

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jan Venc

Trestný čin vraždy a zabití podle § 140, § 141 tr. zák.

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29. 6. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 239 775 znaků včetně mezer.

Jan Venc

V Praze dne 29. 6. 2020

Poděkování:

Na tomto místě bych velice rád poděkoval JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D. za odborné vedení této diplomové práce, poskytnuté cenné rady, připomínky a ochotu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČR	Česká republika
ČSSR	Československá socialistická republika
LZPS	Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1992), ve znění zákona č. 162/1998 Sb.
Ř.z.	Říšský zákoník (sbírka právních předpisů do roku 1918)
Sb.	Sbírka zákonů České republiky
Sp. zn.	Spisová značka
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
TZI	Trestní zákon Státu Izrael (Penal Law, 5737-1977) z roku 1977
TZ 1852	Zákon č. 117/1852 Ř.z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
TZ 1950	Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
TZ 1961	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
TZ 2009	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Obsah

Úvod.....	1
1 Historický vývoj trestných činů úmyslných usmrcení na území ČR.....	4
1.1 Vývoj od středověku do raného novověku na území dnešní ČR.....	5
1.1.1 Středověk.....	5
1.1.2 Raný novověk.....	7
1.2 Vývoj v 18. a 19. století.....	8
1.3 Vývoj ve 20. století.....	11
2 Obecně k úmyslným usmrcením.....	15
2.1 Legislativně technické systémy.....	15
2.2 Skutková podstata vraždy a zabití.....	17
2.3 Objekt.....	17
2.3.1 Lidský život a vymezení jeho doby.....	18
2.4 Objektivní stránka.....	22
2.5 Subjekt (pachatel).....	23
2.6 Subjektivní stránka.....	26
3 Vražda.....	27
3.1 Vražda prostá.....	27
3.2 Vražda premeditativní.....	31
3.2.1 Pojem premeditace.....	33
3.2.2 Rozmysl a předchozí uvážení.....	37
3.3 Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.....	40
3.4 Vývojová stádia trestného činu vraždy.....	56
3.4.1 Příprava.....	56
3.4.2 Pokus.....	59
4 Zabití.....	64
4.1 Silné rozrušení pachatele (tzv. afektdelikt).....	66
4.2 Předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného (tzv. provokace).....	69
4.3 Exces z nutné obrany.....	72
4.4 Některá aplikační úskalí.....	74
4.5 Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.....	76
4.6 Usmrcení ze soucitu.....	77
5 Právní úprava úmyslných usmrcení ve Státu Izrael.....	81
Závěr.....	87
Seznam použitých zdrojů.....	90
Abstrakt.....	98
Abstract.....	99

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolil problematiku úmyslných usmrcení – konkrétně vraždy a zabití podle § 140, § 141 trestního zákoníku. Důvodů pro výběr tématu vražd a zabití bylo hned několik – v první řadě trestní právo patří k mým nejoblíbenějším odvětvím práva. Posuzování vnitřních pohnutek pachatelů trestného činu může být značně komplikované a využívá poznatky nejrůznějších dalších oborů jako je např. psychiatrie. Často se stává, že skutek, který se nám prima facie zdá, že naplňuje znaky jednoho určitého trestného činu, může ve skutečnosti být trestným činem jiným. Trestněprávně relevantní skutky musíme posuzovat komplexně včetně všech aspektů, tak, abychom došli ke správnému řešení. Tato cesta ke správné právní kvalifikaci mě nesmírně baví. Dalším důvodem, proč mi je obor trestního práva blízký, je ten, že postihuje ta nejzávažnější společenská jednání, kdy nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Proto jsem si v rámci tohoto oboru zvolil trestný čin vraždy a zabití, které bezpochyby patří mezi právě ta nejzávažnější společensky škodlivá jednání.

Když se mluví o trestném činu, většina laiků si představí typicky vraždu nebo krádež. Pokud vraždu, tak většinou vraždu spáchanou sofistikovaně, plánovaně. Realita ovšem může být, a v praxi většinou bývá, naprosto odlišná. Pachatelé často jednájí v afektu, vlivem nejrůznějších okolností. V rámci úmyslných usmrcení je proto žádoucí mezi pachateli diferencovat. Existují situace, kdy pachatel usmrtí jiného např. excesem při odvracení útoku ve strachu o svůj život, ale i případy, kdy pachatel vraždu delší dobu plánuje a jedná ze zavrženíhodné pohnutky. Skutečností však zůstává to, že kdo je odsouzen jako vrah, bývá často stigmatizován tímto označením do konce svého života. Naše právní úprava do účinnosti současného trestního zákoníku tyto důvody takřka nebrala v potaz, neboť upravovala jednotnou kategorii trestného činu vraždy a jedinou privilegovanou skutkovou podstatou k ní byla vražda novorozence dítěte matkou. Tato systematika byla dlouhodobě kritizována odbornou veřejností a zákonodárce na kritiku v nové právní úpravě reagoval. Současný trestní zákoník je účinný od 1. 1. 2010, tedy již více než deset let, což je dostatečně dlouhá doba pro zhodnocení právní úpravy v praxi.

Cílem mé diplomové práce je podat komplexní rozbor trestných činů vraždy a zabití podle § 140, § 141 trestního zákoníku. Zároveň se pokusím průběžně současnou právní úpravu hodnotit de lege ferenda a zjistit, zda je současná právní úprava privilegujících okolností trestného činu zabití dostatečná. V mé práci postupuji zejména deskriptivní metodou. Pro práci vycházím především z domácích zdrojů jako je odborná literatura, odborné články publikované v časopisech

a z právních předpisů. Významným zdrojem mé práce je judikatura, kdy se snažím čerpat z novějších soudních rozhodnutí, avšak vycházím i z rozhodnutí starších, protože řada z nich, nehledě na novou systematiku, je stále aktuální. S judikaturou pracuji pomocí metody syntézy, kdy se snažím na základě spojování jednotlivých rozhodnutí soudů dojít k obecnému závěru, avšak zároveň neopomím zvláštnosti jednotlivých případů.

Má práce je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole se věnuji historickým aspektům úmyslných usmrcení na území dnešní České republiky. Zaměřuji se na vývoj od roku 1852, avšak část kapitoly věnuji i právní úpravě v novověku a středověku, neboť v této době si můžeme všimnout vzniku několika institutů trestního práva, které dnes tvoří tradiční součást systému trestního práva. Smyslem této kapitoly je podat stručný přehled o vývoji a změnách v systematice úmyslných usmrcení a jejich postihování.

V druhé kapitole se zabývám obecně úmyslnými usmrceními a jejich systematizací. Zmiňuji možné legislativní přístupy k úpravě úmyslných usmrcení a dále se věnuji skutkové podstatě trestného činu vraždy a zabití podle účinné právní úpravy. Trestný čin vraždy a zabití se ve skutkové podstatě liší pouze v subjektivní stránce, proto jsem do této kapitoly zahrnul oba trestné činy společně. V rámci objektu těchto trestných činů se věnuji i problematice vymezení začátku doby lidského života z hlediska trestního práva, kde se nauka neshoduje na definování pojmu počátku porodu.

Třetí a čtvrtá kapitola představuje těžiště celé mé práce. Třetí kapitolu věnuji analýze trestného činu vraždy. V mém výkladu se snažím odlišit vraždu premeditativní od vraždy prosté, v rámci vraždy premeditativní pak odlišit vraždu s rozmyslem a vraždu po předchozím uvážení. Tyto nejasné pojmy nejsou zákonem definovány a mým cílem je pojmy objasnit. Za účelem mého výkladu definuji pojem afekt a premeditace. Významná část kapitoly je věnována okolnostem podmiňující využití vyšší trestní sazby, kde se snažím interpretovat východiska zákonodárce k zahrnutí daných okolností a zároveň hodnotím úpravu *de lege ferenda*. V závěru kapitoly se zabývám vývojovými stádii trestného činu vraždy, kde se zaměřuji na hranici projevu myšlenky, která není trestná, a přípravou k trestnému činu vraždy. Zmiňuji také podmínky zániku trestní odpovědnosti za přípravu a pokus trestného činu vraždy a problematiku ukončeného a neukončeného pokusu.

Čtvrtá kapitola se soustředí na trestný čin zabití. V rámci této kapitoly se zabývám privilegujícími okolnostmi silného rozrušení pachatele plynoucí z omluvitelného hnutí mysli (tzv. afektdelikt) a předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného (tzv. provokace). Ve výkladu se dále zaměřuji na excus z nutné obrany a jeho vztahu k trestnému činu zabití. Zmiňuji některá aplikační úskalí, která mohou vyvstat při aplikaci trestného činu zabití, a to zejména ohledně účastenství na tomto činu. V závěru kapitoly se věnuji usmrcením z lítosti, která zákonodárcem nebyla zahrnuta mezi privilegující okolnosti. Tuto skutečnost hodnotím a navrhuji změnu de lege ferenda.

Pátou kapitolu věnuji diskursu o úmyslných usmrceních a jejich systematice ve státu Izrael. V Izraeli jsem strávil jeden rok na studijním pobytu, což bylo jedním z důvodů, proč jsem si zvolil právě tuto zemi. Dalším důvodem je, že právní systém Izraele je specifický, neboť v sobě inkorporuje prvky angloamerického, kontinentálního i židovského náboženského práva. Trestní zákon Izraele obsahuje výkladové ustanovení znaku premeditace, což mi připadá, vzhledem k absenci tohoto výkladového ustanovení v našem trestním zákoníku, příznačné a vhodné pro komparaci. V této kapitole vycházím, z povahy věci, zejména ze zahraničních zdrojů publikovaných izraelskými a americkými akademiky. Vycházím z anglického překladu izraelského trestního zákona publikovaného v hebrejštině, a ten pro účely této práce sám překládám do češtiny.

1 Historický vývoj trestných činů úmyslných usmrcení na území ČR

V této kapitole bych se rád věnoval krátkému historickému exkursu do vývoje úmyslných usmrcení zejména na území dnešní České republiky. Jsem si vědom, že historický vývoj je velmi obsáhlý a mohl by zajisté být samostatným tématem diplomové práce. Cílem této kapitoly je nastínit a zdůraznit historické souvislosti, které ovlivnily dnešní podobu právní úpravy úmyslných usmrcení. Zaměřím se zejména na vývoj od roku 1852, ale připomenu i některá významná právní díla ze středověku a stručně popíšu vývoj úmyslných usmrcení v novověku na území České republiky, protože zejména v tomto období vzniklo mnoho institutů trestního práva, které byly později přijaty do kodifikací v 19. století a jsou pevnou součástí dnešní podoby právní úpravy.

Než začnu s popisem vývoje trestných činů proti životu na území dnešní České republiky, rád bych zmínil jedno starověké dílo a problematiku jeho výkladu v oblasti úmyslných usmrcení. Jedno z nejstarších a nejznámějších zakotvení zákazu usmrcení člověka pochází z bible. Desatero Božích přikázání v bibli nalezneme rovnou na dvou místech – v Exodu a Deuteronomiu. Český překlad přikázání zákazu usmrcení zní „Nezabiješ!“. V originálním hebrejském znění je užito slovesa „ratsakh“¹, které má o něco širší definici než výraz „vraždit“ a pokrývá i usmrcení z nedbalosti (nikdy však ne během války), ale nezahrnuje ukončení života jiného z omluvitelného důvodu.² V kontextu bible je v Desateru Božích přikázání zákaz usmrcení chápán ve smyslu neospravedlnitelného ukončení lidského života, tedy z pohledu práva řekněme spíše vraždy.³ Pokud bychom připustili, že v Desateru Božích přikázání je myšleno významově širší sloveso „zabít“ (v tomto kontextu myšleno obecně jako synonymum k usmrcení jiného), došli bychom k absurdním závěrům, kdy Bůh sám jedná proti svým přikázáním, když nařizuje trest smrti například právě za vraždu jako formu trestu a odplaty.⁴ Existují proto názory některých teologů, že český překlad není zcela přesný.⁵ V anglických překladech v současnosti nalezneme

¹ V hebrejštině psáno רצח, do latinského písma bývá nejčastěji přepisováno jako retzach, ratsakh nebo rasah, ale lze nalézt i další varianty.

² BAILEY, W. "You shall not kill" or "You shall not murder"? The assault on a biblical text. Collegeville, Minn: Liturgical Press, 2005, s. 6–12.

³ Bývalý akademik Martin Lockshin z York University, specializující se danou problematikou, dochází k závěru, že sloveso ratsakh v Bibli ve většině případů znamená vraždu, ale výjimečně v určitém kontextu (např. trest smrti) představuje pouze obecný výraz pro ukončení života jiného. (LOCKSHIN, Martin. Does the Torah Differentiate Between Murder and Killing? In: *TheTorah.com* [online]. 2016 [cit. 10.11.2019] Dostupné z: <https://www.thetorah.com/article/does-the-torah-differentiate-between-murder-and-killing>).

⁴ Pro trestné činy proti životu a zdraví se podle bible uplatňuje princip přiměřeného trestu (Lex talionis) – „Oko za oko, zub za zub“. – Exodus 21,24; Leviticus 24,17-24 a Deuteronomium 19,21.

⁵ MAYER, D. Netradiční pohled na Desatero. *Maskil*. Praha: Bejt Simcha, 2009, roč. 8, č. 9, s. 2–3.

obě varianty („kill“ i „murder“), přičemž výrazu „murder“ se dává přednost zejména v novějších překladech bible.⁶ Na tomto příkladě lze demonstrovat, jak důležité je správně rozlišovat mezi vraždou jako takovou a obecně usmrcením jiného i mimo právní odvětví, protože rozdílný význam těchto pojmů má přesah i do jiných oborů.

1.1 Vývoj od středověku do raného novověku na území dnešní ČR

S vývojem úmyslných usmrcení úzce souvisí samostatný vývoj oboru trestního práva jako odvětví práva veřejného. K tomu vedou dva důvody – zaprvé přechod postihu pachatele od soukromé iniciativy k veřejné žalobě a zadruhé rozlišení jednotlivých trestných činů v rámci úmyslných usmrcení.⁷ Pro klasifikaci trestných činů je klíčové definování pojmu zavinění, k jehož formulaci významně pomohla křesťanská nauka v podobě kanonického práva. Podoba dnešních trestných činů úmyslných usmrcení se skutkovými podstatami se vytvořila sice až v době vrcholného novověku (zejména v 18. století), ale vývoj trestního práva v této oblasti si zajisté zaslouží pozornost už v době středověku.

1.1.1 Středověk

Na počátku středověku ještě nemůžeme hovořit o právním systému tak, jak ho chápeme v dnešní podobě, jelikož ještě neexistovaly takové státní útvary, které by právo autoritativně vynucovaly. V době rodového společenství byl postih viníka odkázán na zásadu krevní msty v podobě svépomoci.⁸ Uplatňovala se právní zásada *lex talionis*, notoricky známá jako „oko za oko, zub za zub“, která byla pravděpodobně poprvé zmíněna v Chammurapiho zákoníku a odkazuje na ni i Starý zákon, přičemž ale v bibli tento princip nepředstavuje výzvu k svépomoci, ale zobecňuje princip přiměřenosti, kterého se mají držet soudy (respektive orgán veřejné moci) při ukládání trestu. Tento princip byl ve středověku chápán jako jakási povinnost odvety vůči provinilému rodu, protože rod byl zodpovědný za zlé skutky svých členů a nemůžeme tedy ještě mluvit o zásadě individuální trestní odpovědnosti.⁹ Pro usmrcení jiného člena ve vlastním rodě existoval trest vyhoštění, který v důsledku ztráty ochrany v podstatě znamenal odsouzení k smrti.¹⁰

⁶ BAILEY, W. *"You shall not kill" or "You shall not murder"?* The assault on a biblical text. Collegeville, Minn: Liturgical Press, 2005, s. 1.

⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 178–179.

⁸ TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 61–64.

⁹ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 3.

¹⁰ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 29.

Časem pro jednodušší organizaci vznikaly první právní dokumenty, které obsahovaly obecná pravidla chování pro členy v rámci jednotlivých uskupení (zejména církví). Usmrcení byla nejprve ponechána stranou, protože ochrana zájmu a hodnot směřovala zejména k hodnotám ekonomickým.¹¹ Usmrcení byla ale upravena v penitenciárních knihách, které se později staly podkladem světských zákonů v raném středověku. Tyto knihy ale nebyly právními prameny v pravém slova smyslu, protože pravidla chování v nich obsažená stále nebyla závazná ani vynutitelná státní mocí. Za takovou knihu lze označit např. Ustanovenia svätých otcov, která byla využívána knězi působící ve Velkomoravské říši. Tato kniha obsahovala mimo jiné úpravu deliktů proti životu, přičemž rozlišovala mezi vraždou či zabitím osoby z vlastního příbuzenstva, neúmyslnou „vraždou“ (tedy z pohledu dnešního práva usmrcením z nedbalosti, text ale v překladu zní: „*Ak niekto vraždu spáchá nechtiac, päť rokov nech sa pokája, tri z nich o chlebe a vode.*“¹²). A dále např. usmrcení dítěte ženou (tzv. „*pridlávenie dieťaťa ženou*“¹³). Za tyto uvedené delikty existovaly různé tresty (spočívající zejména v pokání, popř. v kombinaci s dočasným vyhoštěním). Můžeme si tedy všimnout jisté kategorizace usmrcení (přestože vražda i zabití představovaly jeden delikt), kterou ale nemůžeme přirovnávat k té, jak ji známe dnes, neboť pojem „vražda“ ve Velkomoravské říši znamenal spíše zlý úmysl, tzv. dolus malus (a odkazoval tedy zejména na morálku), nikoli trestný čin vraždy dnešní podoby (úmysl způsobit smrtelný následek).¹⁴

Nejstarší rozsáhlejší právní památkou dochovanou z území dnešní České republiky jsou Břetislavova dekreta z roku 1039. Ta obsahovala ustanovení o různých deliktech zejména pro porušení církevních pravidel a zásad manželského a pohlavního života, pochovávaní zesnulých atd. Úprava usmrcení byla spíše vedlejší a zaměřovala se hlavně na usmrcení duchovních a usmrcení v rodině. Podezřelé osoby měly být vzaty do vězení a tam se kát, pokud však svou vinu popíraly, následoval ordál vodou nebo železem. V některých případech (např. vražda kněze, otcovražda nebo bratrovražda) bylo trestem vyhnání z království s rukama přikovanými k trupu.¹⁵ Z tohoto právního dokumentu je viditelný pomalý začátek přechodu v postihu vražd od kolektivní krevní msty a soukromého vyrovnání mezi pachatelem a pozůstalými k trestnímu monopolu státu,

¹¹ TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 67.

¹² ŽIGO, P., KUČERA, M. a kol. *Na písme zostalo: Dokumenty Veľkej Moravy*. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 116.

¹³ TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 63.

¹⁴ Tamtéž, s. 34–63.

¹⁵ ADAMOVÁ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 22 (Dekreta Břetislavova).

i když zatím pouze pro určité typy vražd. Pro další druhy vražd a zabití, kterými se právní text nezabýval, se pravděpodobně stále uplatňovalo soukromé vyrovnání mezi pachatelem a pozůstalými, přičemž se ale pachatel mohl z krevní msty vykoupit nahrazením škody (tzv. peníze za hlavu). Vražda a zabití tedy byly primárně považovány za útok proti jednotlivci či církevním hodnotám, nikoli proti společnosti. O tom svědčí např. i to, že poškození (pozůstalí) se sami museli se svým nárokem obrátit na soud.¹⁶

Od poloviny 13. století vzniká institut popravky a s tím i tzv. institut psaní, který spočíval ve spisování seznamu osob, které byly podezřelé či vinné z obzvlášť závažných deliktů (např. právě vraždy). Tyto osoby byly vyňaty z právního režimu, tedy nepožívaly ani žádné ochrany, a jejich usmrcení nebylo nijak postihováno (z dnešního pohledu dotyčného, který usmrtil osobu z daného seznamu, vůbec nevznikla trestní odpovědnost). Beztrestnost činu platila i v některých dalších případech – např. pokud manžel přistihnul svou manželku s milencem in flagranti a usmrtil ji, z čehož se postupně vyvinul první institut okolnosti vylučující protiprávnost – nutná obrana. To vyžadovalo podrobnější zkoumání počátku činu a zavinění pachatele. Jde tedy o posun od pouhého posuzování následku činu a zobecňování trestných činů k vytvoření podrobnějších podmínek pro vytvoření trestní odpovědnosti, které se dále rozvinuly v raném novověku.¹⁷

1.1.2 Raný novověk

Od 16. století trestní právo postupně získává veřejnoprávní charakter a začínají se utvářet znaky skutkových podstat trestných činů proti životu.¹⁸ Rozvoj probíhá jak v právu městském, tak v právu zemském. Postihování pachatelů vražd za určitých okolností již pomalu přestává být pouhou soukromou iniciativou poškozených, resp. pozůstalých¹⁹, ale stává se celospolečenským zájmem. Vražda je tedy již považována za útok nejen proti osobní svobodě a životu jedince, ale i proti právnímu řádu jako takovému a je zájmem státu pachatele postihnout. Řízení proti pachatelům postupně získává inkviziční charakter, k čemuž přispěly i pozdější počátky formování

¹⁶ TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 63–66.

¹⁷ Tamtéž, s. 67–69.

¹⁸ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 178–179.

¹⁹ Poškození však měli až do roku 1627 (kdy bylo vydáno Obnovené zřízení zemské) na výběr, zda se s pachatel na výši odškodného domluví mimosoudně, či svůj nárok uplatní u soudu. (MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 184).

orgánů státní správy, které se staraly o veřejný pořádek (počátek policejních orgánů).²⁰ Podle právních pramenů dostupných z tohoto období můžeme v městském právu (a to i už před vydáním Práv městských království českého od Pavla Kristiána z Koldína) rozlišovat mezi mordem a vraždou.²¹ Mord zahrnoval úmyslná usmrcení s rozmyslem – zejména při loupežném přepadení, ale např. i usmrcení spící nebo koupající se osoby.²² Naproti tomu vražda představovala usmrcení bez rozmyslu (např. z hněvu). Zároveň ale určité typy usmrcení byly automaticky považovány za mord (např. otcovražda).²³ Usmrcení z nevědomé nedbalosti se v městském právu trestalo jinak než mord a vražda, a to majetkovým vyrovnáním mezi pachatelem a pozůstalými. Usmrcení z vědomé nedbalosti bylo považováno za vraždu.²⁴ Postihován byl taktéž pokus vraždy (z logiky věci v dané terminologii jako mord), spolupachatelství a návod. Posuzovaly se také přítěžující okolnosti (např. usmrcení v kostele nebo v noci).²⁵ Můžeme si tedy všimnout, že mnoho dnes známých institutů trestního práva se vytvořilo právě v souvislosti s vývojem trestného činu vraždy.²⁶

1.2 Vývoj v 18. a 19. století

Období 18. století lze považovat za významný zlom pro trestní právo, neboť vznikají první trestně právní kodexy, které zahrnují hmotněprávní i procesněprávní úpravu a zároveň unifikuji úpravu na celém území českých zemích (na rozdíl od předchozích městských práv, kdy úprava nebyla sjednocená). Prvním z těchto kodexů byl *Constitutio criminalis Josephina*, vydaný Josefem I. Ten ale neplatil výlučně, nýbrž pouze subsidiárně k již existujícím zákonům. Sjednotil však postup trestního řízení u všech soudů českých zemí a zakotvil inkviziční zásadu procesu pro případy, kdy řízení bylo zahájeno z úřední povinnosti. Za významnější kodex lze pak považovat *Constitutio criminalis Theresiana*, vydaný v roce 1768 Marií Terezií. Ten již platil výlučně a sjednotil tak úpravu trestního práva v jednotlivých zemích tehdejší monarchie. Kodex byl však již ve své době považován za zaostalý, trestní právo bylo uchopeno ve feudálním pojetí a tresty

²⁰ TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 71.

²¹ BRIKČÍ Z LICKA, M. *Práva městská*. Praha: Právnická jednota, 1880 (dle textu z r. 1536), s. 250.

²² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 180.

²³ Tamtéž, s. 181.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 70.

²⁶ Ve Vladislavském zřízení zemském z roku 1530 dokonce např. nalezneme v čl. 187 ustanovení o přítěžující okolnosti pro pachatele, kteří již byli stíháni nebo podezřelí ze spáchání deliktu. Jde tedy o určitou podobnost s přítěžující okolností podle §42 písm. n) zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (ačkoli toto ustanovení podle judikatury vyžaduje výrazně vyšší počet spáchaných trestných činů).

měly charakter msty na odsouzeném. Zákoník umožňoval i stíhání sine lege a za nejtěžší delikty byly považovány ty proti Bohu, náboženství a panovníkovi, delikty proti životu stály téměř až na posledním místě. Theresiana byla nahrazena v roce 1787, tedy relativně brzy, Všeobecným zákoníkem o zločinech a trestech za ně, vydaným Josefem II. Ten již přinesl taxativní výčet trestných činů rozlišených podle společenské nebezpečnosti a zakázal trestání mimo rámec zákona, tedy poprvé na našem území zakotvil zásadu nullum crimen sine lege. Zákoník rozeznával několik typů vražd – např. vraždu prostou, vraždou loupežnou, vraždu úkladnou, vraždu na objednávku (zájem na vraždě) a „vyzvání na kordy“ (vražda spáchaná ze zbraní).²⁷ Zákoník také v rámci hrdelních zločinů a „bezpečnosti těla“ postihoval „vyhnání plodu“ (tedy usmrcení plodu), odložení dítěte a sebevraždu.²⁸ Zákoník rovněž upravoval institut účastenství na trestném činu a překročení mezí nutné obrany. Významný byl také účel trestu – již nikoli odplata za způsobenou újmu, ale zejména převýchova pachatele. Došlo také ke zrušení trestu smrti, který byl však v roce 1795 za určité trestné činy opět obnoven. Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně tak v tomto smyslu znamenal určitý přelom ve vývoji trestního práva. Inspirací tomuto zákoníku bylo Beccariovo pojednání O zločinech a trestech, v němž obsažené principy ohledně účelu trestu a vyslovené humanistické názory na trest smrti významně změnily pohled na význam trestu.²⁹

V roce 1796 byla zvláštní komisí předložena nová osnova trestního zákoníku, která byla po úpravách v roce 1803 vyhlášena pro země monarchie (kromě Uher) jako Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích³⁰. Tento zákoník, který částečně vycházel ze zákoníku Josefa II., významně ovlivnil vývoj trestního práva na našem území, protože pozdější trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852 byl v podstatě jeho novelizací. Přesunu se tedy rovnou k výkladu tohoto pozdějšího zákoníku, který na našem území v podstatě pouze s určitými změnami platil až do roku 1950.³¹

²⁷ § 89 Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech za ně [online]. [cit. 25. 11. 2019] Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000017747&local_base=KPS.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 145–157.

³⁰ V českém překladu byl zákoník vydán o rok později ve Vídni pod názvem *Knihy práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu Městského (totiž policie) přestupky*.

³¹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3 přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, s. 199–200.

TZ 1852

Trestní zákon č. 117/1852 Říšského zákoníku (Ř.z.), o zločinech, přečinech a přestupcích (dále jen „TZ 1852“), upravoval na rozdíl od předchozího zákoníku pouze úpravu hmotného práva, procesní stránka byla upravena v samostatném zákoně. Pro zločiny bylo vyžadované úmyslné zavinění („*zlého úmyslu*“)³², vyloučeno bylo zavinění z nedbalosti (takové jednání ale mohlo naplnit skutkovou podstatu některého z přečinu či přestupku). Nepříčetnost vylučovala vznik trestní odpovědnosti.³³ Ze systematiky TZ 1852 je patrné, že trestné činy proti panovníku a státu stále stály v popředí zájmu, kdežto trestné činy proti životu byly až druhořadé. Trestné činy vraždy a zabití byly upraveny v díle prvním („O vraždě a zabití“) hlavě patnácté. TZ 1852 rozlišoval čtyři druhy vražd – vraždu úkladnou (spáchanou jedem nebo jinak „*potměšilým způsobem*“), vraždu loupežnou, vraždu zjednanou (tedy k níž byl někdo najat, nebo byla na popud třetí osoby) a vraždou prostou (vraždy, které nespádají do žádné z předchozích tří kategorií).³⁴ V nauce i judikatuře nepanovala shoda, zda k vraždě stačí úmysl eventuální či pouze úmysl přímý, podle většinového názoru byl ale vyžadován úmysl přímý.³⁵

Trestný čin zabití byl v samostatné skutkové podstatě definován jako „*nevykoná-li se sice čin, jímž člověk o život přijde (vražda), v tom obmyslu, aby byl usmrcen, ale přece v jiném obmyslu nepřátelském*“³⁶. Jde tedy o případy, kdy úmyslem pachatele nebylo osobu usmrtit, ale ublížit jí na zdraví, přičemž nezamýšleným následkem (podle zákona „*výsledkem*“) bylo způsobení smrti. Do „*výsledku*“ krytého zaviněním se počítala i situace, pokud smrt nastala osobní vlastností oběti, nahodilou okolností, při které byl čin spáchán anebo z vedlejších příčin náhodou přistoupivších, pokud byly přivoděny samotným jednáním.³⁷ V TZ 1852 nalezneme zvláštní ustanovení o trestu pro vraždu novorozeného dítěte matkou, přičemž se při výši trestu rozlišuje mezi dítětem manželským a nemanželským.³⁸ V TZ 1852 byly také stanoveny odchylné tresty pro loupežné zabití, za prosté zabití a za zabití při rvačce nebo při zlém nakládání s osobou.³⁹ Jednalo se o poměrně moderní zákoník, úprava byla ale dosti kazuistická. Odlišně definované skutkové podstaty úmyslného usmrcení umožňovaly diferenciaci trestání, nicméně trestný čin zabití byl definován jinak, než jak je chápán podle dnešní právní úpravy.

³² § 1 TZ 1852.

³³ § 2 TZ 1852.

³⁴ § 135 TZ 1852.

³⁵ MUSIL, J. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 10–14.

³⁶ § 140 TZ 1852.

³⁷ § 134 TZ 1852.

³⁸ § 139 TZ 1852.

³⁹ § 141, § 142, § 143 TZ 1852.

1.3 Vývoj ve 20. století

Trestní zákon z roku 1852 (ve znění pozdějších předpisů) v důsledku recepce⁴⁰ práva na našem území platil až do účinnosti nového trestního zákona v roce 1950. Existovaly snahy o novou kodifikaci, již v roce 1920 vznikla komise, která vypracovala Zatímní návrh obecné části trestního zákoníku. Po vypracování osnovy zvláštní části byly osnovy společně v roce 1926 zveřejněny ministerstvem spravedlnosti jako návrh nového trestního zákona pod názvem Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového (tzv. profesorská osnova). Návrh zákona byl ale neúspěšný – bylo mu vyčítáno příliš odborné zaměření s nedostatkem participace ministerstva. Dalším pokusem o novou kodifikaci byla nová osnova trestního zákona, která vznikala na ministerstvu spravedlnosti (tzv. ministerská osnova) v roce 1936. Tato osnova, ačkoli byla velmi propracovaná a měla za cíl sjednotit právní úpravu v Československu, byla v roce 1937 vydána pouze tiskem. Hlavním důvodem neúspěchu této osnovy byla zejména napjatá politická situace, která se promítla v legislativním procesu. Legislativa se tak omezila na vydávání dílčích předpisů, které měly větší šanci na úspěch být schváleny Národním shromážděním.⁴¹

TZ 1950

V roce 1950 byl v rámci tzv. právnické dvouletky přijat nový trestní zákon jako zákon č. 86/1950 Sb. (dále jen „TZ 1950“) a společně s ním i trestně procesní předpisy. TZ 1950 upustil od dělení na zločiny, přečiny a přestupky a vytvořil jednotnou kategorii „trestný čin“. Přestupky byly vyčleněny a upraveny zvláštním trestním zákonem správním.⁴² Trestné činy proti životu a zdraví byly upraveny v hlavě šesté zvláštní části TZ 1950. Trestný čin vraždy byl definován velmi stručně jako úmyslné usmrcení jiného.⁴³ Pro trestný čin vraždy byly v zákoně explicitně uvedeny tyto zvlášť přitěžující okolnosti – vražda na několika osobách nebo opětovná vražda, vražda při loupeži nebo vražda způsobena zvláště surovým způsobem a „jiná zvláště přitěžující okolnost“.⁴⁴ Nešlo tedy de facto o taxativní výčet, neboť záleželo na soudu, které konkrétní okolnosti bude subsumovat pod pojem „jiná zvláště přitěžující okolnost“. Privilegovanou skutkovou podstatou vraždy byla vražda novorozeného dítěte matkou, přičemž bylo vyžadováno pro subjektivní stránku rozrušení způsobené porodem a zároveň pro dobu spáchání vraždy v samotnou dobu porodu nebo hned po něm.⁴⁵ Trestný čin zabití TZ 1950 vůbec

⁴⁰ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.

⁴¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 499–500.

⁴² Srov. zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní.

⁴³ § 216 odst. 1 TZ 1950.

⁴⁴ § 216 odst. 2 TZ 1950.

⁴⁵ § 217 TZ 1950.

neznal. TZ 1950 byl v roce 1956 a 1957 novelizován, nicméně novelty nijak přímo neovlivnily úpravu úmyslných usmrcení (změny se týkaly např. úpravy sankciovaní).

TZ 1961

Trestní zákon z roku 1950 byl nahrazen novým trestním zákonem č. 140/1961 Sb. (dále jen „TZ 1961“) a rovněž byl nahrazen i dosavadní trestní řád. Zákodárce stanovil kritéria pro určení společenské nebezpečnosti trestného činu a zákonem chráněné zájmy tvořily nedílnou jednotu, nebylo tak možné jeden druhému nadřazovat.⁴⁶ Trestné činy proti životu a zdraví byly upraveny v hlavě sedmé zvláštní části. Trestný čin vraždy byl upraven v § 219 odst. 1 TZ 1961 velmi stručnou definicí jako úmyslné usmrcení jiného.⁴⁷ Trestný čin vraždy společně s privilegovanou skutkovou podstatou vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 220 TZ 1961, která byla definována stejně jako v předchozím trestním zákoně z roku 1950, a trestným činem teroru podle § 93 TZ 1961, představovaly jediné skutkové podstaty úmyslného usmrcení v zákoně.

Skutková podstata trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1 TZ 1961 nerozlišovala mezi pachateli, kteří vraždu spáchali ze zavrženíhodného motivu či motivu lidsky pochopitelného (např. po předchozím protiprávním činu oběti nebo provokaci ze strany oběti). Pro právní kvalifikaci nebylo ani rozhodné, zda šlo o vraždu dlouhodobě plánovanou, spáchanou mimořádně brutálním způsobem či o usmrcení způsobené zkratkovitým jednáním v afektu pachatele nebo usmrcení pro vysvobození z útrap oběti způsobenou např. těžkou nevyléčitelnou nemocí (tzv. usmrcení z útrpnosti). Dokonce podle tohoto ustanovení byli posuzováni i ti, kteří vykročili z mezí nutné obrany.⁴⁸ Jednotný typ skutkové podstaty vraždy byl často terčem kritiky z řad odborníků na trestní právo, protože neumožňoval adekvátně vystihnout rozdílné stupně typové společenské nebezpečnosti, znemožňoval vystihnout odlišnosti mezi skutky úmyslného usmrcení a spravedlivě odstupňovat sankce.⁴⁹ Jedinou možností, jak tyto skutečnosti (např. prudký afekt pachatele vraždy) promítnout do sankce, bylo použitím ustanovení z obecné části.⁵⁰ Konkrétním ustanovením byl § 40 odst. 1 či odst. 2 TZ 1961 o tzv. mimořádném snížení trestu odnětí svobody. Šlo ovšem o mimořádné případy, kdy soud zhodnotil konkrétní nebezpečnost

⁴⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 628.

⁴⁷ § 219 odst. 1 TZ 1961.

⁴⁸ MUSIL, J. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 10–14.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ HOŘÁK, J. Úmyslná usmrcení de lege ferenda. In: *Aktuální problémy rekodifikace trestního práva hmotného*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané dne 11. 5. 2007 v Praze. Praha: Karolinum, 2007, s. 133–141.

trestného činu pro společnost, nikoli typovou nebezpečnost, která je již zohledněna v privilegovaných skutkových podstatách.⁵¹ Soudní praxe při uplatňování tohoto mimořádného institutu byla rovněž nejednotná a neposkytovala dostatečnou právní jistotu.⁵² Je ovšem třeba uvést, že i argument obhájců tohoto nediferencovaného pojetí má své racionální opodstatnění. Ochrana lidského života je jednou ze základních společenských hodnot. Ať již bylo usmrcení jiného dopředu plánované nebo způsobené v náhlém afektu, společný objekt těchto trestných činů, lidský život, zůstává stále stejný. Volba zákonodárce dolní hranice nižší trestní sazby proto není snadná. Z praxe jsou navíc známy případy, kdy vražda byla sice spáchána v silném rozrušení, avšak ze zcela malicherné pohnutky, což nesvědčí o nižší nebezpečnosti.⁵³

U trestného činu vraždy v původním znění nebyly uvedeny žádné zvláště přitěžující okolnosti.⁵⁴ Až novelou č. 175/1990 Sb. bylo k trestnému činu vraždy přidáno šest okolností podmiňujících využití vyšší trestní sazby – vražda spáchaná na dvou nebo více osobách, zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, opětovně, na osobě mladší než patnáct let, na veřejném činiteli při výkonu nebo pro výkon jeho pravomoci a v úmyslu získat majetkový prospěch nebo v úmyslu zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin anebo z jiné zvláště zavrženíhodné pohnutky.⁵⁵ Tato novela souvisela i se zrušením tehdejšího trestu smrti a jeho nahrazením trestem mimořádným, kdy vznikla potřeba důkladněji odlišit základní a kvalifikovanou skutkovou podstatu.⁵⁶ Novelou č. 152/1995 Sb. pak byla jako další přitěžující okolnost přidána vražda na těhotné ženě a vražda jiného pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.⁵⁷ Pozdější novelizací byla k již existujícímu výčtu přitěžujících okolností ještě doplněna vražda motivovaná nenávistí k určité etnické skupině v souladu s požadavkem obsaženým ve Směrnici Rady 2000/43/ES, kterou se provádí zásada rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ.⁵⁸

⁵¹ GRÍVNA, T. Privilegované skutkové podstaty de lege lata a de lege ferenda. *Trestní právo*. 2003, č. 6, s. 3.

⁵² MUSIL, J. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 10-14.

⁵³ HOŘÁK, J. Úmyslná usmrcení de lege ferenda. In: *Aktuální problémy rekodifikace trestního práva hmotného*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané dne 11. 5. 2007 v Praze. Praha: Karolinum, 2007, s. 133–141.

⁵⁴ § 219 TZ 1961.

⁵⁵ Bod 74 zákona č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.

⁵⁶ MUSIL, J. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 10-14.

⁵⁷ Bod 23 zákona č. 152/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁵⁸ Bod 18 zákona č. 134/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

TZ 2009

Dosavadní trestní zákon byl nahrazen zákonem č. 40/2009 Sb., trestním zákoníkem (dále jen „TZ“), účinným od 1. 1. 2010. Podle důvodové zprávy byla koncepce přechodního trestního zákona i po četných novelách stále poznamenána totalitním režimem založeném na třídním pojetí. TZ klade důraz na restorativní justici a zdůrazňuje svou subsidiární funkci.⁵⁹ Jednou z významných změn zvláštní části TZ je její systematika. Dochází k nadřazení základních lidských práv a svobod nad ostatní zájmy chráněné TZ, do popředí se dostává člověk a jeho individuální zájmy – jeho život, zdraví, tělesná integrita, osobní svoboda, nedotknutelnost, důstojnost, vážnost, čest, ochrana jeho soukromí, obydlí, majetku a další zájmy.⁶⁰ Z těchto důvodů byly trestné činy proti životu a zdraví zařazeny do první hlavy zvláštní části.⁶¹ To ale neznamená, že trestné činy upravené v první hlavě jsou nutně trestné činy nejzávažnější, neboť např. trestný čin teroru podle § 312 odst. 1 upraven v hlavě deváté TZ nebo trestný čin genocidia upraven v § 400 odst. 1 písm. d) hlavě třinácté TZ jsou nepochybně závažnější a vykazují vyšší společenskou škodlivost.⁶² V TZ v rámci úpravy úmyslných usmrcení nalezneme na rozdíl od předchozího trestního zákona z roku 1961 diferencovanou systematiku úmyslných usmrcení a pojmové rozlišování mezi trestným činem vraždy a trestným činem zabití.⁶³ Podrobnější rozbor jednotlivých skutkových podstat podám v rámci následujících kapitol.

⁵⁹ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 546.

⁶³ §141 odst. 1 TZ.

2 Obecně k úmyslným usmrcením

Úmyslná usmrcení jsou upravena ve zvláštní části TZ v hlavě první (trestné činy proti životu a zdraví) dílu prvním (trestné činy proti životu). TZ totiž na rozdíl od trestního zákona z roku 1961 systematicky oddělil ochranu života a ochranu zdraví do samostatných dílů. Trestné činy proti zdraví jsou pak upraveny v dílu druhém hlavy první TZ. Do úmyslných usmrcení podle hlavy první TZ řadíme trestný čin vraždy a trestné činy zabití a vraždy novorozeného dítěte matkou, které jsou privilegovanými skutkovými podstatami k trestnému činu vraždy. Nelze však tvrdit, že by první hlava TZ pokrývala všechna jednání s úmyslem způsobit smrt, nýbrž pouze ta, kdy lidský život a zdraví člověka představují primární objekt či jediný objekt trestného činu.⁶⁴ Např. u výše zmíněného trestného činu teroru podle § 312 odst. 1 TZ je primárním objektem trestného činu ústavní zřízení, obranyschopnost České republiky a základní politická, hospodářská nebo sociální struktura České republiky nebo mezinárodní organizace. Podobně tak u trestného činu genocida podle 400 odst. 1 písm. d) TZ je primárním objektem právo národů, národnostní, etnických, rasových, náboženských, třídních nebo jiných podobných skupin lidí na existenci v lidské společnosti.⁶⁵ Právo na lidský život pak představuje u těchto trestných činů až sekundární objekt.⁶⁶ V následujícím výkladu v rámci této kapitoly se zaměřím na trestný čin vraždy a zabití, které jsou předmětem této diplomové práce. Uvedu také teoretický přístup k legislativní technice a možnostem diferencování úmyslných usmrcení v právních předpisech.

2.1 Legislativně technické systémy

Jednotlivé případy úmyslných usmrcení mohou být značně rozmanité, což jednak reflektuje poměrně široce stanovená trestní sazba, tak samotné odlišení trestného činu vraždy a zabití. Po legislativně technické stránce se můžeme obecně setkat s bipartičním, tripartičním a nerozlišujícím systémem. V bipartičním systému vražda a zabití vyčerpávají kategorii úmyslných usmrcení, přičemž tyto trestné činy mohou být stavěny vedle sebe, zabití může být jako privilegovaný případ k vraždě, nebo vražda kvalifikovaným případem zabití. V systému tripartičním základní formu představuje prosté usmrcení, jeho kvalifikovaným případem je vražda a privilegovaným případem zabití. V obou výše zmíněných systémech může v rámci každé skutkové podstaty existovat okolnost, která ovlivňuje výši trestní sazby. V nerozlišujícím systému

⁶⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 546.

⁶⁵ Tamtéž, s. 970.

⁶⁶ Tamtéž.

není pojmově rozlišováno mezi vraždou a zabitím, pouze se zvyšuje či snižuje trestní sazba podle určitých okolností (což ale neovlivňuje samotnou kvalifikaci trestného činu).⁶⁷

Současný TZ vychází z bipartičního systému, tedy pojmově rozlišuje mezi vraždou a zabitím, které představuje privilegovanou skutkovou podstatu k vraždě. Bipartiční systém byl využit i např. v TZ 1852, který jako rozlišovací prvek užíval přímý a nepřímý úmysl.⁶⁸ Osnova trestního zákona z roku 1926 pak uvažovala zabití jako základní formu usmrcení (§ 271 odst. 1) a vraždu jako kvalifikovanou skutkovou podstatu, kdy pachatel usmrtí jiného „z nízkého smýšlení“ (§ 272).⁶⁹ Rozlišovací prvek tak spočíval v „mravní kvalitě“ jednání pachatele.⁷⁰ Oproti tomu osnova trestního zákona z roku 1937 vycházela z vraždy jakožto základní skutkové podstaty (§ 282 odst. 1) a vyčleňovala zabití jako privilegovaný případ, kdy pachatel usmrtil jiného v „omluvitelném prudkém vzrušení myslí“⁷¹ (§ 284 odst. 1) nebo v „prudkém vzrušení myslí způsobeném přímo předcházejícím těžkým bezprávím, jehož se na něm nebo na osobě jemu blízké dopustila usmrcená osoba“⁷² (§ 284 odst. 2). Rozlišovací prvek tak tkvěl v duševním stavu pachatele, respektive jeho rovnováze.⁷³ Ani tím však nebyla vyčerpána kategorie úmyslných usmrcení, neboť obě osnovy rovněž upravovaly trestný čin usmrcení dítěte matkou rozrušenou při porodu nebo hned po něm. Dále pak osnova z roku 1926 obsahovala např. usmrcení ze soucitu jako jednu z forem trestného činu zabití a osnova z roku 1937 usmrcení na žádost z útrpnosti jako privilegovanou skutkovou podstatu.⁷⁴ V TZ 1950 a TZ 1961 zákonodárce rozhodl pro systém nerozlišující a stanovil vraždu jako jedinou formu úmyslného usmrcení (s privilegovanou skutkovou podstatou vraždy novorozeného dítěte matkou, v TZ 1961 i s trestným činem teroru).

Snad jedním z důvodů změny koncepce v současném TZ byl i konec sociálního právního řádu a snaha o naplnění zásad platných v moderní demokratické a právní společnosti, přičemž zásada právní jistoty (*lex certa*) je jednou z nich. Větší rozmanitost skutkových podstat úmyslných usmrcení dle mého názoru zásadu právní jistoty naplňuje výrazně více než jednotná skutková

⁶⁷ EYSSELT, E. Úmyslná usmrcení. *Právník*. 1948, roč. 87, č. 1, s. 1–8.

⁶⁸ Tamtéž, s. 2.

⁶⁹ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy*. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926, s. 70.

⁷⁰ EYSSELT, E. Úmyslná usmrcení. *Právník*. 1948, roč. 87, č. 1, s. 3.

⁷¹ *Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon*. Praha: Státní tiskárna, 1937, s. 108.

⁷² Tamtéž.

⁷³ EYSSELT, E. Úmyslná usmrcení. *Právník*. 1948, roč. 87, č. 1, s. 3.

⁷⁴ Srov. DOLEŽAL, A. *Eutanazie a rozhodnutí na konci života: Právní aspekty*. Praha: Academia, 2017, s. 205.

podstata vraždy jakožto vyčerpávající kategorie úmyslných usmrcení. Diferenciace úmyslných usmrcení zároveň lépe naplňuje princip proporcionality trestních sankcí.⁷⁵

2.2 Skutková podstata vraždy a zabití

Skutkovou podstatou trestného činu rozumíme souhrn jeho typových znaků, které vyjadřují typovou škodlivost daného druhu trestného činu pro společnost a zároveň odlišují tento druh trestného činu od trestných činů druhu jiného. Znaky skutkové podstaty tvoří objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka.⁷⁶ Mimo typové znaky trestného činu rozlišujeme ještě znaky obecné, které jsou stejné pro všechny trestné činy – je jím zletilost (věk), přičetnost a při proviněních mladistvých také rozumová a volní vyspělost. Můžeme se setkat s názory, že mezi obecné znaky patří rovněž protiprávnost.⁷⁷ Jelikož obecné znaky jsou pro všechny trestné činy stejné, tedy ani pro trestný čin vraždy a zabití se u nich neuplatňuje žádná specifická úprava, budu se věnovat zejména typovým znakům těchto trestných činů. Jelikož skutková podstata vraždy a zabití se liší pouze v subjektivní stránce (a subjektu, protože za vraždu může být relativně nově trestně odpovědná i právnická osoba – viz níže), rozhodl jsem se typové znaky obou trestných činů rozebrat v rámci jedné kapitoly. Subjektivní stránku vraždy a zabití obsírněji rozeberu v jednotlivých kapitolách věnovaných těmto trestným činům. Rád bych připomenul, ačkoliv jsem to již zmínil v jiných částech této práce, že trestný čin zabití v systematice TZ představuje privilegovanou skutkovou podstatu k trestnému činu vraždy.

2.3 Objekt

Objekt trestného činu jsou právní hodnoty a zájmy, na jejichž zachování má společnost zvláštní zájem, a proto jim stát poskytuje trestněprávní ochranu. Objektem jsou abstraktní hodnoty, teoretické imateriální konstrukce, které jsou předmětem trestněprávní ochrany. Od objektu trestného činu musíme důkladně odlišit hmotné předměty, které jsou ohroženy nebo porušeny trestně relevantním činem, které jsou nikoli objektem trestného činu, ale předmětem útoku.⁷⁸

⁷⁵ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2012, sp. zn. III. ÚS 3395/10, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS sv. č. 66, roč. 2012.

⁷⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 97.

⁷⁷ V teorii není jednotný názor, zda protiprávnost řadíme mezi obecné nebo typové znaky, či zda stojí mimo. U některých skutkových podstat trestných činů je explicitně stanoveno např. „v rozporu s jiným právním předpisem“ nebo „protiprávně“. Jde např. o složité hospodářské trestné činy, kdy páčání trestného činu není tak jednoznačné jako např. u krádeže. Naopak, u některých trestných činů explicitní protiprávnost stanovena není, protože více než jasně plyne z povahy věci – např. vražda.

⁷⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 117.

Objektem trestných činů vraždy a zabití je lidský život. Úprava navazuje na čl. 6 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“), který zní:

„(1) Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.

(2) Nikdo nesmí být zbaven života.

(3) Trest smrti se nepřipouští.

(4) Porušením práv podle toho článku není, jestli byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.“

První věta odstavce 1 zakotvuje obecně formulované právo na život, druhý a třetí odstavec pak právo na život konkretizují a odstavec 4 stanovuje omezení tohoto práva. Formulace „*lidský život je hoden ochrany již před narozením*“ může tvořit výkladové problémy, jelikož není zcela jednoznačná. Ze strany zákonodárce jde spíše o přání či etickou normu, nikoli normu právní.⁷⁹ Z této dikce tedy nelze dovodit např. zákaz umělého přerušování těhotenství. Odstavec 2 poskytuje širší ochranu než Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, protože ta se vztahuje pouze na úmyslná jednání.⁸⁰ Odst. 2 čl. 6 LZPS poskytuje ochranu i před úmyslnými a nedbalostními zásahy, ať je jejich původcem kdokoli.⁸¹

2.3.1 Lidský život a vymezení jeho doby

Předmětem útoku může být pouze živý člověk.⁸² Pro správnou aplikaci právní úpravy úmyslných usmrcení je důležité vymežit dobu lidského života (tedy jeho počátek a konec). Plod do té doby, než se stane živým člověkem, je chráněn podle jiných ustanovení zákona (např. nedovolené přerušování těhotenství). Podle převažujícího výkladu rozhodujícím časovým rozhraním přechodu plodu v živého člověka (tzv. momentum nativitatis) je začátek porodu. To lze vyvodit i z dikce § 142 TZ privilegované skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou, kdy zákon říká „*při porodu nebo bezprostředně po něm*“. Problém ale nastává při definování počátku porodu, respektive okamžiku, kdy lidský plod přestává být chráněn prostřednictvím matky a již není plodem, ale živým jedincem (dítětem), tedy subjektem, který požívá právo na život. V dosavadní literatuře nepanuje shoda, který okamžik lze považovat za počátek porodu.

⁷⁹ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. 2. dopl. a roz. vyd. Praha: Linde, 1999. s. 69.

⁸⁰ Čl. 2 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

⁸¹ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda*, II. díl: Ústavní právo České republiky. Praha: Leges, 2011. s. 507.

⁸² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1297.

Porod jako proces z lékařského hlediska lze rozdělit na tři doby – první dobu porodní (tzv. otevírací fáze, kdy v důsledku mechanických, endokrinních a neurogenních faktorů dochází k rozvoji děložních kontrakcí a roztažení děložního hrdla a branky), druhou dobu porodní (tzv. vypuzovací fáze, která začíná okamžikem zániku branky a plod v jejím průběhu prostupuje tvrdými i měkkými porodními cestami – dochází tedy k „vypuzení“ plodu z těla matky ven) a třetí dobu porodní (porod lůžka a plodových blan, který začíná od okamžiku, kdy je plod vyloučen do okamžiku, kdy je vyloučena placenta).⁸³ Bývalý Nejvyšší soud ČSSR se ve svém usnesení sp. zn. Ntd 246/86 ze dne 1. 8. 1986 vyjádřil k pojetí pojmu počátku porodu. Pojem byl vyložen poměrně úzce jakožto vypuzení plodu (ať již fyziologickou porodní cestou či císařským řezem) a novorozené dítě pak jako takové, u kterého nenastala biologická smrt a alespoň jednou vydechlo.⁸⁴ Nejvyšší soud ČSSR v tomto případě rozhodoval ve věci, jejímž předmětem byl skutek, kdy se obviněný pokusil sám neodborně provést císařský řez a porodit dítě své manželky. Dítě ale nebylo vypuzeno ani po působení tlaku v oblasti břicha ženy a obžalovaný zavolal lékařskou pomoc až o několik hodin později, kdy pak žena porodila v důsledku působení síly v oblasti břicha mrtvé dítě. Okresní soud shledal obžalovaného vinným z vraždy, nicméně krajský soud rozhodl odlišně, protože se nejednalo o živého člověka, nýbrž plod, ačkoli již nastala první doba porodní. Nejvyšší soud ČSSR se přiklonil k interpretaci krajského soudu. Odlišný názor zastal např. Dolenský, který za začátek života jedince považuje již samotný začátek porodu (nástup porodních bolestí).⁸⁵ Na článek Dolenského, kde svůj názor vyjádřil, reagovala svým článkem Císařová, kde upozornila na to, že porod je proces, který se skládá ze tří porodních dob a považování plodu za živého jedince již během nástupu porodních bolestí by vytvářelo často až právně neřešitelné situace.⁸⁶ Stejně tak se proti přístupu kritéria porodních bolestí jako počátku ochrany živého jedince ohradil Kühn, neboť takovýto výklad nezakládá dostatečnou právní jistotu.⁸⁷ Podobný názor jako Dolenský však zastávají i někteří další odborníci z oboru soudního lékařství, podle kterých přestává plod existovat a začíná existovat dítě v okamžiku počátku porodu (příchodu prvních porodních bolestí).⁸⁸ Jakousi „střední cestu“ zvolil soud v rozhodnutí č. B 2/1986, ve kterém jako živého člověka

⁸³ ČECH, E., HÁJEK, Z., MARŠÁL, K. a kol. *Porodnictví*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 125–136.

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 8. 1986, sp. zn. 1 Ntd 246/86, publikován v Bulletinu Nejvyššího soudu České republiky pod č. 2/87-10.

⁸⁵ DOLENSKÝ, A. Momentum partus. *Trestní právo*. 1998, č. 3, s. 6.

⁸⁶ CÍSAŘOVÁ, D. Iura novit curia (několik poznámek k článku dr. Dolenského „Momentum partus“). *Trestní právo*. 1998, č. 5, s. 19–20.

⁸⁷ KÜHN, Z. K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva. *Trestní právo*. 1998, č. 10, s. 20.

⁸⁸ TESAR, J. *Soudní lékařství*. Praha: Avicenum, 1976, s. 559.

označil plod v okamžiku, kdy je vybavován z těla matky a alespoň částečně začal opouštět její tělo (ať již ramínkem či hlavičkou).⁸⁹ K tomuto názoru se připojuje i řada dalších odborníků.⁹⁰

Jako nejvhodnější přístup se mi jeví výše zmíněná střední cesta, kdy za přechod plodu v živého jedince uvažujeme druhou dobu porodní, kdy je dítě vybavováno z těla matky a lze ho fyzicky alespoň částečně vidět (bez použití přístrojů). Pokud bychom přijali názor, že plod se stává živým dítětem až např. při prvním nádechu, bylo by jednání matkou s „plodem“ do této doby beztrestné, protože podle § 163 TZ těhotná žena, která sama uměle přeruší své těhotenství, není pro takový čin trestná. Neztotožňuji se ani s názory, že přechod v živého jedince nastává již během první doby porodní (ať již děložními kontrakcemi či nástupem prvních porodních bolestí), neboť samotné vybavení dítěte z těla matky nemusí vždy neprodleně následovat, ale může mezi těmito doby nastat delší časová prodleva než ta běžná, která je v řádu několika hodin (třeba i podmíněna lékařským zásahem). Nezřídka také u rodiček nastávají nepravidelné kontrakce a otevírání děložního hrdla o několik týdnů před samotným porodem a mohlo by být tedy problematické bez asistence lékaře moment pro přechod plodu v živého jedince jednoznačně určit. Názory odborníků z oboru gynekologie je rozhodně třeba respektovat, nicméně je vhodné danou problematiku vnímat rozdílně z pohledu čistě lékařské vědy a z pohledu trestního práva, při kterém je potřeba zohlednit strukturu skutkových podstat trestných činů.⁹¹

Konec lidského života nastává smrtí. Z lékařského hlediska je smrt proces, který trvá delší dobu, z hlediska práva se ale jedná o okamžik.⁹² Smrt lze definovat jako biologickou smrt mozku (cerebrální smrt), za kterou je považována nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo jako nevratnou zástavu krevního oběhu.⁹³ Klinickou smrt nelze považovat za smrt ve smyslu trestního práva, neboť jde o zastavení vitálních funkcí, které v některých případech mohou být obnoveny. V případech způsobení klinické smrti poškozeného (za předpokladu, že mu je život navrácen lékařským zákrokem) lze uvažovat pouze o pokusu trestného činu vraždy.⁹⁴ Pokud by však život nešlo ani pomocí lékařského zákroku navrátit

⁸⁹ Rozhodnutí B 2/1986 – 26. Dostupné z: FREMR, R. In: DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník: komentář. I díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 848.

⁹⁰ Srov. KUČERA, J. Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*. 2003, roč. 2, č. 5, s. 144.

⁹¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1298.

⁹² Tamtéž, s. 1295.

⁹³ § 2 písm. e) zák. č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁴ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, sp. zn. Tpjf 30/76, publikována ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 8/1976 pod č. 41/1976.

a poškozený by zraněním způsobeným útokem pachatele podlehl, jednalo by se o dokonáný trestný čin vraždy. Smrtelný následek totiž nemusí nastat neprodleně po útoku pachatele, ale může se dostavit až po určité době, během které může být (a zpravidla bude) poškozený již pod dohledem lékařů. Příčinná souvislost mezi násilným jednáním pachatele, které bylo způsobilé přivodit smrt, a úmrtím poškozeného, jehož bezprostřední příčinou byly zdravotní komplikace spojené s léčením zranění způsobeného daným násilným jednáním pachatele, se nepřerušuje.⁹⁵ To je v souladu s teorií podmínky, která je základem příčinného vztahu. Příčinou je každý jev, bez kterého by jiný jev buď vůbec nenastal, anebo nenastal takovým způsobem, jakým nastal.⁹⁶ Tato teorie je pak korigována především použitím zásady umělé izolace jevů, zásady gradace příčinné souvislosti, zkoumáním vztahu kauzality a zavinění a tzv. teorií přerušení příčinné souvislosti.⁹⁷ Pokud tedy do příčinného průběhu vstoupí další výlučná samostatná příčina, která způsobila účinek sama o sobě (tedy bez ohledu na jednání pachatele), dojde k přerušení příčinné souvislosti.

Představme si situaci, kdy se pachatel pokusí o trestný čin vraždy, nicméně nepodaří se mu usmrtit poškozeného a ten bude včas dopraven do nemocnice, kde ale poškozený v důsledku špatného postupu lékaře během „banální“ operace zemře. Domnívám se, za předpokladu, že odborným postupem při operaci by poškozený s jistotou přežil, že v takové situaci by pachatel byl trestně odpovědný pouze za pokus trestného činu vraždy, neboť dokonání činu se stalo v důsledku okolnosti, kterou pachatel již nemohl nijak ovlivnit. Opačná situace však bude v případě, kdy pachatel trestného činu vraždy nechá oběť svázanou uprostřed opuštěného lesa a oběť po několika dnech zemře na dehydrataci. Pachatel si měl a mohl takový průběh představit alespoň v hrubých rysech (v uvedeném případě si ho pachatel pravděpodobně jasně představoval a byl to průběh jím žádoucí) a pachatel se tím tak dopustí dokonání trestného činu vraždy.⁹⁸

Pro trestní právo je tedy rozhodující ten okamžik, kdy se zánik organismu stává ireversibilním (neschopným být uveden v původní stav).⁹⁹ Pro vymezení okamžiku smrti a metoda zjištění okamžiku smrti je výlučně věcí lékařské vědy.¹⁰⁰ Způsob zjištění smrti a jeho podmínky jsou uvedeny v § 10 zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon). Smrt se prokazuje nevratnou zástavou

⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2003, sp. zn. 5 Tdo 944/2003.

⁹⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 139.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž, s. 145.

⁹⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1298.

¹⁰⁰ Tamtéž.

krevního oběhu, nebo nevratnou ztrátou funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu uměle udržovány. V případě spáchání činu v úmyslu usmrtit člověka na mrtvole přichází v úvahu, za splnění podmínek v § 21 odst. 1 TZ, posouzení jednání jako tzv. pokusu trestného činu vraždy či zabití na nezpůsobilém předmětu útoku.¹⁰¹ V případech pokusu trestného činu na nezpůsobilém předmětu útoku a útoku nezpůsobilými prostředky může soud fakultativně upustit od potrestání podle § 46 odst. 3 TZ, nicméně bude vždy záležet na tom, zda tu je a případně jak vysoká je společenská škodlivost daného případu.

2.4 Objektivní stránka

Objektivní stránka trestného činu je tvořena způsobem spáchání trestného činu a jeho následky. Její znaky dělíme na obligatorní a fakultativní. Mezi obligatorní znaky řadíme jednání, následek a příčinný vztah mezi jednáním a následkem (kauzální nexus). Obligatorní znaky musí být konkretizovány u každého trestného činu, kdežto fakultativní znaky objektivní stránky u všech trestných činů upraveny nejsou. Pokud je ale fakultativní znak objektivní stránky u trestného činu konkretizován, musí být splněn, aby došlo k naplnění skutkové podstaty daného trestného činu. Mezi fakultativní znaky řadíme místo a čas jednání, způsob spáchání, účinek nebo použitý prostředek.¹⁰²

Usmrcení člověka lze spáchat jak konáním, tak nekonáním (opomenutím). Opomenutí musíme chápat ve smyslu § 112 TZ jako „*opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen podle jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková jeho zvláštní povinnost z jeho předchozího ohrožujícího jednání anebo k němuž byl z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů povinen*“. Jedná o tzv. zvláštní povinnost konat, kterou je potřeba odlišovat od obecné povinnosti konat. Při zvláštní povinnosti konat jde o situace, kde společnost s konáním určité osoby předem počítá a spoléhá na ni. Takové nekonání je pak staveno naroveň konání. Tímto způsobem spáchané trestné činy označujeme jako tzv. nepravé omisivní delikty (výsledčné), při jejichž spáchání pachatel odpovídá za způsobený následek. Naproti tomu u pravých omisivních deliktů (čistě činnostních), kdy má pachatel obecnou povinnost konat, která vyplývá z TZ, nevzniká

¹⁰¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1298.

¹⁰² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 124.

restní odpovědnost za následek, ale za nesplnění dané povinnosti. Příkladem může být např. restný čin neposkytnutí pomoci podle § 150 odst. 1 TZ.¹⁰³

Pro restné činy vraždy a zabití není rozhodné, jakých prostředků bylo k usmrcení jiného použito, či zda šlo o jednání jednorázové nebo postupně dlouhodobé (např. postupné podávání jedu v malých dávkách za účelem usmrcení oběti). U restného činu zabití pak navíc musí dojít k usmrcení jiného v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli nebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Z konstrukce skutkové podstaty zabití však plyne, že spáchání tohoto restného činu nekonáním bude spíše výjimečné.¹⁰⁴

2.5 Subjekt (pachatel)¹⁰⁵

V § 22 odst. 1 TZ najdeme definici pachatele restného činu jako osoby, která svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty restného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li restná. Typové znaky nalezneme ve zvláštní části restního zákoníku, nesmíme ale opomenout znaky obecné, které se nacházejí v obecné části a jsou pro všechny restné činy stejné. Osoba musí být v době spáchání činu přičetná a zletilá, v případě mladistvých je potřeba posoudit rozumovou a mravní vyspělost podle § 5 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 22 odst. 2 TZ pak pachatelem restného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby jako tzv. živý nástroj. Ve výkladovém ustanovení § 113 TZ je pak uvedeno, že pachatelem se rozumí i spolupachatel a účastník, nevyplývá-li z jednotlivého ustanovení něco jiného.

Pachatelem restného činu vraždy a zabití může být kterákoli fyzická osoba. Není vyžadována žádná zvláštní vlastnost, způsoblost nebo postavení pachatele. Pachatelem restného činu vraždy podle § 7 zákona č. 418/2011 Sb., o restní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TOPO“), může být i právnická osoba. Tato úprava je relativně nová od novely č. 183/2016 Sb., která pozitivní taxativní výčet v § 7 TOPO změnila

¹⁰³ ŠÁMAL, P. a kol. *Restní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 128–134.

¹⁰⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Restní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1299–1300.

¹⁰⁵ Pachatel, na rozdíl od subjektu restného činu, nerozlišuje jednotlivé restné činy. Subjekt pak charakterizuje pachatele z hlediska skutkové podstaty restného činu – rozlišujeme subjekt obecný, speciální a konkrétní. V rámci této kapitoly se zaměřuji přímo na pachatele, jakožto subjekt restného činu vraždy a zabití.

na negativní taxativní výčet trestných činů, které právnická osoba spáchat nemůže, a právě trestný čin vraždy v tomto výčtu není.¹⁰⁶

Problematické může být, zda právnická osoba může v praxi vůbec spáchat vraždu, za kterou by byla trestně odpovědná. Jednou z podmínek přičitatelnosti trestní odpovědnosti právnické osoby je podle § 8 odst. 1 TOPO, aby byl protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti jednáním osob v určitém postavení. V případě zaměstnanců nebo osob v obdobném postavení pak zákon klade další podmínky přičitatelnosti.¹⁰⁷ Aby byl protiprávní čin těchto osob právnické osobě přičitatelný, musí být spáchán na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby, člena statutárního orgánu anebo jiné osoby ve vedoucím postavení oprávněné jménem právnické osoby jednat, osoby ve vedoucím postavení, která vykonává řídicí nebo kontrolní činnost nebo toho, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení. Alternativou pak je, že nebyla provedena taková opatření, který měla být provedena podle jiného právního předpisu nebo která lze spravedlivě požadovat, zejména povinná nebo potřebná kontrola nad činností zaměstnanců, nebo protože nebyla učiněna nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. Opomenout nesmíme ani možnost zprostit se trestní odpovědnosti (podle Jelínka by bylo vhodnější užít „vyvinít se“, protože termín zprostit se směřuje k objektivní odpovědnosti)¹⁰⁸ podle § 8 odst. 5 TOPO v případě vynaložení veškerého úsilí, které na právnickou osobu bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání trestného činu osobami, jejichž protiprávní čin je právnické osobě přičitatelný, zabránila. Trestného činu zabití se právnická osoba podle § 7 TOPO dopustit nemůže, což je logické, neboť se jedná o privilegovanou skutkovou podstatu k trestnému činu vraždy a privilegujícím důvodem jsou okolnosti ryze osobní povahy, které mohou svědčit pouze hlavnímu pachateli, kterým je vždy fyzická osoba.¹⁰⁹ Spáchání trestného činu zabití právnickou osobou je tedy z povahy věci, a to včetně účastenství na tomto trestném činu, vyloučeno.¹¹⁰

¹⁰⁶ Bod 2 zákona č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁷ § 8 odst. 2 písm. b) TOPO.

¹⁰⁸ JELÍNEK, J. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. In: *Česká-justice.cz* [online]. 30.4.2017 [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/jeste-k-rozsahu-kriminalizace-jednani-pravnickyh-osob?browser=full>.

¹⁰⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, Sněmovní tisk 304/0.

¹¹⁰ Tamtéž.

Připomeňme si známou kauzu z nemocnice Havlíčkův Brod z roku 2006, kdy trestní odpovědnost právnických osob v našem právním řádu ještě upravena nebyla. Petr Zelenka, též známý jako „heparinový vrah“, byl odsouzen za sedm vražd a deset pokusů o vraždu, které spáchal v postavení zaměstnance nemocnice.¹¹¹ Za tyto trestné činy mu byl uložen trest odnětí svobody na doživotí. Petr Zelenka byl pracovním zařazením zdravotní sestrou v anesteziologicko-resuscitačním oddělení nemocnice. Pacientům systematicky aplikoval Heparin, lék proti srážení krve, a záměrně jim tak ředil krev, následkem čehož někteří z nich vykrváceli a zemřeli. Domnívám se, že ani za dnešní právní úpravy by nemocnice Jihlava trestně odpovědná za protiprávní jednání svého zaměstnance nejspíše nebyla. Za předpokladu, že nemocnice měla dostatečně nastavené kontrolní procesy svých zaměstnanců, by se totiž v případě jednání Petra Zelenky jednalo o individuální exces, který byl navíc spáchán na úkor nemocnice, a nemocnici by spáchání trestných činů nebylo přičitatelné.¹¹² O jinou situaci by mohlo jít např. v případě povinných přesčasů zaměstnanců zdravotnických zařízení, kteří by pak nepozorností způsobenou přepracováním a únavou způsobili nedbalostní újmu na zdraví. Dále také v situacích, kdy zdravotnické zařízení odmítne z nedostatečných kapacitních důvodů přijmout pacienta, který je v ohrožení života a byl převezen do nemocnice záchrannou službou.¹¹³ V takových případech si dovedu představit vznik trestní odpovědnosti právnické osobě zejména ze trestné činy ublížení na zdraví z nedbalosti, těžké ublížení na zdraví z nedbalosti nebo v případě způsobení smrti za usmrcení z nedbalosti. Důležité je, že ve výše zmíněných situacích pravděpodobně způsobená újma na zdraví nebude zapříčiněna primárně pochybením konkrétní osoby (např. ošetřujícího lékaře), ale bude vyplývat z pochybení právnické osoby jako celku (např. způsobem organizace práce). Vždy bude důležité zkoumat, zda jsou spáchané trestné činy právnické osobě přičitatelné a zda nejsou splněny podmínky pro zproštění se („vyvinění“) trestní odpovědnosti. U úmyslných trestných činů proti životu je však situace složitější a v praxi zatím nenalezneme případ, kdy by právnická osoba byla trestně odpovědná za trestný čin vraždy.

¹¹¹ Usnesení Nejvyšší soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 1334/2008.

¹¹² § 8 odst. 2 písm. b) TOPO.

¹¹³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 228.

2.6 Subjektivní stránka

Subjektivní stránka charakterizuje trestný čin z pohledu subjektu trestného činu (tedy pachatele) a jejím jediným obligatorním znakem je zavinění. Fakultativními znaky jsou především pohnutka, cíl a záměr trestného činu.¹¹⁴ Podle § 13 odst. 2 TZ je k trestní odpovědnosti za trestný čin třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Podle § 15 odst. 1 TZ je trestný čin spáchaný úmyslně, jestliže pachatel chtěl způsobem uvedeným v TZ porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, nebo věděl, že svým jednáním může porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, s tím byl srozuměn.

Pro trestný čin vraždy a zabití je vyžadováno úmyslné zavinění. Úmysl pachatele musí směřovat k usmrcení člověka, přičemž úmyslné zavinění pachatele musí zahrnovat smrtelný následek. Pokud by úmysl pachatele směřoval k poškození nebo ohrožení jiného právem chráněného zájmu než ochranu života a jednání pachatele by přesto mělo za následek smrt, nešlo by o trestný čin vraždy ani zabití. Problematické mohou být situace, kdy pachatel má zcela lhostejný vztah k následku (tzv. pravá lhostejnost, kdy volní složka chybí). Podle převažujících názorů v odborné literatuře není pravá lhostejnost k následku dostatečná pro naplnění volní složky nepřímého úmyslu.¹¹⁵ Naproti tomu tzv. nepravá lhostejnost, při které je kladné stanovisko pachatele k oběma možnostem následku, tedy aktivní volní vztah k relevantnímu trestně právnímu následku, je pro naplnění volní složky nepřímého úmyslu dostatečná. Tento názor přijala i praxe.¹¹⁶ Jako příklad z praxe lze uvést případ, kdy pachatelka odvedla osobu v již špatném zdravotním stavu, která si nebyla schopna sama zajistit základní životní potřeby, na půdu domu, kam neměl nikdo jiný přístup, a pachatelka této osobě podávala stravu pouze sporadicky a nezajistila jí potřebnou zdravotní péči, přičemž následkem nedostatku zdravotní péče tato osoba zemřela.¹¹⁷ Přesto, že pachatelka nejednala v přímém úmyslu poškozenou usmrtit, neexistovala zde žádná okolnost, pro kterou by se pachatelka mohla spoléhat na to, že smrt nenastane. Pachatelce bylo jedno, zda reálně hrozící možnost smrti nastane, či nikoli, měla lhostejný vztah k oběma následkům. Jde právě o onu tzv. nepravou lhostejnost, která představuje hranici, kdy zavinění je tvořeno nikoli vědomou nedbalostí, ale nepřímým úmyslem.

¹¹⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 179.

¹¹⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1300.

¹¹⁶ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2016, sp. zn. 8 Tdo 747/2016.

¹¹⁷ Srov. rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 3. 1. 2013, sp. zn. 1 To 39/2012.

3 Vražda

Trestný čin vraždy je upraven v § 140 prvním díle hlavy první zvláštní části TZ. Jedná se o zvláště závažný zločin proti životu, kde se úmysl pachatele vztahuje jak k jednání, tak i k jeho následku. TZ rozlišuje mezi vraždou prostou a vraždou kvalifikovanou (tj. vražda s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, tzv. vražda premeditativní).¹¹⁸ TZ dále podává taxativní výčet okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby. V rámci této kapitoly se budu věnovat rozlišení prosté a premeditativní vraždy. Rozeberu pojem afekt a premeditace, kde se zaměřím na definici zákonných znaků „s rozmyslem“ a „po předchozím uvážení“. Definuji také jednotlivé okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby trestného činu vraždy a nastíním jejich teoretická východiska. V závěru kapitoly se pak věnuji vývojovým stádiím trestného činu, kde se zaměřuji na hranici mezi projevem myšlenky usmrtit jiného a přípravou k trestnému činu vraždy. Rovněž se zabývám zánikem trestní odpovědnosti za přípravu a pokus trestného činu vraždy. Výklad se snažím vždy doplnit judikaturou, a to zejména Nejvyššího soudu ČR. Od účinnosti TZ uběhlo již více než deset let a ačkoli vražda představuje trestný čin velmi závažný, není v praxi dle dostupných statistik činem ojedinělým.¹¹⁹ Judikatura k trestnému činu vraždy je tak relativně bohatá.

3.1 Vražda prostá

Vražda prostá je upravena v § 140 odst. 1 TZ: „*Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.*“ Vražda prostá je svým způsobem ze systematiky zákona určena negativně, neboť sem budou spadat případy, kdy úmyslné jednání k usmrcení člověka nebude možné posoudit podle ustanovení o vraždě premeditativní dle § 140 odst. 2 TZ (a contrario „s rozmyslem nebo po předchozím uvážení“), o zabití dle § 141 TZ nebo vraždě novorozeného dítěte matkou podle § 142 TZ. Můžeme tedy říct, že znakem vraždy prosté je nedostatek rozmyslu, protože právě existence rozmyslu odlišuje od afektu a podobných stavů.¹²⁰

¹¹⁸ Zákodárce však mezi vraždou prostou a vraždou premeditativní důkladně terminologicky nerozlišuje jako je tomu např. ve slovenském trestním zákoně, kde je v samostatném paragrafu upravena vražda úkladná („s vopred uváženou pohnutkou“, § 144) a vražda „prostá“ či „obyčejná“ (§ 145) (srov. zákon č. 30/2005 Z. z., Trestný zákon).

¹¹⁹ Ze statistických přehledů kriminality Policie ČR lze vyzorovat, že rozhodně nejde o trestný čin ojedinělý, neboť ročně Policie ČR eviduje desítky případů vražd. Nutno však dodat, že v roce 2018 došlo k významnějšímu poklesu evidovaných vražd na počet 116, což představuje nejnižší hodnotu od roku 1988. (DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 150–151.)

¹²⁰ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

Podle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku půjde zejména o případy, kdy pachatel jedná „v náhlém hnutí mysli“, tedy zpravidla v afektu. Nelze však tvrdit, že podle daného ustanovení budou posuzována všechna afektivní úmyslná usmrcení, protože v situacích, kdy je pachatel ve stavu silného rozrušení, které má podklad ve vnějších důvodech takové povahy, že je omluvitelné, přichází v úvahu posouzení jeho jednání dle ustanovení o zabití podle § 141 TZ. Zároveň nelze tvrdit, že afekt v úmyslných usmrceních podle § 140 odst. 1 TZ bude vždy přítomen, neboť afekt není součástí dané skutkové podstaty, a tak ustanovení bude dopadat i na jednání jak bez rozmyslu, tak bez přítomnosti afektu.

Afektem z psychologického hlediska rozumíme silný, bouřlivě, ale krátce probíhající duševní stav provázený vegetativními reakcemi i např. mimickými reakcemi, který je vyvolán vnitřními a vnějšími podněty.¹²¹ Některé afekty však mohou být déletrvajícího rázu (tzv. protahovaný, kumulovaný, nebo chronický afekt).¹²² Afekt může být přítomen u duševně zdravého jedince (jde o jev fyziologický), ale může být i chorobně změněn u jedinců s různými duševními poruchami (tzv. afekt patologický).¹²³ Rozlišujeme mezi afektem stenickým, který se projevuje zrychleným dýcháním, zvýšeným srdečním tepem a zčervenáním (půjde zpravidla o afekt agresivního charakteru) a afektem astenickým, který se naopak projevuje zpomaleným dechem a tepem a zblednutím (jde o afekt obranného charakteru).¹²⁴ Afekt není psychickou aktivitou pocházející z vůle jedince, ale určitým procesem prožívání.¹²⁵ Způsob tohoto prožívání (tzv. míra afektibility) pak u každého jedince není stejný. Je ovlivněn řadou faktorů, a to jak genetických, tak kulturně-sociálních, a v průběhu života jedince se může měnit v závislosti na věku, zdravotním stavu, následkem duševní poruchy či v důsledku zneužívání návykových látek.¹²⁶

Ustavení § 140 odst. 1 TZ tak zahrnuje zejména tzv. situační vraždy, kdy jednání pachatele představuje spontánní a nepromyšlenou reakci na emocemi vyhrocený mezilidský konflikt.¹²⁷ Jde o agresivní reakci na určitý podnět, přičemž pachatel nezvažuje účelnost svého jednání.¹²⁸ To však nemůže být všeobecně ztotožňováno s vymizením rozpoznávacích či ovládacích schopností pachatele ve smyslu nepřičetnosti dle § 26 TZ, resp. zmenšené přičetnosti dle § 27 TZ,

¹²¹ HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3. akt. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 19.

¹²² Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1431/2015-36.

¹²³ HOSÁK, L., HRDLÍČKA, M., LIBIGER, J. a kol. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Karolinum, 2015, s. 64.

¹²⁴ HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3. akt. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 19.

¹²⁵ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 35.

¹²⁶ Tamtéž, s. 19.

¹²⁷ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

¹²⁸ Tamtéž.

neboť pachatel si je vědom toho, co může způsobit, avšak jeho vůle spáchat daný trestný čin je utvořena za specifických podmínek. Afekt tedy nemá vliv na zavinění. Nutno však dodat, že některé specifické stavy afektu (tzv. patický afekt) mohou být takové intenzity, že mohou naplnit podmínky nepřičetnosti či zmenšené přičetnosti.¹²⁹ Patický afekt může vyvolat na vrcholu zlostného výbuchu krátkodobý mráкотný stav, kdy může dojít i ke krátkému bezvědomí nebo ztrátě paměti průběhu předchozího jednání.¹³⁰ V afektu prostém k takovým projevům obvykle nedochází, dochází pouze k zúžení vědomí. Přejchod mezi prostým a patickým afektem je často velmi tenký, obtížně prokazatelný a jeho rozpoznání je jedním z nejobtížnějších úkolů forenzní psychiatrie.¹³¹

Z judikatury k problematice rozlišování vraždy prosté a vraždy premeditativní lze uvést usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 455/2014. Obviněný, uznán vinným ze spáchání zločinu vraždy podle § 140 odst. 2 TZ, prostřednictvím svého obhájce podal dovolání a domáhal se překvalifikování skutku jako trestného činu zabití dle § 141 odst. 1 TZ nebo trestného činu usmrcení z nedbalosti dle § 143 odst. 1 TZ.¹³² V daném případě došlo mezi obviněným a jeho manželkou k opakovaným hádkám ohledně způsobu života manželčina biologického syna (dále jen „poškozený“), který měl problémy ve škole, experimentoval s drogami a páchal trestnou činností. Obviněný postupně do hádky zatáhnul i poškozeného, kdy ho několikrát navštívil v jeho pokoji a vzájemně si ničili elektroniku a vyhazovali ji z okna. Obviněný se nakonec odebral do své ložnice, odkud slyšel výměnu názorů manželky s poškozeným. Manželka se poškozeného zastávala, a tak se obviněný v ložnici chopil své samonabíjecí pistole, kterou odjistil a chtěl použít v závislosti na vývoji situace, a s tou se vrátil do pokoje poškozeného. Poškozený na obviněného křičel, ať ho zabije, nebo zabije on jeho a sklonil se k zemi a záhy se zase zvedl, v tu chvíli obviněný z pistole dvakrát vystřelil, přičemž jednou poškozeného zasáhnul do hlavy, čímž

¹²⁹ Při stavu patického afektu tedy dochází ke kvalitativní poruše vědomí. V psychiatrii se také objevuje termín „nezvládnutý afekt“, kdy nejde o afekt patický, ale afekt vystupňovaný, který je mimořádně silný. Výklad tohoto termínu ale není konzistentní, a proto některými odborníky nebývá doporučován. (ŽUKOV, I., HOŘÁK, J., FISCHER, S., PTÁČEK, R. Zločiny v afektu – forenzní vyhodnocení – právní komentář. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2011, 107 (3), s. 172–178).

¹³⁰ HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3. akt. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 19.

¹³¹ ŽUKOV, I., HOŘÁK, J., FISCHER, S., PTÁČEK, R. Zločiny v afektu – forenzní vyhodnocení – právní komentář. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2011, 107 (3), s. 172–178.

¹³² Obviněný se v dovolání rovněž domáhal nesrovnalostí a nedostatečností skutkových zjištěních učiněných soudy prvního a druhého stupně, avšak Nejvyšší soud není oprávněn přehodnocovat provedené důkazy, aniž by je mohl podle zásad ústnosti a bezprostřednosti v řízení o dovolání sám provádět, neboť v dovolacím řízení je omezen rozsah dokazování podle §265r odst. 7 trestního řádu. Z těchto důvodů od takových argumentů obviněného a následného konstatování Nejvyššího soudu o jejich nepřipustnosti v textu abstrahuji.

mu způsobil takové zranění, že poškozený i včasnou odbornou lékařskou pomocí v důsledku pohmoždění mozku zemřel.¹³³

Státní zástupkyně se k dovolání obviněného vyjádřila a vyloučila kvalifikaci jako usmrcení z nedbalosti, neboť v předchozím řízení byl úmysl usmrtit poškozeného prokázán. Jednání ani nelze kvalifikovat jako trestný čin zabití podle § 141 odst. 1 TZ, neboť ačkoli byl obviněný rozrušen, rozrušení nemělo výrazně obranný charakter, ačkoli bylo reakcí na vypjatý mezilidský konflikt. Jednání obviněného nebylo přiměřené ani lidsky pochopitelné. Vystala však otázka, zda jednání nemá být posouzeno jako prostá vražda podle § 140 odst. 1 TZ, jak bylo i kvalifikováno v obžalobě. Motivace k trestnému činu obviněného nebyla racionálně organizovaná ani dopředu plánovaná, ale vznikla náhle v konfliktní situaci, kdy u obviněného emoční složka převažovala nad složkou rozumovou. Nejvyšší soud se ztotožnil s vyjádřením státní zástupkyně. Úmysl obviněného usmrtit poškozeného byl soudy prokázán a ačkoli jednal v afektu, důvody aplikace ustanovení o zabití nemohou vyplývat z negativních povahových vlastností pachatele, a proto posouzení jednání jako zabití nepřichází v úvahu. Nemohlo jít ani o předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného, neboť obviněného sám do konfliktu vědomě zatáhl, a tak rozrušení bylo způsobené okolnostmi, které si sám obviněný způsobil. Kvalifikace jednání jako vraždy podle § 140 odst. 2 TZ však podle Nejvyššího soudu nemůže obstát, neboť obviněný, ačkoli do pokoje poškozeného vstoupil již s připravenou pistolí, nebyl rozhodnut poškozeného usmrtit, ale toto rozhodnutí přišlo až v náhlé konfliktní situaci. Nejvyšší soud napadený rozsudek zrušil a přikázal soudu prvního stupně k opětovnému projednání.¹³⁴

Na uvedeném usnesení Nejvyššího soudu lze demonstrovat, že ačkoli způsob chování obviněného (nabití a odjištění pistole, přesun do pokoje poškozeného) před samotným jednáním by zdánlivě svědčil o existenci určitého uvážení pachatele usmrtit poškozeného, nelze pouze na takovém základě činit závěry. Významnou roli hraje duševní stav pachatele a také skutečnost, zda byl pachatel např. pod vlivem návykové látky a jaký vliv na jeho jednání tato návyková látka měla (v jaké intenzitě byly oslabeny rozpoznávací a ovládací schopnosti pachatele). V případech, kdy bude třeba vyšetřit duševní stav obviněného, bude vždy příbrán znalec z oboru psychiatrie, který duševní stav pachatele odborně posoudí.¹³⁵ Znalecký posudek, ačkoli je nepochybně významným druhem důkazních prostředků, nemá v rámci dokazování privilegované postavení, a tedy nepožívá

¹³³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 4 Tdo 455/2014-56.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ § 116 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

větší důkazní síly. Soud musí k hodnocení znaleckého posudku přistupovat stejně kriticky jako ke všem ostatním důkazům.¹³⁶ To je v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů v trestním řízení.¹³⁷ Ve výše uvedeném případě by jednání obviněného pravděpodobně naplnilo zákonné znaky rozmyslu ve smyslu § 140 odst. 2 TZ, pokud by obviněný nevystřelil během probíhajícího konfliktu a mezi namířením pistole a samotným výstřelem byl určitý časový úsek, který by obviněnému umožnil zvážit důsledky svého zamýšleného jednání.¹³⁸

3.2 Vražda premeditativní

Vražda premeditativní je upravena v § 140 odst. 2 TZ: „*Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.*“ Zákonodárce zde zvolil odlišnou legislativní techniku, než která je v TZ typická, protože v ustanovení neodkazuje na § 140 odst. 1, nýbrž text tohoto ustavení („*kdo jiného úmyslně usmrtí*“) opakuje.¹³⁹ Tento legislativní přístup nalezneme v TZ na více místech (např. v § 345 odst. 1, odst. 2 TZ). V odborné literatuře pak nepanuje shoda, zda se jedná o samostatnou skutkovou podstatu, či o nesamostatnou kvalifikovanou skutkovou podstatu v rámci trestného činu vraždy.¹⁴⁰

Šámal v komentáři k TZ uvádí, že se jedná o samostatnou skutkovou podstatu, která je však z hlediska své povahy skutkovou podstatou kvalifikovanou.¹⁴¹ Zákonné znaky pro vraždu premeditativní naproti vraždě prosté jsou určitým způsobem modifikovány, konkrétně vyžadují vyšší nároky pro kvalitativní stránku úmyslu (kvalitu rozhodování) pachatele. Pro naplnění subjektivní stránky premeditativní vraždy je totiž nutné, na rozdíl od vraždy prosté, aby pachatel jednal s rozmyslem nebo po předchozím uvážení. Nejde však o zvláštní druh úmyslu, ale o pojmy vymezující zvláštní kvalifikační okolnost úmyslných usmrcení.¹⁴² Základní skutková podstata tímto ale nijak dotčena není, je pouze rozšířena o daný kvalifikační znak.¹⁴³ Samotná premeditace tak stojí mimo vlastní skutkovou podstatu úmyslného usmrcení a může tedy jako zvláštní okolnost

¹³⁶ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS sv. č. 45, roč. 2007.

¹³⁷ § 2 odst. 6 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2015, sp. zn. 7 Tdo 30/2015-43.

¹³⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1303.

¹⁴⁰ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10, s. 60.

¹⁴¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1303.

¹⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2018, sp. zn. 8 Tdo 474/2018.

¹⁴³ HOŘÁK, J. Předem uvážená vražda a vražda spáchaná s rozmyslem (část I.) K výkladu ustanovení § 140 odst. 2 trestního zákoníku. *Trestní právo*. 2008, č. 10, s. 23.

přístupovat nejen k úmyslu přímému, ale i úmyslu nepřímému.¹⁴⁴ V tomto duchu pak nelze než souhlasit, že se jedná o kvalifikovanou skutkovou podstatu k základní skutkové podstatě vraždy.

Lze si ale představit i argumenty opačné. Zejména, že kvalifikační znak premeditace zásadně mění subjektivní stránku trestného činu, a to v tom smyslu, že určuje, v jakém časovém okamžiku a jakým způsobem se úmysl pachatele spáchat trestný čin vraždy utvářel.¹⁴⁵ Tím je částečně zasaženo i do objektivní stránky trestného činu, neboť premeditace má vliv na způsob provedení trestného činu.¹⁴⁶ Takové argumenty pak mohou být umocněny zvoleným způsobem legislativního vyjádření, byť se tento způsob legislativního vyjádření v TZ vyskytuje na více místech. Podíváme-li se na právní kvalifikaci v rozhodnutí soudů, které se zabývaly případy premeditativních vražd, je zde uvedeno pouze „podle § 140 odst. 2 TZ“. Pokud by se nejednalo o samostatnou skutkovou podstatu, muselo by být uvedeno „podle § 140 odst. 1, 2 TZ“. Lze tedy říct, že soudní praxe se ztotožnila s názorem, že se jedná o dvě samostatné skutkové podstaty.

K vnitřní diferenciaci v rámci kategorie vraždy se v důvodové zprávě uvádí, že míra úmyslného způsobení následku nemusí být u všech vražd stejná, a proto má být přísněji sankcionován ten, kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo předchozím uvážením.¹⁴⁷ Tato úvaha vychází z presumpce, že premeditativní vraždy vykazují vyšší společenskou nebezpečnost než vraždy prosté. Skutečnost, že pachatel určitým způsobem jednal až po provedení určité myšlenkové operace (ať již rozmyslu, či předchozího uvážení), představuje těsnější vnitřní psychický vztah k zamýšlenému následku, což svědčí o vyšší společenské nebezpečnosti.¹⁴⁸ Pachatel tak nereagoval spontánně v probíhajícím konfliktu, jak je tomu často při vraždě prosté, ale jeho jednání spíše odráží déle trvající postoj k zákonem chráněnému zájmu.¹⁴⁹ V nauce ale k této presumpci existují určité výhrady, které osobně považuji za velmi opodstatněné.¹⁵⁰ Hořák upozorňuje např. na to, že samotná premeditace nereflektuje motiv pachatele.¹⁵¹ Pokud se tak pachatel dopustí vraždy z útrpnosti, bude podle současné právní úpravy posouzen podle § 140 odst. 2 TZ, neboť v takové situaci nepochybně jednal po předchozím uvážení.

¹⁴⁴ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

¹⁴⁵ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10, s. 60.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

¹⁴⁸ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 175.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. 7. akt. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 208.

¹⁵¹ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 175.

To však nesvědčí o vyšší společenské nebezpečnosti. Naproti tomu, pokud pachatel vraždí zcela bez rozmyslu, z naprosto malicherné pohnutky, třeba v afektu, bude jeho jednání posouzeno dle § 140 odst. 1 TZ a on tak bude z těchto okolností těžit nižší sankcí. Právě ale takoví pachatelé, kteří nepotřebují jakéhokoli uvážení k usmrcení jiného a takové chování jím není cizí, jsou jedinci pro společnost extrémně nebezpečnými. Dle mého názoru by výše zmíněná presumpce vyšší společenské nebezpečnosti neměla být zobecňována na všechna úmyslná usmrcení, ať s rozmyslem či po předchozím uvážení, neboť právě v této kategorii budou i jednání taková, která jsou společensky méně škodlivá.

3.2.1 Pojem premeditace

Ačkoli v současném TZ představuje tzv. premeditace (lat. *praemeditatio*), jakožto kvalifikační znak přísněji sankciované vraždy, určité novum, rozhodně se nejedná o nový pojem. Znak premeditace se vyskytoval již v dávných dobách, např. klasickém římském právu a ve středověkých trestněprávních úpravách, avšak v jiné podobě, než jak ho chápeme dnes. Sloužil zejména k rozlišení nedbalosti a úmyslu, v trestněprávních úpravách se vyskytoval latentně (např. usmrcení spící oběti), později pak v raném novověku byl zahrnut ve „zlém úmyslu“. Jakožto znak rozlišující přísněji a mírněji sankciované úmyslné usmrcení se objevil až na konci 18. století v toskánském trestním zákonu, kterým se později inspirovala francouzská právní úprava. Tato francouzská koncepce chápala premeditaci spíše jako formu předchozího uvážení. Naproti tomu pozdější úprava v Německu (např. říšský trestní zákoník z roku 1871) používala pojem premeditace spíše v podobě reflexe pachatele, tedy v naší současné právní úpravě se blížila rozmyslu.¹⁵²

Než přistoupím k samotnému definování pojmu premeditace, považuji za důležité zmínit se o pojmu volního procesu. Volní proces probíhá ve dvou stádiích – rozhodovacím a realizačním. Rozhodovací stádium nastává, dojde-li v mysli jedince k vnitřnímu konfliktu různých přání. Takový konflikt může trvat různě dlouhou dobu, má-li však jedno z našich přání výraznou převahu nad druhým, skončí konflikt dříve, než ho vůbec stačíme postřehnout. Hodnocení přání nemusí být čistě egoistické, pokud jsou daná přání protichůdná, třeba i vedena různými motivy, jedinec může delší dobu váhat a hodnotit jednotlivé „pro“ a „proti“ takových přání. Realizační fáze nastává, když se jedinec rozhodne a jeho přání pak vyústí ve snahu vedenou vědomým záměrem.

¹⁵² HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 137–139.

Toto stádium může být velmi krátké (několik vteřin), ale i velmi dlouhé. Významným faktorem je pak schopnost sebeovládání, kdy jedinec dokáže momentálnímu přání, impulsu nebo citu, vyvolaným vnitřními či vnějšími podněty, odolat. Důvodem odolání mohou být např. silné morální hodnoty jedince.¹⁵³

Pojem premeditace se primárně vztahuje k rozhodovacímu stádiu volního procesu. Hořák pojem premeditace pro účely trestního práva definuje jako „*myšlenkovou činnost pachatele, spočívající v hodnocení protichůdných motivací, která předchází a podmiňuje jeho rozhodnutí spáchat trestný čin, popř. i rozhodnutí spáchat jej určitým způsobem*“¹⁵⁴. Jedná se tedy o vědomou psychickou aktivitu (myšlenkovou činnost) pachatele, při které se vypořádá s různými možnostmi a variantami, jež vědomě porovnává a hodnotí z hlediska svého budoucího jednání, kdy podstatou a smyslem je volba mezi různými variantami a možnostmi spáchání trestného činu vraždy.¹⁵⁵ Důležité je, že se jedná o myšlenkovou činnost, která probíhá vědomě, nikoli o „pouhý“ proces prožívání, jako je tomu u afektu.

Přestože se jedná o znak, který se v trestních zákonech (byť dříve implicitně) vyskytuje po staletí, jedná se o znak dlouhodobě kritizovaný odbornou naukou téměř v celém světě, zejména pro jeho nejasnost.¹⁵⁶ Nejasnosti spočívají např. už jen v tom, kdy pachatel musí samotnou premeditaci provést – zda to musí být před spácháním trestného činu, nebo to postačí během samotného smrtelného jednání. Další výhrady se ozývají ohledně automatického vyššího morálního zavržení skrývajícího se ve znaku premeditace, kdy vražda spáchaná s premeditací je hodna vyššího trestu. O této výhradě jsem ostatně hovořil již výše. Se znakem premeditace jsou rovněž spojeny procesní potíže, kdy je velmi těžké premeditaci u pachatele prokázat.¹⁵⁷ Některé státy tak vzhledem k patrné problematickosti znak premeditace ze svých trestních zákonů zcela vypustily nebo snížily na přitěžující okolnost.¹⁵⁸

¹⁵³ ŘÍČAN, P. *Psychologie*. 3. dopl. a uprav. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 115–121.

¹⁵⁴ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 141.

¹⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2018, sp. zn. 8 Tdo 474/2018.

¹⁵⁶ Srov. KREMNITZER, M. On Premeditation. *Buffalo Criminal Law Review*. 1998, č. 1, díl 2, s. 627–668.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 169.

Z výše uvedených informací by se mohlo zdát, že premeditace vylučuje stav afektu. O tom hovoří i důvodová zpráva k TZ, ve které se uvádí, že „*spáchání trestného činu s rozmyslem je odlišením od afektu a podobných stavů*“. Z této dikce vyplývá, že rozmysl tvoří určitý protipól afektu. Pokud důvodová zpráva zmiňuje rozmysl, tím spíše to pak bude platit pro předchozí uvážení, neboť v takovém případě existuje delší časová prodleva (která však může být relativně krátká), než pachatel přistoupil k samotnému usmrcení jiného. Okolnost rozmyslu nemůže existovat souběžně s afektem. Nelze však vyloučit, že se pachatel po úvaze usmrtit jiného během samotného jednání dostane do afektu a v něm pak trestný čin dokoná. Afekt a rozmysl si tak budou postupně konkurovat, okolnost afektu bude střídat okolnost rozmyslu.¹⁵⁹ Stejně tak si lze představit situaci, kdy pachatel pečlivě naplánuje způsob usmrcení své oběti, avšak během samotného usmrcování se dostane do afektu (např. z důvodu nečekané obranné reakce poškozeného či pohledu na krev) a oběť pod vlivem afektu usmrtí jiným způsobem, než si naplánoval. Pak vzniká otázka, podle jakého ustanovení takové případy posuzovat. Problematika zde naráží na teorii jednoty skutku. Konkrétně v tom smyslu, zda by se mělo jednat o vícečinný souběh těchto trestných činů (dokonané vraždy podle § 140 odst. 1 TZ a pokusu vraždy podle § 140 odst. 2 TZ), nebo je zde jednota skutku dodržena. V právní teorii za jeden skutek považujeme všechny ty projevy vůle pachatele navenek, které jsou příčinou následku významného z hlediska trestního práva, pokud jsou kryty zaviněním. Hořák se ve své monografii danou problematikou zevrubně zabýval a dospěl k názoru, že „*z hlediska naplnění kvalifikačního znaku rozmyslu dle § 140 odst. 2 je dostatečné, vyskytne-li se uvážené jednání kdykoli v průběhu trestného děje v takové formě, aby mělo pro způsobení trestněprávně relevantního následku (či bezprostřední hrozby takového následku) kauzální význam*“¹⁶⁰. Podobný názor uvedl i Šámal v komentáři k TZ, tedy že afekt je tu bez významu, pokud rozmyšlené nebo předem uvážené jednání bylo podstatnou příčinou následku významného z hlediska trestního práva.¹⁶¹ Příčinná souvislost premeditativního jednání s úmyslným usmrcením je tak nepřetržena.

¹⁵⁹ HOŘÁK, J. Předem uvážená vražda a vražda spáchaná s rozmyslem (II. část). *Trestní právo*. 2008, č. 11, s. 11–29.

¹⁶⁰ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 197.

¹⁶¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1306.

Se shora uvedenými názory nelze než souhlasit. Pokud pachatel dospěl k rozhodnutí spáchat trestný čin vraždy na základě určité myšlenkové operace, tedy tuto myšlenku racionálně zhodnotil a k usmrcení jiného se uchýlil, bylo by absurdní, aby těžil z nižší sankce jen proto, že k samotnému jednání přistoupil afekt. Skutečnost, že pachatel zhodnotil protichůdné motivace předcházející jeho rozhodnutí usmrtit jiného, svědčí o vyšší společenské nebezpečnosti a bylo by proti smyslu a účelu TZ, aby byl takový pachatel privilegován. Pachatel si navíc může i samotné vyvolání afektu naplánovat (např. záměrně vyvolanou hádkou). Jde o podobné situace, jako když si pachatel naplánuje usmrtit jiného a „opije se na kuráž“, kdy samotné usmrcení spáchá ve stavu nepřičetnosti dosažené v důsledku úmyslné aplikace návykové látky. V takových situacích, v nauce nazývaných *actio libera in causa dolosa*¹⁶², se trestní odpovědnost posuzuje podle doby, kdy pachatel byl ještě přičetný a uváděl se úmyslně do stavu nepřičetnosti podle obecných zásad za úmyslný trestný čin, který pachatel spáchal.¹⁶³ Domnívám se, že naplánování vlastního afektu (resp. záměrného naplánování podmínek, které afekt vyvolají) do jisté míry představuje určitou analogii záměrného vyvolání nepřičetnosti. O rozdílný případ se jedná, pokud pachatel o usmrcení jiného, jakožto řešení dlouhodobého konfliktu, pouze uvažuje (tedy myšlenková činnost nedošla do stádia rozhodnutí), avšak k samotnému usmrcení se uchýlí spontánně podmíněn svým afektem (např. ve vzájemné hádce). Zde by jeho předchozí zvažování možnosti usmrtit poškozeného pravděpodobně nemělo kauzální význam pro spáchání vraždy, a proto by jednání bylo posouzeno podle ustanovení o vraždě prosté § 140 odst. 1 TZ. Takový výklad je ve shodě s převažujícími názory v odborné literatuře.¹⁶⁴

¹⁶² Naproti tomu v případech, kdy pachatel spáchá trestný čin z nedbalosti a jeho nedbalost zahrnuje spáchání trestného činu jednáním, jímž se uvedl do stavu nepřičetnosti (ať úmyslně či z nedbalosti) se v nauce označuje jako *actio libera in causa culposa*. Pachatel v takovém případě bude plně trestně odpovědný podle obecných zásad za spáchání trestného činu z nedbalosti. V obou případech *actio libera in causa* se tak podle § 360 odst. 2 TZ neujmou ustanovení o trestném činu opilství a nepřičetnosti. Naproti tomu pachatel, který se aplikací návykové látky přivede do stavu nepřičetnosti, v němž se později dopustí činu jinak trestného, se dopustí trestného činu opilství podle § 360 odst. 1 TZ. Pokud tedy pachatel posléze usmrtí jiného, dopustí se pouze trestného činu opilství, za který hrozí trest odnětí svobody na tři léta až deset let, což je výrazně nižší hranice než u trestného činu vraždy.

¹⁶³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 165–168.

¹⁶⁴ Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1306.

3.2.2 Rozmysl a předchozí uvážení

Zákonným znakem premeditativní vraždy (též označované jako vražda kvalifikovaná) v českém právním řádu je tedy existence rozmyslu anebo předchozího uvážení, přičemž tyto dva znaky jsou stanoveny alternativně a k naplnění skutkové podstaty tak postačí, pokud pachatel splní jeden z nich. Současný TZ tak upravuje premeditaci v širším smyslu, a to ve formě rozmyslu (reflexe) a formě přechozího uvážení (premeditace v užším smyslu). Tyto znaky nenajdeme pouze u premeditativní vraždy, ale i jako obecně přitěžující okolnosti v § 42 písm. a) TZ. Rozmysl a předchozí uvážení však nejsou zcela jasnými pojmy a v TZ nenalezneme jejich legální definici.¹⁶⁵ Rozmysl i předchozí uvážení jsou okolnostmi osobního charakteru a nemohou tak být automaticky přičítány k tíži spolupachateli nebo účastníkovi na trestném činu, pokud u něho nebyly naplněny.¹⁶⁶ V následujícím textu definuji tyto zákonné pojmy, zejména se je pokusím od sebe rozlišit. Uvedu také rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, kde se soud k těmto znakům vyjádřil.

Rozmysl

Důvodová zpráva k TZ uvádí: „*Pokud jde o povahu rozmyslu na rozdíl od předchozího uvážení, pak spáchání trestného činu s rozmyslem je odlišením od afektu a podobných stavů, ale může jít i o velmi krátkou úvahu, při níž pachatel jedná uváženě, ale nikoli po předchozím uvážení.*“¹⁶⁷ Z důvodové zprávy, ačkoli se danou problematikou zabývá poměrně povrchně, vyplývá, že pro naplnění kvalifikačního znaku rozmyslu je potřeba, aby pachatel provedl určitou racionální úvahu, avšak ta bude nižší kvality než u předchozího uvážení. O znak rozmyslu tak nepůjde v případech, kdy si pachatel vraždu plánuje (způsob usmrcení poškozeného, místo trestného činu atp.), protože tady se jedná o znak předchozího uvážení. Zde se sluší připomenout, že znak rozmyslu nevytváří zvláštní kategorii úmyslu, pouze kvalifikační okolnost. Lze tak spáchat vraždu s rozmyslem i v nepřímém úmyslu, tedy v situacích, kdy pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit smrt, a pro případ, že ji způsobí, byl s tím srozuměn. Je ale pravdou, že častěji zde z povahy věci bude předcházet úmysl přímý, což ostatně sama důvodová zpráva k TZ zmiňuje.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Ke kritice nejasnosti pojmů rozmysl a předchozí uvážení srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. 7. akt. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 208.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

¹⁶⁸ Tamtéž.

Jako vražda s rozmyslem bude posouzeno i takové jednání, které pachatel začal v „náhlém hnutí mysli“, avšak samotné usmrcení oběti dokončil v době, kdy již afekt odezněl. To ostatně již bylo naznačeno ve shora uvedené pasáži o vztahu premeditace a afektu, kde jsem zmiňoval situace, kdy se pachatel po reflexi (resp. předchozím uvážení) dostal do afektu až při samotném usmrcování oběti. Situace ale může být i opačná, pachatel zaútočí v afektu, avšak usmrcení dokončí až později, přičemž v tomto mezidobí zváží okolnosti i důsledky svého jednání (tedy dojde k rozmyslu, reflexi). Pachatel může i zpočátku jednat v nepřímém úmyslu, ale usmrcení dokoná již v úmyslu přímém. Z praxe lze uvést usnesení Nejvyššího soudu pod sp. zn. 8 Tdo 998/2015. V daném skutku poškozený vyhledal obviněného na místě jeho pracoviště (v restauraci), kde po něm požadoval vyplacení finanční hotovosti z výhry. Poškozený se chtěl finanční hotovosti sám zmocnit, což obviněného rozčílilo a v afektu poškozeného čtyřikrát bodl kuchyňským nožem do horní poloviny těla. Poté se obviněný převléknul, šel obsluhovat hosty a až když se vrátil do místnosti, kde se zraněný poškozený nacházel, znovu ho šestkrát bodl nožem do hrudníku a rdousil, přičemž jedna z ran nožem zasáhla srdce, v důsledku čehož poškozený zemřel. Obviněný byl rozsudkem uznán vinným z trestného činu vraždy podle § 140 odst. 2, 3 písm. i) TZ, proti čemuž se dovolal a domáhal se jiné právní kvalifikace trestného činu (pro náš výklad podstatné zejména podle ustanovení § 140 odst. 1 TZ).¹⁶⁹

Nejvyšší soud naplnění kvalifikačního znaku rozmyslu spatřoval v tom, že obviněný poškozeného opustil, a až po nějaké době se k němu vrátil, přičemž pokračoval ve vražedném jednání. Právě okamžik, kdy poškozený odešel, představuje rozhodný mezník, kdy obviněný měl možnost reflektovat nastalou situaci a zhodnotit své další kroky (zvážit pro a proti). Jeho další jednání nebylo vyvoláno jakýmkoli vnějšími podněty a jednal tedy s racionální kontrolou, která svědčila o přímém úmyslu usmrtit poškozeného.¹⁷⁰ Důležité je zmínit, že v době, kdy poškozený navštívil obviněného, již obviněný kuchyňský nůž (zbraň) v ruce držel, neboť připravoval jídlo pro zákazníky restaurace. Pokud by se nože zmocnil až po dohadování s poškozeným, domnívám se, že by kvalifikační znak rozmyslu byl splněn již v takový moment (v dané situace by ale záleželo, zda by byl nůž „po ruce“ obviněného, nebo zda by kvůli tomu musel např. otevřít šuplík, kde jsou nože uloženy, neboť právě z momentu „sahání po zbrani“ lze v mnoha případech usuzovat o určité reflexi pachatele, kdy pachatel volil útočnou zbraň). Na uvedeném případě lze dobře demonstrovat, že samotný rozmysl může proběhnout až během již zahájeného jednání směřujícího

¹⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. 8 Tdo 998/2015 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 2/2016, roč. LXVIII, č. 10/2016.

¹⁷⁰ Tamtéž.

k dokonání trestného činu. Není vyžadováno, aby rozhodnutí spáchat vraždu nutně předcházelo samotnému jednání. Postačí, že pachatel bude mít možnost (prostor) racionálně zhodnotit okolnosti dané situace a možné následky svého jednání.

Předchozí uvážení

Důvodová zpráva se ke kvalifikačnímu znaku předchozího uvážení vyjadřuje (podobně jako u rozmyslu) velmi stručně. Uvádí se, že „u předchozího uvážení jde o situaci, kdy pachatel si předem, tj. před spácháním činu, zváží rozhodující okolnosti provedení činu a čin si z hlediska jeho provedení tzv. naplánuje“¹⁷¹. Jak již bylo řečeno výše, jedná se de facto o vyšší formu rozmyslu. Předchozí uvážení v sobě tak zahrnuje i to, co je základem rozmyslu.¹⁷² Plánováním je myšleno zejména zvolení místa ke spáchání vraždy, způsobu usmrcení oběti, volba prostředku ke spáchání trestného činu atp. Cílem plánování je zajistit, že usmrcení oběti bude úspěšně vykonáno a vyloučit eventuální překážky (např. aktivní obranu poškozeného). Takové plánování však nemusí být vůbec detailní, může být jen v základních rysech, důležité je, že se pachatel zváží rozhodující okolnosti k usmrcení oběti, případně stanoví způsob tohoto usmrcení. Hořák upozorňuje na to, že samotný plán může být i nezpůsobilý k usmrcení oběti, zejména s ohledem na úroveň intelektu a zkušenosti pachatele, a není rozhodné, zda nakonec samotné usmrcení oběti proběhne jiným způsobem, než si pachatel naplánoval.¹⁷³

Zda pachatel jednal po předchozím uvážení bude předmětem dokazování, avšak v praxi často bude tato skutečnost zřejmá již ze samotné povahy posuzovaného trestného činu. Pokud tak pachatel s nožem vyčkává na schodišti domu své manželky (dále jen „poškozená“), ačkoliv má soudem uloženo zdržet se setkávání, vyhledávání a navazování kontaktů s poškozenou a zdržet se vstupu do bytu a jeho bezprostředního okolí, přičemž ve chvíli, kdy poškozená vyjde z bytu, pachatel chytí poškozenou za vlasy a opakovaně ji bodne nožem do míst, kde jsou uloženy životně důležité orgány, je zřejmé, že jednal po předchozím uvážení. Lze tak usuzovat zejména vzhledem k tomu, že útok byl pro poškozenou naprosto nečekaný a samotnému útoku nepředcházela žádná hádka či výstraha ze strany pachatele. S ohledem na výše uvedené a fakt, že pachatel na místo činu přišel

¹⁷¹ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

¹⁷² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. 7. akt. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 208.

¹⁷³ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 172.

s již zvolenou zbraní (nožem), je nepochybné, že jeho jednání bylo důkladně připravené, předem promyšlené a racionálně sledovalo stanovený záměr (usmrtit poškozenou).¹⁷⁴

Z podstaty věci plyne, že u znaku předchozího uvážení bude zpravidla existovat delší časová doba od uvážení spáchat vraždu a samotným spácháním trestného činu vraždy, než tomu bude u rozmyslu. Zároveň tu zpravidla bude dobře rozeznatelné stádium přípravy trestného činu vraždy ve smyslu § 20 odst. 1 TZ.¹⁷⁵ Zákonodárce vychází z předpokladu, že vyšší míra racionální úvahy pachatele ke spáchání trestného činu představuje vyšší společenskou škodlivost (byť k tomuto předpokladu existují opodstatněné výhrady). Vystává pak otázka, proč zákonodárce postavil kvalifikační znak předchozího uvážení naroveň rozmyslu. Domnívám se, že premeditace v užším smyslu (předchozí uvážení) by v této logice měla být sankciována přísněji než „pouhý“ rozmysl. Zároveň by se podle mého názoru z této kategorie měli vyčlenit pachatelé, kteří jednali v pohnutce soucitu či lítosti (např. kombinovat znak předchozího uvážení se zavrženíhodnou pohnutkou).

3.3 Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby

Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou uvedeny v § 140 odst. 3 TZ. Jejich výčet je taxativní. Naplnění některé z těchto okolností způsobuje podstatně vyšší závažnost trestného činu a následkem je aplikace přísnější trestní sazby.¹⁷⁶ Tyto okolnosti mohou přistoupit jak k vraždě prosté, tak k vraždě premeditativní. Podle § 17 a § 39 odst. 5 TZ je pro použití okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby (v zákoně též jako „okolnost zvlášť přitěžující“) vyžadována forma zavinění alespoň nedbalostní pro způsobení těžšího následku (vyjímaje případy, kdy TZ vyžaduje úmyslné zavinění) a jde-li o jinou skutečnost, formu zavinění alespoň nevědomé nedbalosti (vyjímaje případy, kdy je zákonem vyžadována vědomá nedbalost).

Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby musíme odlišovat od obecně přitěžujících okolností podle § 42 TZ, které ovlivňují pouze výměru trestu v rámci již zákonem stanovené trestní sazby. Výčet obecně přitěžujících okolností v § 42 TZ je výčtem demonstrativním („*soud přihlédne zejména*“). Za přitěžující okolnost lze považovat pouze takovou okolnost, která je významná pro posouzení povahy a závažnosti spáchaného činu a osoby jeho pachatele

¹⁷⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 12. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1573/2014.

¹⁷⁵ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 194.

¹⁷⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 382.

a pro dosažení účelu trestu (a tedy i jeho vyměření).¹⁷⁷ Jako obecně přitěžující okolnosti TZ uvádí např. spáchání trestného činu s rozmyslem nebo po přechozím uvážení, spáchání trestného činu ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky, spáchání trestného činu surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo jiným obdobným způsobem a další. Podle § 39 odst. 4 TZ k okolnosti, která je zákonným znakem trestného činu, včetně okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, nelze přihlídnout jako k okolnosti přitěžující či polehčující. Toto pravidlo zamezuje dvojímu přičítání téže okolnosti, ať již ke prospěchu či tíži pachatele.¹⁷⁸ Pokud tedy pachatel spáchá např. trestný čin vraždy podle § 140 odst. 2, 3 písm. c) TZ (spáchání vraždy pro skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání), nemůže být ta samá okolnost považována rovněž za přitěžující okolnost podle § 42 písm. b) TZ.

§ 140 odst. 3 TZ zní: „*Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2*

- a) na dvou nebo více osobách,*
- b) na těhotné ženě,*
- c) na dítěti mladším patnácti let,*
- d) na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci,*
- e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,*
- f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,*
- g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,*
- h) opětovně,*
- i) zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, nebo*
- j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.“*

Ustanovení vychází z předchozí právní úpravy, avšak okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby rozšiřuje – konkrétně o okolnosti podle písm. e) a f). Vzhledem k určité pojmové kontinuitě

¹⁷⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 381.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 82.

tak lze pro výklad použít i starší judikaturu. V rámci následujícího výkladu stručně rozeberu jednotlivé okolnosti zejména v kontextu judikatury Nejvyššího soudu ČR.

a) Vražda na dvou nebo více osobách

Pro aplikaci dané okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby je podstatné, aby pachatel spáchal trestný čin na dvou a více poškozených jedním skutkem.¹⁷⁹ Tato podmínka je splněna i pokud pachatel pokračoval v trestném činu ve smyslu § 116 TZ. Pokud by ale usmrcení dvou a více osob nebylo spácháno jedním skutkem, tedy ani pokračováním v trestném činu (např. jednotlivé útoky byly vedeny jiným záměrem), jednalo by se o zvlášť přitěžující okolnost podle § 140 odst. 3 písm. h) TZ. Jelikož vražda je úmyslné usmrcení, bude tak z povahy věci vyžadováno k zvlášť přitěžující okolnosti zavinění rovněž ve formě úmyslu (ať přímého či nepřímého).¹⁸⁰

V praxi se objevily případy, kdy pachatel zamýšlel usmrtit dvě a více osob (za okolností, pro které by usmrcení dvou a více osob bylo považováno za jeden skutek), nicméně se mu podařilo usmrtit „pouze“ jednoho poškozeného a u druhého (např. v důsledku neočekávané aktivní obrany poškozeného) usmrcení dospělo pouze do stádia pokusu. V takových případech je jednání pachatele posuzováno jako vražda podle § 140 odst. 2, 3 písm. a) TZ dílem ve stádiu pokusu podle § 21 odst. 1 TZ a může tak být v případě splnění podmínek v § 54 TZ uložen výjimečný trest.¹⁸¹

b) Vražda na těhotné ženě

Za těhotnou ženu je považována žena od doby zanoření oplodněného vajíčka do děložní sliznice (nidace) do počátku porodu (k problematice pojmu počátek porodu viz kapitola 2.3.1 o lidském životě a jeho době).¹⁸² Pro právní kvalifikaci není rozhodné, pokud žena potratila během jednání pachatele (např. z důvodu silného rozrušení či samotného způsobu usmrcení), podstatný je stav těhotenství ženy na počátku jednání pachatele, kterým ji započal usmrcovat.¹⁸³

¹⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2002, sp. zn. 7 Tdo 356/2002, publikované pod č. T 416 ve svazku 17 Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu.

¹⁸⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1307.

¹⁸¹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. 6 Tdo 544/2014.

¹⁸² ČECH, E., HÁJEK, Z., MARŠÁL, K. a kol. *Porodnictví*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 38.

¹⁸³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1307.

Pachatel o těhotenství ženy vědět nemusí, podle § 17 písm. b) TZ postačí, že o něm vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Zda pachatel o těhotenství ženy mohl vědět, lze usuzovat zejména podle toho, jak v pokročilém stavu těhotenství se žena nachází (zda je těhotenství znát na jejím těle), nebo např. pokud s ženou pachatel udržoval poměr a tato skutečnost mu s ohledem na okolnosti musela být známa (lze si představit situaci, kdy poškozená již chystala výbavu pro novorozence).¹⁸⁴ Judikatura konstantně opakuje, že usmrcení těhotné ženy nelze právně posoudit jako vraždu na dvou a více osobách, neboť lidský plod nepoživá přímou ochranu života, nýbrž pouze zprostředkovaně – zvýšenou trestností vraždy na těhotné ženě.¹⁸⁵

c) Vražda na dítěti mladším patnácti let

K definici „dítěte mladšího patnácti let“ je potřeba přihlídnout k interpretačnímu pravidlu ohledně počítání času v § 139 TZ. Dítě mladší patnácti let bude tedy dítě do dne před svými patnáctými narozeninami, neboť do uplynutí doby, s kterou TZ spojuje účinek, se nezapočítává den, kdy nastala událost určující její začátek (den narozenin). Daná zvlášť přitěžující okolnost bude dopadat i na případy, kdy matka usmrtí své novorozené dítě, avšak nebude splněna privilegovaná skutková podstata trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 TZ (zejména stav rozrušení způsobený porodem). O zavinění zde platí stejně jako u vraždy na těhotné ženě, tedy postačí, pokud pachatel měl a mohl vědět, že poškozený je mladší patnácti let. Okolnosti svědčící o skutečnosti, že je poškozený mladší patnácti let, budou zejména jeho fyzický vzhled, způsob vyjadřování, chování apod. Lze si představit i situaci, že ani samotná biologická matka v roli pachatelky nebude znát věk svého dítěte, nicméně už z podstaty jejího vztahu k dítěti zde bude zavinění k této okolnosti minimálně ve formě nevědomé nedbalosti existovat.

TZ tak tímto ustanovením poskytuje zvýšenou ochranu dětem mladším patnácti let, čemuž může být z různých důvodů – nižší schopnost sebeobrany s ohledem na fyzické dispozice, častá zvláštní povinnost konat ve smyslu § 112 TZ (např. poskytování výživy dítěte, které si ji není schopno samo obstarat). De lege ferenda by šlo uvažovat o tom, proč zákonodárce neposkytuje tuto ochranu také osobám staršího věku (např. nad 80 let). Tyto osoby v některých ohledech totiž mají právě s dětmi mnoho společného – často jsou odkázáni na pomoc rodinných příslušníků, dají se často lehčeji zmanipulovat atd. Myslím, že o jejich zařazení do dané zvlášť přitěžující okolnosti by bylo vhodné minimálně uvažovat.

¹⁸⁴ Srov. rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31. 8. 2005, sp. zn. 5 To 81/2005, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 8/2006, roč. LVIII, č. 43/2006.

¹⁸⁵ Tamtéž.

Z historie lze uvést případ Marie Fikáčkové, která v postavení dětské zdravotní sestry zavraždila novorozence, šestitýdenní dítě a dalším dvěma novorozencům ublížila na zdraví. Lidovým soudem v Klatovech v roce 1960 tak byla odsouzena za dvojnásobnou vraždu podle § 216 odst. 1, 2 písm. a), c) a dvojnásobné ublížení na zdraví podle § 219 odst. 1, 2 písm. c) tehdejšího trestního zákona (zákon č. 86/1950 Sb.) k trestu smrti. Její následné odvolání bylo Krajským soudem v Plzni zamítnuto jako nedůvodné. V tehdy účinném trestním zákoně nebyla explicitně upravena přitěžující okolnost spáchání vraždy na dítěti, existovala však přitěžující okolnost vraždy na několika osobách nebo opětovně.¹⁸⁶ Pokud by byl takovýto trestný čin posuzován dnes, není tu pochyby o zvlášť přitěžující okolnosti vraždy na dítěti mladším patnácti let (a dalších zvlášť přitěžujících okolnostech). Nebylo by ale už tak jednoduché, podle mého názoru, určit, zda se tu jednalo o vraždy spáchané v afektu či vraždy premeditativní. Fikáčková často měnila své výpovědi. Zpočátku k vraždě jednoho z dětí uváděla, že jejím motivem byla msta a zášť k rodině dítěte, se kterou její rodina měla spor o nemovitost. V jedné výpovědi dokonce uvedla, že byla už v daný den ráno rozhodnuta, že dítěti „něco provede“. Později ale Fikáčková začala tvrdit, že jednala v afektu, který byl vyvolán pláčem novorozenců, který ji dováděl k nekontrolovatelným výbuchům vzteku, kdy nedokázala ovládat své jednání. K výbuchu vzteku vyvolaným pláčem navíc vždy mělo docházet v době, kdy měla dostat menstruaci nebo kdy menstruace již probíhala. Soudními znalci byla pachatelka shledána příčetnou, avšak osobou snadno podléhající afektu, především hněvu a vzteku, který se hromadí a vybíjí v neovladatelných výbuších. Když novorozencům mačkala hlavičku a drtila lebku, tak uvedla, že necítila praskání lebečních kostí. V jiných výpovědích ale tvrdila opak. Později navíc při výslechu uvedla, že jeden z novorozenců neplakal a rozčílila ji pouhá skutečnost, že v důsledku nově narozeného dítěte bude mít jako zdravotní sestra více práce. Zároveň v případě dítěte, k jehož rodině měla zášť, opakovaně a silně útočila na vlasatou část hlavičky, aby útok nebyl odhalen a nastalá smrt dítěte vypadala jako nezapříčiněná třetí osobou. Takový způsob útoku svědčí o jistém rozmyslu.¹⁸⁷

Vzhledem k tehdejší systematice, kdy úmyslná usmrcení nebyla diferencovaná, ale existovala pouze jednotná kategorie vraždy (společně s vraždou novorozeného dítěte matkou), tak právní kvalifikace po doznání pachatelky k uvedeným trestným činům byla poměrně snadná. Podle tehdejšího trestního zákona za vraždou opětovnou nebo spáchanou na několika osobách byl sankcí trest odnětí svobody na doživotí nebo trest smrti. Ačkoliv byly smrtelné útoky na obě děti

¹⁸⁶ § 216 odst. 2 písm. a) TZ 1950.

¹⁸⁷ Archiv bezpečnostních složek, fond K 7/5 Městské oddělení VB Sušice, inv. č. 1, Fikáčková Marie: dvojnásobná vražda a ublížení na zdraví, 1960.

provedeny v jeden den, nešlo o pokračování v trestném činu, neboť jeden z útoků byl veden jiným záměrem (motiv pomsty k rodině dítěte, se kterou měla rodina Fikáčkové vleklé spory), čímž byl splněn zákonný znak kvalifikované vraždy spáchané opětovně. Osobně se domnívám, že pokud by se tento případ posuzoval podle dnešní účinné právní úpravy, jednalo by se minimálně v jednom skutku o vraždu premeditativní (§ 140 odst. 2, 3 písm. c), h), i) TZ). Zda by v druhém skutku šlo „pouze“ o vraždu podle § 140 odst. 1 TZ, lze, vzhledem k četným změnám ve výpovědích, těžko usuzovat.

d) Vražda na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci

Legální definici úřední osoby nalezneme v § 127 TZ. Je zde uveden výčet osob, které jsou pro účely TZ považovány za úřední osoby – např. soudce, státní zástupce, prezident České republiky, poslanec nebo senátor Parlamentu České republiky, člen vlády, strážník obecní policie atd., pokud plní úkony státu nebo společnosti a používají při tom svěřené pravomoci pro plnění těchto úkolů. Vyšší závažnost vraždy je zde dána skutečností, že pachatel útočí nejen na lidský život, ale i na výkon veřejné moci.

Úřední osoba ve smyslu § 127 TZ je vymezena širěji než je obvyklé např. v ústavněprávních předpisech (myšleno z materiálního hlediska, neboť pojem „úřední osoba“ nalezneme pouze v TZ). Smyslem je poskytnout ochranu osobám, které při své činnosti mohou narazit na osoby agresivní, které často již ztratily své zábrany (např. dopadený vrah, který je zatýkán příslušníkem ozbrojených sil). Existují tak tendence dané ustanovení vykládat teologickým výkladem (a to spíše extenzivně), než výkladem prostým jazykovým (jedná se o taxativní výčet). Nejvyšší soud ČR tak třeba svým sjednocujícím stanoviskem do výčtu zařadil za určitých podmínek i vykonavatele soudního exekutora, ačkoli ve výčtu je uveden pouze „*soudní exekutor při výkonu exekuční činnosti a při činnostech vykonávaných z pověření soudu nebo státního zástupce*“^{188, 189}. Je však potřeba si uvědomit, že ačkoliv na jednu stranu TZ přiznává těmto osobám určitou vyšší míru ochrany, na druhou stranu jim zakládá zvýšenou trestní odpovědnost, neboť v TZ nalezneme trestné činy, které mohou spáchat pouze osoby s tímto statutem úřední osoby (např. zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 TZ nebo maření úkolu úřední osoby z nedbalosti podle § 330 TZ).

¹⁸⁸ § 127 odst. 1 písm. f) TZ.

¹⁸⁹ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2015, sp. zn. Tpjn 304/2014, publikované v Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 10/2015, roč. LXVII, č. 51/2015.

Pojmy „pro výkon“ pravomoci a „při výkonu“ pravomoci lze nejlépe vysvětlit na konkrétních smyšlených případech. O vraždu úřední osoby při výkonu pravomoci půjde např. pokud pachatel úmyslně usmrtí příslušníka obecní policie, který pachatele zastavil na silnici za účelem provedení dechové zkoušky. Pachatel nemusí vědět, že se jedná o úřední osobu, postačí, jestliže o tom vzhledem k okolnostem vědět měl a mohl (např. policista na sobě měl policejní vestu a policejní čepici). Pro vraždu „pro výkon“ pravomoci na úřední osobě bude vyžadován úmysl přímý. To vyplývá z formulace cíleného zaměření proti pravomoci úřední osoby, byť samotný smrtelný následek může být způsoben v nepřímém úmyslu.¹⁹⁰ Motivem pachatele v takových případech může být např. pomsta. Představme si situaci, kdy se pachatel dopustí vraždy na státním zástupci z důvodu toho, že státní zástupce podal odvolání v neprospěch pachatelovy družky, která je obžalovaná z trestného činu vraždy. Jednočinný souběh vraždy na úřední osobě s trestným činem násilí proti úřední osobě podle § 325 TZ je z důvodu speciality vyloučen.¹⁹¹

e) Vražda na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti

Pojem svědka, znalce a tlumočnicka musíme chápat v kontextu celého právního řádu, tedy nejen trestního řádu, ale i občanského soudního řádu, soudního řádu správního, příp. jednacího řádu Poslanecké sněmovny a předně pak zákona o znalcích a tlumočnících. Povinnosti svědka, znalce a tlumočnicka pak navazují zejména na ustanovení dle § 345 a § 346 TZ. Vzhledem k formulaci „v souvislosti s výkonem“ jejich povinnosti bude pro naplnění této přitěžující okolnosti postačovat i jakkoli vzdálená souvislost s vraždou osoby v daném postavení (na rozdíl od formulace „pro výkon“ povinnosti úřední osoby), avšak pachatelův úmysl usmrtit musí být dán v souvislosti s jejich povinnostmi (bude tedy vyžadován úmysl přímý).¹⁹²

Svědkiem je osoba odlišná od obviněného (příp. od účastníka řízení, nejedná-li se o trestní řízení), která je předvolána orgánem činným v případném trestním řízení nebo soudem, aby jako svědek vypovídala o skutečnostech, které poznala svými smysly.¹⁹³ Pokud tedy pachatel zavraždí spolupachatele z dříve spáchaného trestného činu, který ho usvědčuje v rámci vedeného trestního stíhání, nebude trestný čin posouzen jako vražda na svědkovi, ale jako vražda zakrývací podle

¹⁹⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1309.

¹⁹¹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 5. 2000, sp. zn. 8 To 45/2000, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 3/2001, roč. LIII, č. 11/2001.

¹⁹² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1309.

¹⁹³ Tamtéž.

§ 140 odst. 1, 3 písm. j) TZ.¹⁹⁴ Pro danou zvlášť přitěžující okolnost je pojem svědka chápán v materiálním smyslu, nikoli pouze formálním. Za svědka je tak považován nejen osoba, která už byla předvolána jako svědek (a má tedy postavení svědka v procesním postavení), ale i osoba, která dané skutečnosti vnímala vlastními smysly, ačkoli jako svědek ještě předvolána nebyla.¹⁹⁵

Vražda na svědkovi se do jisté míry může prolínat s vraždou zakrývací. Domnívám se, že pokud pachatel usmrtí poškozenou v návaznosti na předchozí spáchaný trestný čin (např. znásilnění), přitom jeho původní úmysl směřoval pouze k tomuto trestnému činu, nicméně po dokonání soulože např. ze strachu, že poškozená půjde na policii, změní svůj záměr a poškozenou usmrtí, půjde o vícečinný souběh trestného činu znásilnění podle § 185 TZ a vraždy podle § 140 odst. 2, 3 písm. j) TZ (vražda zakrývací). Z judikatury však lze nalézt i případy, kdy podobné jednání bylo posouzeno jako vražda na svědkovi. V daném skutku však soulož byla pravděpodobně konsenzuální, tedy nešlo o vraždu ve snaze zakrýt jiný trestný čin, neboť zde do té chvíle žádný trestný čin nebyl. Pachatel však pod strachem z trestního oznámení poškozenou zavraždil a vražda byla posouzena podle § 140 odst. 2, 3 písm. e), i) TZ, tedy jako vražda na svědkovi (spáchána zvlášť trýznivým a surovým způsobem).¹⁹⁶ Osobně se domnívám, že pokud by bylo prokázáno, že soulož byla vynucená, právní kvalifikace úmyslného usmrcení poškozené jako vraždy zakrývací dle § 140 odst. 2, 3 písm. i), j) TZ by lépe vystihovala daný skutek.

f) Vražda na zdravotnickém nebo podobném pracovníkovi

Tato okolnost se nevyskytovala v předchozím trestním zákoně přímo jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, ale byla novelou přidána na konci roku 2004 mezi obecně přitěžující okolnosti (ačkoli v trochu jiné formulaci, neboť ustanovení dopadalo na jakoukoli osobu, která se podílela na záchraně života a zdraví nebo ochraně majetku).¹⁹⁷

Ustanovení se dotýká zdravotních pracovníků (fyzické osoby, které vykonávají odbornou zdravotnickou praxi v některém ze zdravotnických oborů, např. lékaři) a jiných osob, které plní svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona (zejména hasiči, a to i dobrovolní, záchranáři a plavčíci při plnění těchto povinností). Některé z těchto osob mají

¹⁹⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2015, sp. zn. 3 Tdo 543/2015-26.

¹⁹⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1309.

¹⁹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1186/2014-54.

¹⁹⁷ Čl. I zákona č. 692/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

zároveň postavení úřední osoby (např. příslušník Hasičského záchranného sboru ČR). Podle jaké zvlášť přitěžující okolnosti bude vražda posouzena, bude záležet na tom, zda byla spáchána na dané osobě při nebo pro výkon pravomoci, nebo při plnění povinnosti dle tohoto ustanovení. K vraždě musí dojít bezprostředně při poskytování zdravotní péče, ať již ve zdravotním zařízení či v terénu. Pachatel musí alespoň znát skutkové okolnosti, ze kterých vyvozuje, že jde o osobu v daném postavení.¹⁹⁸

Domnívám se, že zařazení vraždy na zdravotnickém nebo podobném pracovníkovi mezi zvlášť přitěžující okolnosti vraždy je rozumné, neboť osoby chráněné v rámci této kategorie mohou být často vystaveny vyššímu nebezpečí např. ze strany agresivních pacientů (často pod vlivem návykových látek). Zároveň jsou ale tito pracovníci vymezeni mimo skupinu úředních osob, takže na ně není v rámci TZ kladena vyšší trestní odpovědnost jako u úředních osob (ta jim však zpravidla plyne z jiných právních předpisů, jejichž porušení ale nezakládá trestní odpovědnost).

V dovolacím řízení před Nejvyšším soudem vyvstala otázka, zda do dané kategorie osob může spadat i zaměstnanec soukromé bezpečnostní agentury, který chrání majetek (v daném případě zboží) prodejny. Zajímavou argumentaci využil státní zástupce ve svém vyjádření: *„To, co je společné všem osobám uvedeným v § 145 odst. 2 písm. e)¹⁹⁹ tr. zákoníku je tedy to, že jsou povinny dokončit svůj úkol vzdor možné agresí. I pod takovým útokem musí: zdravotnický pracovník dokončit ošetřování zraněného a zachránit někomu zdraví, hasič dohasit požár a zachránit někomu majetek, plavčík dokončit oživování utopeného, aby mu zachránil život; člen ostrahy prodejny ochránit zboží a zachránit někomu majetek. To, co spojuje ostrahu supermarketu se záchranářem, je tedy skutečnost, že jsou nuceni vypořádat se při své práci s agresí, aniž by jim ovšem byla poskytnuta zvýšená ochrana úředních osob.“²⁰⁰* Nejvyšší soud však ani argumentace státního zástupce nepřesvědčila a takový výklad odmítl s následujícím zdůvodněním: *„S akcentem na smysl a účel přijetí předmětné právní úpravy, jímž je ochrana osob, jejichž práce je záslužná a prospěšná pro celou společnost do té míry, že vyžaduje také vyšší míru ochrany veřejnou mocí, konstatuje, že povaha práce a činností vykonávaných opakovaně zmiňovanými osobami – lékaři, jakož i jiným*

¹⁹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1312.

¹⁹⁹ V daném skutku se jednalo o těžké ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1, 2 písm. e) TZ, tato okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby je tu však definována stejně jako je tomu v § 140 odst. 3 písm. f) TZ.

²⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2019, sp. zn. 8 Tdo 631/2019 - I, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 1/2020, roč. LXXII, č. 2/2020.

zdravotnickým personálem, záchranáři, hasiči, plavčíky apod. na straně jedné a zaměstnancem ostraha soukromé bezpečnostní agentury není stejná, ba ani srovnatelná“.²⁰¹

Plně se ztotožňuji s názorem Nejvyššího soudu. Ačkoli argumentace státního zástupce se zdá racionální, v dnešní době nalezneme spoustu osob, které se v rámci svého zaměstnání setkávají s určitou mírou agrese. Např. prodavačka v samoobsluze ve večerních hodinách, která nemá k dispozici pracovníka bezpečnostní agentury, se nepochybně občas setká s agresivním chováním návštěvníků, přičemž za svěřenou finanční hotovost v pokladně a zboží často ve vysoké hodnotě v obchodě (např. cigarety, alkohol) nese určitou odpovědnost. Účelem daného ustanovení je však chránit pouze určité osoby, které vykonávají kvalifikovanou činnost, která je záslužná pro celou společnost. Osobám, které nespádají do dané kategorie, je však stále poskytována ochrana v rámci „základních“ ustanoveních TZ. Nemyslím si tedy, že zde existuje legitimní důvod pro až tak extenzivní výklad daného ustanovení a už vůbec ne pro tak „běžné“ povolání jako je ostraha supermarketu.

g) Vražda pro rasovou či národnostní příslušnost nebo pro politické či náboženské přesvědčení

Tato zvlášť přitěžující okolnost navazuje na úpravu obsaženou v LZPS, zejména čl. 1 („*lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech*“) a čl. 3²⁰². Z dikce zákona „*pro skutečnou nebo domnělou rasu, ...*“ vyplývá, že z hlediska zavinění pachatele bude vyžadován přímý úmysl, neboť tato skutečnost zde bude představovat samotnou pohnutku pachatele (jednu z pohnutek) k vraždě. Vzhledem k adjektivům „*skutečnou nebo domnělou*“ nebude rozhodné, zda poškozený skutečně byl jiné rasy (či jiného znaku stanoveném v daném ustanovení), ale postačí, že pachatel se tak domníval, což zmiňuje i důvodová zpráva k TZ.

Ustanovením je chráněna rasa, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání a případně absence vyznání. V následujícím textu se pokusím stručně nastínit pojmy, jedná se však o pojmy v rámci právního systému poměrně komplexní a obtížněji definovatelné, proto svůj výklad výrazně simplifikuji. Rasa jedince je dána biologickými faktory, příslušnost k etnické skupině zejména povědomím vzájemné sounáležitosti a odlišností od jiných společenství

²⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2019, sp. zn. 8 Tdo 631/2019 - I, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 1/2020, roč. LXXII, č. 2/2020.

²⁰² Čl. 3 odst. 1 LZPS: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“

lidí, národnost příslušností jedince k určitému národu a vyznání pak vztahem (aktivním či pasivním) k určitému konkrétnímu náboženství (ne ve smyslu konkrétní náboženské obce, ale v širším smyslu).²⁰³ Osoba bez vyznání je pak jedinec, který jakékoli náboženství či víru odmítá.²⁰⁴ Na rozdíl od rasy si o své národnosti může každý svobodně sám rozhodnout, což je i výslovně stanoveno v článku 3 odst. 2 LZPS. Tyto pojmy jsou často používány v různých právních předpisech, zejm. v předpisech ústavního práva, mezinárodních úmluvách a antidiskriminačním zákoně. Ve zmíněném antidiskriminačním zákoně, ačkoli se tento zákon týká zejména pracovního práva a práva sociálního zabezpečení, se pro účely diskriminace užívají i znaky jako odlišná sexuální orientace či pohlavní identifikace (např. transsexualismus). Domnívám se, že z pohledu *de lege ferenda* by bylo vhodné tyto znaky upravit i v rámci této zvlášť přitěžující okolnosti. Osoby s odlišnou sexuální orientací či poruchou pohlavní identity mohou být často terčem různých útoků (ať verbálních, tak násilných s následkem smrti) právě jen na základě této skutečnosti. Pokud zákonodárce u těchto znaků předpokládá pohnutku, která představuje jistou formu diskriminace, jevílo by se mi rozšíření této okolnosti o znaky výše uvedené (ale třeba i osoby zdravotně postižené) vhodné.²⁰⁵ Osobně se domnívám, že výše uvedené návrhy *de lege ferenda* se v budoucnu své úpravy dočkají, byť pravděpodobně nikoliv v době dohledné.²⁰⁶

h) Vražda spáchaná opětovně

Vražda spáchaná opětovně představuje na rozdíl od vraždy spáchané na dvou a více osobách situace, kdy pachatel vraždil v rámci vícečinného souběhu stejnorodého. Není přitom rozhodné, zda pachatel byl za předchozí trestný čin již pravomocně odsouzen (či dokonce již potrestán), nebo nikoli.²⁰⁷ Není ani rozhodné, jak dlouhá doba od předchozí spáchané vraždy uběhla a zda vražda byla dokonána, nebo zůstala ve stádiu přípravy či pokusu.²⁰⁸ Jedná se tedy o mnohem širší pojem než recidiva. Zákonný znak tak naplní i pachatel, který se opětovně dopustil trestného činu vraždy, ačkoli za předchozí vraždu ve stádiu pokusu byl již odsouzen a potrestán a hledí se na něj jako by nebyl odsouzen ve smyslu § 105 a násl. TZ. Pokud by zákonodárce zamýšlel zákoný znak

²⁰³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1313.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ V zákoně o obětech trestných činů (zákon č. 45/2013 Sb.) jsou tyto znaky – sexuální orientace a zdravotní postižení (i znaky další – např. pohlaví) výslovně uvedeny mezi možnými důvody, na jejichž základě by oběť trestného činu mohla být diskriminována. Úprava vychází z antidiskriminačního zákona (srov. § 2 odst. 3 zákona č. 198/2009 Sb.).

²⁰⁶ Znak sexuální orientace k zvlášť přitěžující okolnosti podle písm. g) byl výslovně uveden v návrhu trestního zákona z roku 2004. Později byl však schválen návrh na vypuštění tohoto znaku. (srov. ŠÁMAL, P.: *Osnova trestního zákoníku 2004–2006*. Praha: 2006, s. 147–148).

²⁰⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1314.

²⁰⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2011, sp. zn. 6 Tdo 84/2011, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. č. 10/2011, roč. LXIII, č. 58/2011.

„opětovně“ časově podmínit, udělá tak výslovně jak činí např. u trestného činu krádeže v § 205 odst. 2 TZ.²⁰⁹ Z hlediska zavinění pachatele k dané okolnosti postačí nedbalost.²¹⁰

Časové rozhraní u vraždy spáchané opětovně bude zpravidla delší než u vraždy spáchané na dvou a více osobách. Nemusí tomu tak však být vždy. Představme si situaci, kdy pachatel s úmyslem usmrtit všechny své spolubydlící podává jed postupně každému spolubydlícímu. Jednotlivé dílčí útoky (otrava jedem) jsou vedeny jednotným záměrem (zmocnit se obydlí jen pro sebe). V případě blízké časové souvislosti se domnívám, že by šlo o pokračování v trestném činu, tedy o jeden skutek z hlediska hmotného práva a trestný čin by tak byl kvalifikován podle § 140 odst. 2, 3 písm. a) TZ. Naproti tomu trestný čin pachatele, který např. škrtí svou oběť, přičemž ho uvidí náhodní kolemjdoucí, a pachatel ze strachu, že to oznámí policii, usmrtí i tohoto kolemjdoucího, bude kvalifikován jako trestný čin vraždy podle § 140 odst. 2, 3 písm. h) TZ (od ostatních zvláště přitěžujících okolností jako např. vraždy ve snaze zakrýt jiný trestný čin v příkladu abstrahuji). Pachatel totiž dopustil dvou trestných činů, které nesplňují podmínky pokračování trestního činu (pachatel je zde veden jiným záměrem) a jedná se z pohledu hmotného práva o dva skutky. Podle judikatury Nejvyššího soudu, ačkoli k dané problematice není až tak bohatá, pokračování v trestném činu vraždy nebude postačovat k naplnění znaku „opětovně“.²¹¹

Vražda na dvou a více osobách je nepochybně závažnější zejména vzhledem k možnému následku, vražda opětovná pak dle mého názoru směřuje více k osobě pachatele, čímž si do jisté míry konkuruje s recidivou ve smyslu TZ. Právě ale z důvodu shora uvedených skutečností (např. uplatnění této okolnosti i po zahlazení odsouzení pachatele, což je u recidivy vyloučené) chápu ustanovení jako jistou „pojistku“ např. v případě, že pachatel nebude napraven a trestný čin vraždy opět spáchá, avšak předtím vedl řádný život po zákonem stanovenou dobu a splnil podmínky zahlazení odsouzení, nebo opětovnou vraždu spáchal, aniž by za předchozí vraždu byl pravomocně odsouzen. Zároveň trestný čin vraždy podle § 140 odst. 1 nebo 2, 3 písm. h) TZ umožňuje (na rozdíl od institutu recidivy) uložit výjimečný trest převyšující třicet let.

²⁰⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2011, sp. zn. 6 Tdo 84/2011, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. č. 10/2011, roč. LXIII, č. 58/2011.

²¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1314.

²¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu SR ze dne 10. 7. 1990, sp. zn. 3 To 20/90, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 1/1991 pod č. 12/1991.

i) Vražda spáchaná zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem

Vražda spáchaná zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem se týká takového způsobu spáchání vraždy, kdy se útok natolik vymyká z běžného rámce, že vytváří vyšší nebezpečnost spáchaného činu, a proto je třeba jej přísněji sankcionovat. Z podstaty věci každý útok proti lidskému tělu, nota bene se smrtelným následkem, je surový. Důležité je proto slovo „zvlášť“, které se váže k oběma způsobům usmrcení (tedy jak surovým, tak trýznivým způsobem).²¹² Znaky nejsou v zákoně definovány a jejich vymezení tak plyne z právní nauky a praxe soudů. Z hlediska zavinění není vyžadován přímý úmysl, ale postačí, že pachatel vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl a mohl, že se jedná o zvlášť surový nebo trýznivý způsob usmrcení oběti.²¹³

Judikatura k zvlášť surovému způsobu spáchání činu uvádí: "*Naplnění znaku zvlášť surového způsobu spáchání činu proto vyžaduje vyšší míru brutality, než je typická pro běžné trestné činy vraždy. Takový závěr bude možné učinit například u útoků s užitím zvlášť razantního násilí vedoucích k nápadnější devastaci těla oběti (sem spadá právě např. podříznutí hrdla, deformace lebky atp.), u útoků déletrvajících, zahrnujících větší počet střelných, sečných či bodných ran, jakož i u útoků charakterizovaných užitím většího počtu násilných mechanismů postupně působících na tělo oběti.*"²¹⁴ Pro naplnění tohoto znaku není podstatné, do jaké míry surovost útoku vnímala oběť vraždy. Šámal v komentáři k TZ připomíná, že znak zvlášť surového způsobu usmrcení se váže k samotnému usmrcení oběti. Pokud tedy pachatel oběť např. otráví jedem a pak v době, kdy je již oběť usmrcená, její tělo rozřeže na jednotlivé části z důvodu lehčí manipulace pro zbavení se těla (tzv. defenzivní čtvrcení), nebude se jednat o vraždu zvlášť surovým způsobem.

K zvlášť trýznivému způsobu judikatura uvádí: „*O zvlášť trýznivý způsob pak půjde v případě, kdy oběť je vystavena bolestem na hranici snesitelnosti trvajícím třeba i po kratší dobu nebo sice méně intenzivním, ale zato déle trvajícím, které velmi citelně zasahují celou osobnost poškozeného. Záleží přitom i na subjektivním prožívání útoku ze strany jeho oběti.*"²¹⁵ Naopak od znaku „zvlášť surovým způsobem“ je tedy rozhodné, jak útok prožívala oběť. Znak zvlášť trýznivého způsobu může být naplněn jak duševními (např. extrémní strach o svůj život), tak fyzickými útrapami poškozeného, nejčastěji však jejich kombinací. Protože v případě dokonaných vražd

²¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2014, sp.zn. 8 Tdo 462/2014, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 4/2015, roč. LXVII, č. 21/2015.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. 3 Tdo 964/2012.

²¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2010, sp. zn. 11 Tdo 1374/2009.

bude oběť již po smrti a nebude tak možné získat její výpověď, bude zpravidla pro posouzení těchto skutečností přibrán znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie (případně i psychologie) a soudního lékařství.²¹⁶ V literatuře se často uvádí příklad usmrcení vyhladováním nebo nedostatkem tekutin.²¹⁷ Častým příkladem z praxe uváděným v literatuře je případ, kdy pachatelé poškozenou svázali, položili na postel, přikryli peřinou a zanechali bez pomoci, přičemž se poškozená pozvolna udusila a zemřela.²¹⁸

Jak bylo zmíněno výše, pokud pachatel zvlášť surově nakládá s již usmrcenou obětí (např. zohaví mrtvolu) nepůjde o naplnění znaku usmrcení zvlášť surovým způsobem. Podle současné právní úpravy je takové jednání (myšleno zvlášť surové nakládání s lidským tělem) trestně nepostihnutelné. Trestný čin hanobení lidských ostatků podle § 359 TZ totiž postihuje pouze vymezené nakládání pachatele s lidskými ostatky, které již byly pohřbeny. Pokud tak např. matka své mrtvě narozené dítě zabalí do svetrů a igelitového pytle a odhodí do kontejneru na komunální odpad, nedopustí se žádného trestného činu.²¹⁹ Půjde nanejvýš o přešůpek podle jiného právního předpisu (zákonu o pohřbivnictví). De lege ferenda lze uvažovat o zvýšení postmortální ochrany v rámci TZ. Domnívám se, že pokud pachatel zavraždí (ať v náhlém hnutí myslí, s rozmyslem či po předchozím uvážení) živého jedince a následně s mrtvolou nelidsky naloží, měl by být přísněji sankcionován. Lze si však představit i protiargument faktické konzumpce souběhu trestných činů (pokud by nakládání s lidským tělem bylo v souvislosti s vraždou, nikoli výše zmíněným případem matky s mrtvě narozeným dítětem). Osobně se ale domnívám, že v případě tak extrémního nakládání s mrtvolou (např. výše zmíněné rozřezání na jednotlivé části) je jednání natolik závažné, že by si zasloužilo úpravu jako samostatného trestného činu (případně rozšířit skutkovou podstatu trestného činu hanobení lidských ostatků na lidské pozůstatky i nepohřbené), který by mohl být za určitých podmínek i v jednočinném souběhu s trestným činem vraždy.

²¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2013, sp. zn. 8 Tdo 537/2013-52.

²¹⁷ Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1315.

²¹⁸ Srov. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 22. 4. 1994, sp. zn. 7 To 59/94, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 9/1994, roč. XLVI, č. 42/1994.

²¹⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2018, sp. zn. 4 Tdo 460/2018.

j) Vražda ze zjištěného úmyslu nebo ze zavrženíhodné pohnutky

O vraždu ze zjištěného důvodu půjde tehdy, pokud ji pachatel spáchá v úmyslu pro sebe nebo pro jiného získat majetkový prospěch. Z formulace „v úmyslu“ je zřejmé, že je zde vyžadováno zavinění pachatele ve formě přímého úmyslu a zároveň není podstatné, zda k získání majetkového prospěchu skutečně došlo či nikoli. Není ani stanovena žádná minimální výše takového majetkového prospěchu. Pokud pachatel spáchá vraždu kvůli např. velmi malé finanční hotovosti poškozeného, tím spíše to svědčí o jeho bezohlednému postoji k lidskému životu.²²⁰

Na danou zvlášť přitěžující okolnost budou dopadat zejména vraždy loupežné. Může však jít o případy, kdy pachatel usmrtí jiného s cílem získat jeho dědictví. Rovněž může jít o případy tzv. vražd na objednávku²²¹ (často tzv. podnikatelské vraždy), kdy je pachatelovi za provedení přislíbena odměna nebo ji vzhledem k okolnostem pachatel očekává.²²²

O vraždě ve snaze zakrýt jiný čin (vražda zakrývací) jsem hovořil již při zvlášť přitěžující okolnosti vraždy na svědkovi. O vraždu ve snaze usnadnit jiný trestný čin půjde, pokud pachatel v rámci jiného trestného činu (byť ve vývojovém stádiu takového trestného činu) úmyslně usmrtí jiného pro zlepšení podmínek k takovému jinému trestnému činu nebo odstranění překážek bránících jeho dokonání.²²³ Lze si představit situaci, kdy pachatel chce unést dítě vlivného podnikatele s úmyslem ho později vydírat a během samotného únosu zavraždí člena ochranky, který střeží dům, kde se dítě nachází.

Vražda z jiné zavrženíhodné pohnutky představuje svým způsobem zbytkovou kategorii, kdy konkrétní pohnutka nemůže být subsumována pod výše zmíněné pohnutky, avšak svědčí o takové morální zvrhlosti, bezcitnosti a neúctě pachatele k lidskému životu, že bude postihována přísnější sankcí.²²⁴ V předchozím trestním zákoně existovala jako zvlášť přitěžující okolnost vraždy také, ale ve formulaci „jiná zvlášť zavrženíhodná pohnutka“²²⁵. V současném TZ se tato formulace objevuje v obecně přitěžujících okolnostech (§ 42 písm. b) TZ) a u podmínek ukládání výjimečného trestu (§ 54 odst. 3 písm. a) TZ). Jazykovým výkladem lze tedy usuzovat,

²²⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1315.

²²¹ Vražda na objednávku se vyskytovala v návrhu trestního zákona z roku 2004 jako výslovně upravená zvlášť přitěžující okolnost, nakonec byla však v novém návrhu nahrazena širší kategorií podle § 140 odst. 3 písm. j) TZ.

²²² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1315.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, sp. zn. Tpjf 30/76, publikována ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 8/1976 pod č. 41/1976.

²²⁵ § 219 odst. 2 písm. h) TZ 1961.

že pro naplnění tohoto kvalifikačního znaku v rámci vražd bude postačovat nižší intenzita takové pohnutky, než je tomu v obecně přitěžujících okolnostech či podmínkách pro uložení výjimečného trestu.

Z judikatury vyplývá, že v případech, kdy pohnutka pachatele u vraždy se sexuální motivací pramení z jeho biologického deviantního pudového založení (např. pedofilie), nelze takovou pohnutku považovat za zavrženíhodnou ve smyslu TZ. O odlišnou situaci půjde v případech, kdy u sexuálně normálního pachatele tato pohnutka vyplývá z jeho sexuální nezávaznosti, zvrhlosti či zvrácenosti. O zavrženíhodnou pohnutku zpravidla rovněž nepůjde v případech, kdy má pohnutka podklad v přirozených citech člověka (např. žárlivost) nebo ve stavech okamžitého afektu.²²⁶

Obecná formulace „zavrženíhodné pohnutky“ mě vzhledem k poměrně dosti kazuistické úpravě zvláště přitěžujících okolností trestného činu vraždy překvapuje, byť se jedná o znak v naší právní úpravě tradiční. V nauce najdeme jak zastánce demonstrativního výčtu zvláště přitěžujících okolností (např. Eysselt)²²⁷, tak zastánce výčtu taxativního (např. Zapletal)²²⁸. Taxativní výčet má nesporné výhody zejména s ohledem na princip právní jistoty, demonstrativní pak zejména v tom, že není tolik rigidní a umožňuje subsumpci rozličných pohnutek pachatele. Domnívám se, že naše současná právní úprava představuje jistý kompromis mezi těmito dvěma legislativními přístupy, i když se svou povahou jedná o taxativní výčet. Teoreticky tak lze uvažovat o subsumpci výše zmíněných návrhů *de lege ferenda* pod zavrženíhodnou pohnutku (vražda osob zdravotně postižených, osob s odlišnou sexuální orientací, či třeba osob příslušných k určité sociální skupině – např. bezdomovců), pokud vražda bude spáchána pro příslušnost poškozeného k této „skupině“.

²²⁶ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, sp. zn. Tpjf 30/76, publikována ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 8/1976 pod č. 41/1976.

²²⁷ EYSSELT, E. Úmyslná usmrcení. *Právník*. 1948, roč. 87, č. 1, s. 12.

²²⁸ ZAPLETAL, J. *Úmyslná usmrcení*. Praha: VÚK, 1980, s. 76.

3.4 Vývojová stádia trestného činu vraždy

Časový úsek mezi pojetím myšlenky spáchat trestný čin a jeho dokonáním může představovat pouhý okamžik, ale i relativně dlouhou dobu. Trestný čin je dokonán, jakmile pachatel naplní všechny znaky trestného činu v TZ.²²⁹ Zejména u trestného činu vraždy může doba přípravy k trestnému činu trvat i několik let. V této kapitole se zaměřím na přípravu, pokus a podmínky zániku trestní odpovědnosti za trestný čin vraždy. K výkladu využiji zejména judikaturu Nejvyššího soudu ČR, kdy pro kontext podrobněji vyložím i skutkový děj jednotlivých případů.

3.4.1 Příprava

Podle § 140 odst. 4 TZ je příprava trestného činu vraždy trestná. Příprava trestného činu je podle § 20 odst. 1 TZ definována jako „*jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvláště závažného zločinu, zejména v jeho organizování, opatřování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu*“. Vražda je zvláště závažný zločin, neboť podle § 14 odst. 3 ve spojení s § 140 odst. 1 TZ je výše trestu odnětí svobody deset až osmnáct let, podle § 140 odst. 2 TZ pak trest odnětí svobody ve výši dvanáct až dvacet let a podle § 140 odst. 3 TZ pak patnáct až dvacet let nebo uložení výjimečného trestu. Důležité je, aby úmysl pachatele směřoval ke spáchání individuálně určitého trestného činu – tedy k vraždě.

Od přípravy trestného činu vraždy je důležité odlišit některé z verbálních trestných činů. Odlišit proto, že pachatel při těchto trestných činech ani nemusí zamýšlet poškozenou osobu skutečně usmrtit, nýbrž stačí, že v ní vzbudí důvodnou obavu, že by tak učinit mohl. Skutečný úmysl usmrtit jinou osobu tedy v případě těchto trestných činů není vyžadován. Jmenovitě jde např. o trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 352 TZ a nebezpečné vyhrožování podle § 353 TZ. Problematické u těchto výše jmenovaných trestných činů je zejména prokázání subjektivní stránky skutkové podstaty, které je vysoce obtížné.²³⁰

Pouhá myšlenka vraždy (a i jakéhokoli jiného trestného činu) je beztrestná, což je v souladu s právní zásadou cogitationis poenam nemo patitur (za samotný úmysl spáchat trestný čin se netrestá). Projev myšlenky spáchat trestný čin v zásadě trestný taktéž není, ale za určitých okolností může být trestný jako příprava ke zvláště závažnému zločinu. Půjde zejména o situace,

²²⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 238.

²³⁰ VÁVRA, L. Příprava vraždy. In: *Právníprostor.cz* [online]. 15.9.2017 [cit. 25.3.2020]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/priprava-vrazdy>.

kdy pachatel již přistoupil ke konkrétnímu jednání, ze kterého plyne patrná reálnost spáchat konkrétní zvlášť závažný zločin (např. právě vraždu). Z judikatury lze jako příklad uvést usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 514/2017, kterým Nejvyšší soud odmítl dovolání nejvyššího státního zástupce v neprospěch obviněného, který byl nejprve uznán vinným z přípravy vraždy podle § 20 odst. 1 k § 140 odst. 2 TZ. V daném skutku obviněný připravoval vraždu své bývalé družky takovým způsobem, že pomocí osobních setkání a telefonických rozhovorů zjišťoval kontakt na osoby, které by jeho bývalou družku zavraždily. Jeho nejpokročilejším jednáním bylo odeslání prázdné textové zprávy na telefonní číslo, které obdržel od svědka jako tip na osobu, která by pro něj mohla vraždu vykonat. Obviněný ale argumentoval, že touto textovou zprávou pouze testoval, zda mu svědek s telefonním číslem nelhal. Motivem obviněného byl zejména nevyhovující rozsah styku s jeho nezletilým synem, kterého s ženou měl, a také obavy, že syn nebude řádně vychován, protože žena prakticovala okultní vědy. Nalézací soud prvního stupně shledal muže vinným a rozsudek byl následně zrušen odvolacím soudem a obviněný byl pro daný skutek zproštěn obžaloby. Nejvyšší státní zástupce proti tomu podal dovolání v neprospěch obviněného. Nejvyšší soud dovolání usnesením odmítl. Nejvyšší soud argumentoval tím, že jednání muže nedospělo k realizaci přípravného jednání, nýbrž bylo jen projevem úmyslu spáchat trestný čin. Výsledkem dokazování nebylo jednoznačně prokázáno, že by obviněný úmyslně vytvářel podmínky ke spáchání zvlášť závažného zločinu vraždy ve smyslu § 20 odst. 1 k § 140 odst. 2 TZ. Jiná situace by byla, pokud by si obviněný např. vytipoval místo a čas pohybu oběti, předal fotografie oběti nájemnému vrahovi, opatřil zbraň nebo stanovil způsob usmrcení oběti. V takovém případě by jeho jednání s největší pravděpodobností již bylo považováno za přípravu k zvlášť závažnému zločinu vraždy.²³¹

Výše zmíněné usnesení soudu bych rád porovnal s usnesením Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 628/2017. V daném případě se obviněný dovolával proti usnesení Vrchního soudu v Praze, kterým bylo zamítnuto jeho odvolání proti rozsudku Městského soudu v Praze, kterým byl obviněný uznán vinným přípravou k zvlášť závažnému zločinu vraždy podle § 20 odst. 1 k § 140 odst. 2 TZ ve stádiu přípravy. Dovolání bylo odmítnuto. Skutkovým základem bylo, že obviněný, povoláním homosexuální prostitut, který se v dané době nacházel ve Švýcarsku, pomocí jiné osoby plánoval vraždu svého obchodního partnera, který byl povoláním rovněž prostitut. Důvodem byly rozepře o společných financích a nesrovnalosti ohledně výpovědi z nájmu bytu, který obviněný během svého pobytu ve Švýcarsku poskytnul

²³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 8 Tdo 514/2017, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 7/2018, roč. LXX, č. 35/2018.

poškozenému. Obviněný pobýval ve Švýcarsku společně s dvěma dalšími muži, kteří o jeho záměru věděli, neboť se jich sám obviněný dotázal, zda neznají někoho, kdo by pro něj poškozeného usmrtil. Ze strachu o život poškozeného jeden z mužů (dále jako „svědek“) přislíbil, že usmrcení vykoná jeho otec (který o dané situaci nebyl nikdy informován), protože měl důvodnou obavu, že obviněný jinak najme někoho jiného, neboť na likvidaci poškozeného naléhal. Oba muži pak odjeli do Prahy, kde se nacházel poškozený a o plánu obviněného ho informovali. Prostřednictvím Facebooku pak s obviněným komunikovali a předstírali, že vražda poškozeného právě probíhá. Obviněný v této konverzaci potvrdil, že na usmrcení poškozeného skutečně trvá. Následně prostřednictvím telefonického hovoru obviněného kontaktovali s tím, že poškozený je již usmrčen a otec svědka, který předstíranou vraždu spáchal, za to požaduje určitou finanční částku, s čímž obviněný souhlasil. Tento hovor byl nahrán a předán Policii ČR. Obviněný argumentoval tím, že domluva byla iniciována svědkem a on pouze plán odsouhlasil, nedošlo tedy k vytváření podmínek pro spáchání trestného činu ani nepřekročilo hranice pouhé myšlenky. Dle obviněného trestní oznámení bylo plánovanou konstrukcí k jeho likvidaci. Dalšími argumenty bylo, že byl terčem výhrůžek ze strany poškozeného a jednal v afektu, nikoli po předchozím uvážení. Nejvyšší soud zastal stejný názor jako soud prvního a druhého stupně. Záměr obviněného fyzicky zlikvidovat poškozeného byl konstantně projevován po dobu několika dní, je tedy vyloučené jeho jednání charakterizovat jako tzv. afektdelikt a posuzovat podle ustanovení o trestném činu zabití § 141 odst. 1 TZ. Argument iniciování činu svědkem nemůže obstát, protože obviněný sám činil aktivní kroky, aby k usmrcení poškozeného skutečně došlo.²³²

Srovnáme-li oba výše zmíněné případy, najdeme některé podobnosti. V obou případech měla být vražda vykonána pomocí jiné osoby. Zásadním rozdílem ale je, že v prvním případě obviněný zůstal v teoretické rovině, kdy sice sháněl kontakt na nájemného vraha, nicméně v podstatě s žádnou konkrétní osobou ve spojení nebyl. Nikdy nedošlo k předání informací o poškozené, slíbení finanční částky za tento čin či stanovení způsobu usmrcení. Obviněný tak nepřekročil hranici projevu myšlenky usmrcení své bývalé družky, ačkoliv se pohyboval na velmi tenké hraně (v jeho prospěch hrálo zejména to, že odeslaná textová zpráva byla prázdná). Naproti tomu ve druhém případě obviněný už zvolil konkrétní osobu, která měla podrobné informace o poškozeném, a skutečnost, že nedošlo k usmrcení poškozeného, se odvíjela od vůle této najaté (v daném případě fiktivní, neboť otec svědka o celé situace ani nevěděl) osoby, což nemůže být přičítáno k prospěchu obviněného. Domnívám se, že důležitou roli v druhém případě sehrálo

²³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 7. 2017, sp. zn. 4 Tdo 628/2017.

i množství důkazních prostředků (komunikace na Facebooku, nahraný telefonický hovor), které významně pomohly prokázat skutkový stav věci. V prvním případě byl obviněný pro daný skutek zproštěn obžaloby, kdežto ve druhém případě byl obviněný odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání šesti let. Hranice mezi pouhým projevem myšlenky usmrcení jiného a přípravou k trestnému činu vraždy je tedy poměrně tenká.

Trestní odpovědnost za přípravu trestného činu vraždy může zaniknout za splnění podmínek uvedených v § 20 odst. 3 TZ. Pachatel musí dobrovolně upustit od dalšího jednání, které směřuje ke spáchání trestného činu vraždy a odstranit nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému TZ z podniknuté přípravy, nebo učinit o přípravě k trestnému činu vraždy oznámení v době, kdy nebezpečí ještě může být odstraněno. Oznámení musí být učiněno státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může oznámení učinit svému nadřízenému. Oznámením není dotčena trestní odpovědnost za jiný dokonáný trestný čin, který byl jednáním v rámci přípravy spáchán.²³³ O dobrovolné upuštění od přípravy k trestnému činu se nejedná, jestliže pachatel pouze odložil uskutečnění svého záměru na dobu pozdější.²³⁴ Podmínka dobrovolnosti vyžaduje, že pachatel ví, že mu nic nebrání dokončit trestný čin podle jeho představ, nehrozí mu žádné nebezpečí, a přesto se rozhodne od dokonání upustit či učinit oznámení. Rozhodnutí upustit od dokonání trestného činu musí být definitivní a trvat až do konečného odvrácení nebezpečí vzniku následku.²³⁵

3.4.2 Pokus

Pokus trestného činu je definován v § 21 odst. 1 TZ jako „*jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo*“. Pokus je obecnou formou trestné činnosti, jeho trestnost není podmíněna zvláště závažným zločinem. Z povahy věci je pokus trestného činu závažnějším jednáním než příprava trestného činu, neboť má nejbližší k dokonání trestného činu. K následku nedošlo pouze pro překážku, kterou pachatel nedokázal překonat, či jinou okolnost, která do dějového průběhu přistoupila. Jednání pachatele již mělo bezprostřední a přímý význam pro dokonání trestného činu (zejména odstraňování překážek, které brání dokonání trestného činu, použití prostředků k uskutečnění vlastního zločinného cíle, působení na hmotný předmět útoku).²³⁶

²³³ § 20 odst. 5 TZ.

²³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1368/2008, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 9/2009, roč. LXI, č. 54/2009.

²³⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část. (§ 1 až 139). Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 302–305.

²³⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 245–246.

I přesto, že dokonání trestného činu vraždy může zabránit pouhá náhoda, je obecně pokus takového trestného činu kvůli nedostatku následku považován za méně společensky nebezpečný než čin dokonáný. K této problematice se vyjádřil Ústavní soud České republiky ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 1250/12. Podle Ústavního soudu princip proporcionality mezi utrpěnou újmou na individuálních právech poškozeného a na společenských zájmech a ukládanou sankcí vyžaduje, aby byl ukládaný trest za pokus zásadně nižší než za dokonáný čin, jinak by docházelo k přepínání trestní represe. Ústavní soud v tomto ohledu vyjádřil jistou pochybnost k současné úpravě v TZ, kde není rozdíl mezi pokusem trestného činu a jeho dokonáním dostatečně reflektován, neboť pro sankcionování pokusu se aplikují stejné trestní sazby jako u dokonání trestného činu.²³⁷

S tím nelze než souhlasit. Osobně se ale domnívám, že pokud pachatel trestného činu vraždy např. ponechá poškozeného po útoku kamenem do hlavy ležet opuštěného v lese v domnění, že již došlo k usmrcení, ale poškozený shodou náhod přežije, společenská škodlivost takového činu není až tak výrazně nižší, než pokud by k usmrcení došlo a trestný čin vraždy tím tak byl dokonán. Ztotožňuji se ale s názory, že ukládaný trest by měl být s ohledem na princip proporcionality zásadně nižší než u dokonání činu, vždy ale plně respektující povahu a závažnost spáchaného trestného činu a osobě pachatele podle § 39 odst. 1 TZ.²³⁸ To reflektuje i TZ, podle kterého je nezpůsobení následku polehčující okolností podle § 41 písm. i) TZ. V praxi tak bude uložení výjimečného trestu za pokus trestného činu vraždy nepravděpodobné, nicméně ne vyloučené.²³⁹

V nauce rozlišujeme mezi pokusem ukončeným a pokusem neukončeným. TZ neposkytuje definice a rozlišení tak vyplývá zejména z judikatury, kdy soudy pečlivě a důrazně rozlišení těchto dvou typů pokusu dodržují.²⁴⁰ Ukončený pokus je takový pokus, u něhož pachatel již učinil vše, co pokládá za nezbytné k dokonání trestného činu, avšak k jeho dokonání přesto nedojde. Tomu může dojít např. z důvodu nezpůsobitelného předmětu útoku nebo ve výjimečných situacích, kdy mezi jednáním pachatele a způsobením následku zbývá určitá doba, ve které je možné následku zabránit.²⁴¹ Neukončený pokus pak je takový pokus, u něhož pachatel ještě neučinil vše,

²³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS sv. č. 67, roč. 2012.

²³⁸ Srov. SOLNAŘ, V. *Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972, s. 277.

²³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS sv. č. 67, roč. 2012.

²⁴⁰ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 4 Tdo 1517/2010, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 2/2012, roč. LXIV, č. 9/2012.

²⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2006, sp. zn. 7 Tdo 215/2006.

co pokládá za nezbytné k dokonání trestného činu.²⁴² Toto rozlišení má důsledky zejména pro hodnocení povahy a závažnosti trestného činu a pro podmínky zániku trestní odpovědnosti za pokus trestného činu (viz níže).

V praxi se poměrně často vyskytují případy, kdy se pachatel dopustí ukončeného pokusu trestného činu vraždy a hájí se tím, že neměl vůli poškozeného usmrtit a ani nebyl srozuměn s možností, že by takový následek mohl nastat. Obviněný se pak pravděpodobně bude dožadovat posouzení jednání jako (těžkého) ublížení na zdraví, což je logické, neboť trestní sazba za takový čin je výrazně nižší a pachatel nebude stigmatizován označením vraha.²⁴³ O pokus trestného činu vraždy půjde vždy, kdy poškozený z jakéhokoliv důvodu přežije (tedy smrtelný následek nenastane) a argumentační prostor pro tak závažné jednání, jakým je pokus trestného činu vraždy, není příliš široký. Je pak na soudu, aby prokázal subjektivní stránku trestného činu vraždy. U nepřímého úmyslu pak i vědomí obviněného, že svým jednáním mohl způsobit smrt člověka a pro případ, že ji způsobí, byl s tím srozuměn.²⁴⁴ K této problematice lze uvést významný rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 19/1969. *„Při zkoumání, zda pachatel jednal v nepřímém úmyslu napadeného zavraždit nepostačí pouhé zjištění, že bodl napadeného větším nožem do prsou a že proto věděl, že tím může způsobit smrt, nýbrž je zapotřebí vycházet z okolností, za nichž k útoku pachatele došlo, jakým motivem byl veden, co útoku předcházelo, jak byl útok proveden, jakého nástroje bylo použito, zda pachatel záměrně útočil proti takové části těla, kde jsou orgány důležité pro život, které jsou snadno zasažitelné apod.“*²⁴⁵ V daném skutku obviněný bodl poškozeného nožem do horní části břicha a argumentoval tím, že se nožem ohnal, přičemž nesledoval zasažení orgánů důležitých pro život. Nalézací a odvolací soud toto jednání posoudil jako pokus o trestný čin vraždy, protože se jednalo o silný úder směřující do hrudního koše, kde se nachází srdce a hlavní tepny. Nejvyšší soud ČSSR vytknul nedostatečné dokázání této skutečnosti, zejména měl být vyslechnut znalec z oboru soudního lékařství, který by se vyjádřil k mechanismu poškození (zda nezpůsobení smrtelného následku bylo odvislé od výběru místa bodnutí, či šlo o skutečnost nezávislou na vůli obviněného, a jakou silou byl úder proti poškozenému veden). Soud rovněž zdůraznil, že při zjišťování úmyslu

²⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2006, sp. zn. 7 Tdo 215/2006.

²⁴³ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 155/2009, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1246/2018 nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2006, sp. zn. 7 Tdo 215/2006.

²⁴⁴ § 15 odst. 2 TZ.

²⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, sp. zn. 8 Tz 122/68, publikován ve Sbírce rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR č. 6/1969 pod č. 19/1969.

pachatele o zamýšleném následku nelze připustit žádné alternativy. Z těchto důvodů rozsudek zrušil a věc přikázal k novému projednání.²⁴⁶

Posuzování výše zmíněných okolností útoku hraje klíčovou roli i pro prokázání přímého úmyslu obviněného usmrtit. Soudy i v současnosti postupují v souladu se zmíněným rozhodnutím. Např. v případě, kdy obviněný poškozeného několikrát udeří mačetou do hlavy a horních končetin, přitom mezi jednotlivými údery existuje delší časová prodleva, jde, vzhledem k nástroji použitém k útoku, četnosti a intenzitě opakovaných útoků vedených zejména do hlavy v oblasti mozku poškozeného, stěží pochybovat o úmyslu obviněného poškozeného usmrtit.²⁴⁷ Soud může při posuzování těchto okolností např. i zohlednit znalost anatomie lidského těla, kterou obviněný získal v rámci svých studií.²⁴⁸ Lze tedy říci, že v případech, kdy se pachatel útoku ke svému úmyslu sám nedozná, je potřeba tento úmysl zjišťovat na podkladě nepřímých důkazů. Všechny tyto skutečnosti pak musí ve svém souhrnu vyjadřovat spolehlivý závěr, že úmyslné jednání pachatele bezprostředně směřovalo ke způsobení smrtelného následku, který však zůstal ve stádiu pokusu.

Trestní odpovědnost za pokus trestného činu zaniká za podmínek uvedených v § 21 odst. 3 TZ, které jsou obdobou podmínek zániku trestní odpovědnosti za přípravu trestného činu. Splnění podmínek zániku trestní odpovědnosti bude zejména u ukončeného pokusu spíše zcela výjimečné, protože v těchto případech pachatel zpravidla nemá možnost tyto podmínky již splnit. V úvahu přicházejí pouze případy, kdy mezi jednáním pachatele a způsobeným zamýšleným následkem podle povahy použitého prostředku a podle záměru pachatele zbývá určitá časová doba, ve které je ještě možno následku zabránit. Představit si lze situaci, kdy pachatel poškozenému podá látku se záměrem ho otrávit, nicméně ještě před nástupem účinku samotné látky pachatel přivolá záchrannou službu, nebo vlastním jednáním toto hrozící nebezpečí odstraní (např. podáním protilátky). Pro splnění podmínek u ukončeného pokusu je dle § 21 odst. 3 písm. a) TZ třeba aktivního jednání pachatele, na rozdíl od neukončeného pokusu, kdy postačí pouhé dobrovolné zdržení se dalšího jednání, protože tím se současně odstraňuje i nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněného zákonem z podniknutého pokusu.²⁴⁹ Danou míru aktivity pachatele nelze stanovit obecně, protože vždy bude záležet na okolnostech případu a poměrech pachatele, k posouzení,

²⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, sp. zn. 8 Tz 122/68, publikován ve Sbírce rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR č. 6/1969 pod č. 19/1969.

²⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2006, sp. zn. 7 Tdo 215/2006.

²⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2019, sp. zn. 8 Tdo 1120/2019.

²⁴⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část. (§ 1 až 139). Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 304.

zda pachatel učinil vše potřebné a reálně možné, aby zabránil následku.²⁵⁰ Např. v mnou uvedeném případě podání jedovaté látky pro zánik trestní odpovědnosti za pokus trestného činu vraždy zpravidla nebude dostatečné, pokud pachatel přivolá lékařskou pomoc až o několik hodin později a navíc lékařům nepodá pravdivé informace o podané látce.²⁵¹ Ze strany pachatele by bylo potřeba výrazně aktivnějšího konání, aby šlo o aplikaci § 21 odst. 3 TZ vůbec uvažovat.²⁵²

Z judikatury k této problematice lze uvést usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1165/2018. Usnesení se týkalo dovolání obviněného, který byl rozsudkem krajského soudu uznán vinným zvláště závažným zločinem vraždy ve stádiu pokusu podle § 21 odst. 1 k § 140 odst. 1 TZ. Pokusu vraždy se obviněný dopustil tím, že poškozenou po předchozí slovní rozepři bodl loveckým nožem do břicha, čímž jí způsobil vážné poranění v této oblasti, které vyžadovalo hospitalizaci v nemocnici, bez kterého by poškozená v důsledku vnitřního vykrvácení zemřela. Obviněný se proti rozsudku krajského soudu dovolal a domáhal se aplikace ustanovení § 21 odst. 3 písm. b) TZ. Obviněný argumentoval, že odvolacím soudem bylo opomenuto, že v reakci na svůj čin zatelefonoval na linku Policie ČR a učinil oznámení o pokusu trestného činu a dále policií přivolanou záchrannou službu navigoval do bytu, kde se nacházela poškozená s bodným zraněním, která by bez včasného lékařského zákroku zranění podlehla. Odvolací soud odvolání usnesením zamítl, proti čemuž se obviněný dovolal k Nejvyššímu soudu. Nejvyšší soud dovolání obviněného odmítnul. Nejvyšší soud se ztotožnil se závěry soudů obou stupňů a konstatoval, že aplikace § 21 odst. 3 písm. b) TZ v daném případě není možná. Jednalo se totiž o ukončený pokus trestného činu, kdy pachatel již učinil vše, co považoval za nezbytné k dokonání trestného činu, avšak k dokonání nedošlo. Učinění oznámení policejnímu orgánu zde nebylo dostatečné pro splnění podmínek zániku trestní odpovědnosti za pokus trestného činu vraždy, protože bylo učiněno v době, kdy již nemohlo být nebezpečí vzniklé zájmu chráněného trestním zákonem odstraněno, neboť takové nebezpečí již nastalo. Nejvyšší soud také zdůraznil, že sám obviněný nezavolal záchrannou službu, ale ta byla následně přivolána až policejním orgánem. Obviněný nechal poškozenou samotnou v bytě bez jakékoli další pomoci. Pro splnění podmínek zániku trestnosti podniknutého pokusu by byla potřeba výrazně intenzivnější aktivita ze strany obviněného. V daném skutku lze tedy skutečnost, že obviněný učinil oznámení Policii ČR, nejvýše považovat za polehčující okolnost podle § 41 písm. j) TZ.²⁵³

²⁵⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část. (§ 1 až 139). Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 304.

²⁵¹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1360/2011.

²⁵² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2006, sp. zn. 7 Tdo 215/2006.

²⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1165/2018.

4 Zabití

Trestný čin zabití je upraven v § 141 odst. 1 TZ: „*Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.*“

Jedná se o privilegovanou skutkovou podstatu k trestnému činu vraždy podle § 140 TZ.

Důvodová zpráva k TZ uvádí: „*Dosavadní řešení v platném trestním zákoně vždy neodráží míru nebezpečnosti pachatele či morální zavrženíhodnosti jeho jednání, ale blíží se odpovědnosti za výsledek, tzn. za smrt člověka.*“²⁵⁴ Na nedostatečnou diferenciaci úmyslných usmrcení dlouho upozorňovala praxe i odborná literatura (viz kritika úpravy úmyslných usmrcení v předchozím trestním zákoně v rámci kapitoly 1.3). Kritiku ostatně zmiňuje i samotná důvodová zpráva a snaží se tak na ni novou úpravou reagovat. Důvodová zpráva odkazuje na úpravu ve Švýcarsku, Polsku a Rakousku. Česká úprava trestného činu zabití je však v tomto ohledu trochu atypická, protože v sobě skrývá dvě kategorie privilegujících okolností – silné rozrušení pachatele v zákonem požadované kvalitě (tzv. afektdelikt) a předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného (tzv. provokace), které směřuje k tzv. viktimologickému zavinění, kterému se budu blíže věnovat později. V trestních zákonech výše uvedených zemí však privilegující okolnost tzv. provokace poškozeného vůbec není. Např. v německém trestním zákoníku tzv. provokaci poškozeného nalezneme nikoli jako samostatný znak, ale jako zdroj afektu pachatele.²⁵⁵ Z dikce ustanovení § 141 odst. 1 TZ plyne, že tyto privilegující okolnosti jsou stanoveny alternativně, tedy k subsumpci pod privilegovanou skutkovou podstatu postačí, když pachatel bude jednat v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, aniž by byl v silném rozrušení, a naopak.²⁵⁶ Zároveň se tyto privilegující okolnosti mohou v některých případech prolínat. Budou-li však existovat obě kategorie privilegujících okolností současně, musí každá z nich sama o sobě splňovat zákonné podmínky, aby byly naplněny zákonné znaky trestného činu zabití.²⁵⁷

²⁵⁴ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

²⁵⁵ § 213 „Minder schwerer Fall des Totschlags“, Strafgesetzbuch (StGB).

²⁵⁶ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. č. 10/2009, s. 61.

²⁵⁷ Z počátku přijetí TZ v nauce vzhledem k nejasné formulaci ustanovení nebylo zcela jasné, zda postačí okolnost předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného sama o sobě, nebo zda toto jednání musí být zdrojem silného rozrušení pachatele. Hořák se zabýval oběma výkladovými přístupy a došel k jednoznačnému závěru, že okolnost předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného postačí sama o sobě. (HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 209–213). Tento výklad potvrdila i judikatura, která často výslovně upozorňuje na to, že obě privilegující okolnosti jsou stanoveny alternativně (např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2015, sp. zn. 7 Tdo 538/2015-39).

Trestný čin zabití v původním vládním návrhu zákona zněl: „*Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až osm let.*“²⁵⁸ Znění skutkové podstaty bylo však ještě před účinností nového trestního zákoníku změněno novelou č. 306/2009 Sb. na dnešní podobu (byla přidána předložka „ze“ před znaky upřesňující původ silného rozrušení a zároveň byla zvýšena horní hranice sazby trestu odnětí svobody z osmi na deset let).²⁵⁹ Původně stanovená trestní sazba odpovídala trestní sazbě za trestný čin vraždy novorozence matkou. K této analogii uvedené v důvodové zprávě k TZ však existovaly výhrady, neboť trestný čin vraždy novorozence matkou představuje mimořádné případy, kdy matka rozrušená porodem představuje zranitelný subjekt hodný určité míry shovívavosti.²⁶⁰ Rovněž se v nauce ozývaly výhrady k nejasné zákonné formulaci, kdy ze znění ustanovení na první pohled nevyplývalo, že zdrojem silného rozrušení pachatele musí být taková okolnost, která významně snižuje závažnost jeho jednání.²⁶¹ Zákonodárce tak v nové formulaci vyzvedl požadavek omluvitelnosti („omluvitelného hnutí mysli“).

V následujících kapitolách se budu zabývat jednotlivými privilegujícími okolnostmi. Jelikož znaky těchto privilegujících okolností nejsou v zákoně definovány, budu vycházet především z odborné literatury a judikatury²⁶². Nejkomplexněji se dané problematice věnuje Hořák ve své monografii *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd* a ve svých odborných článcích, na které často odkazují i komentáře k TZ a judikatura. Nastíním některá možná aplikační úskalí trestného činu zabití a dále se budu věnovat excesu z nutné obrany, problematice usmrcení ze soucitu a zvláště přitěžujícím okolnostem trestného činu zabití. Vývojovým stádiím se již podrobněji věnovat nebudu, neboť příprava k trestnému činu zabití není trestná a přichází v úvahu pouze při usmrcení v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Pokus trestného činu zabití pak není nijak výrazněji odlišný od pokusu trestného činu vraždy (s ohledem na specifika trestného činu zabití).

²⁵⁸ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.

²⁵⁹ Čl. 1 bod 10 zákona č. 306/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a některé další zákony

²⁶⁰ Srov. HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10, s. 65.

²⁶¹ FREMR, R. Zabití – hit trestního zákoníku? In: *Jinéprávo.blogspot.com* [online]. 25.1.2010 [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: <https://jinepravo.blogspot.com/2010/01/robert-fremr-zabiti-hit-trestniho.html>.

²⁶² Judikatura k trestnému činu zabití není až tak bohatá. Většinou se objevuje v rámci argumentace obviněného, ale ve finále je relativně málo skutků právně kvalifikovaných jako trestný čin zabití dle § 141 odst. 1 TZ. Ze statistických přehledů kriminality Policie ČR vyplývá, že od roku 2010 do roku 2019 bylo pouze 7 skutků registrováno jako trestný čin zabití (musíme však vzít v úvahu, že právní kvalifikace skutku může být během trestního řízení změněna, což se v této statistice nepromítne). (Vlastní výpočet na základě dat ze *Statistického přehledu kriminality*, 2020 [online]. Policie ČR. [cit. 4.5.2020]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx?q=Y3BpPTE%3d>).

4.1 Silné rozrušení pachatele (tzv. afektdelikt)

První kategorií privilegujících okolností trestného činu zabití je silné rozrušení pachatele, které pramení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli. Judikatura definuje silné rozrušení jako „*duševní stav, v němž pachatel jak vnitřně, tak zpravidla i navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid, které ovlivňují jeho další jednání a projevují se v průběhu činu, a to bez ohledu na okolnost, zda se na takovém rozrušení podílí též nervová labilita či přímo duševní porucha pachatele (tzv. psychická predispozice), anebo jestli je příčinou silného rozrušení pouze vlastní strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí mysli pachatele*“²⁶³.

Stejný judikát se pak vyjadřuje i k omluvitelnému hnutí mysli: „*Strach, úlek nebo zmatek pachatele se podřazují pod obecný pojem tzv. omluvitelných hnutí mysli, která pocházejí z polehčujících a pochopitelných duševních stavů pachatele. Tato omluvitelná hnutí mysli mohou navazovat jen na podněty mimořádné intenzity a závažnosti, protože musí vyvolat silné rozrušení pachatele (např. u strachu půjde o vystupňovanou obavu o život vlastní nebo o život blízkých osob, popřípadě o jinou vážnou újmu na zdraví). Nejedná se o pouhé silnější emoce, ale o emotivní prožitky vystupňované, které sice nutně neovlivňují přičetnost, ale vedou ke značnému zúžení vědomí pachatele a k oslabení jeho zábran.*“²⁶⁴

Silným rozrušením pachatele je tedy míněn určitý psychický stav, který ovlivňuje pachatelovu racionální kontrolu, snižuje možnost jeho sebeovládání (autoregulaci). Jde o případy, kdy se pachatel ocitl v mimořádně zátěžové situaci vyvolané vnějšími podněty. Zdrojem daného silného rozrušení musí být omluvitelné hnutí mysli, přičemž zákon jako příklady uvádí strach, úlek a zmatek, může však jít i o příčiny jiné. Tyto „omluvné důvody“ musí být reakcí na podnět tak mimořádné intenzity, že reakce pachatele bude svým způsobem lidsky pochopitelná (omluvitelná). Tato omluvitelnost se však váže pouze k silnému rozrušení pachatele a v něm vyvolané reakci, nikoli k samotnému usmrcení jiného, neboť to zůstává zavrženíhodné.²⁶⁵ Pokud pachatel jedná ve stavu nezvládnutého prolongovaného afektu, který vyplývá z dlouhodobého konfliktu s jinou osobou, přičemž se v jeho jednání projeví jeho smíšená porucha osobnosti, afektivní dráždivost a impulzivní reaktivita v zátěži a opilosti, a tento pachatel sám vyvolá daný „incident“ v němž dojde k (pokusu) usmrcení jiného, nelze takový stav silného rozrušení považovat za vyplývající

²⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 3/2011, roč. LXIII, č. 14/2011.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 206.

z omluvitelného hnutí mysli.²⁶⁶ Není tedy dostatečné, pokud stav silného rozrušení pachatele vyplývá z jeho osobních vlastností (psychických predispozic), aniž by zde existoval vnější podnět mimořádné intenzity. Psychické predispozice mají bezpochyby vliv na reakci pachatele (např. někteří jedinci jsou více odolní strachu, mají vyšší schopnost sebekontroly, někteří jedinci jsou naopak neurotičtí), nicméně daná reakce pachatele musí být v návaznosti na mimořádnou událost, nemůže se projevit bez podnětu, protože právě onen podnět danou reakci „ospravedlňuje“.

Reakce pachatele na daný podnět zároveň musí být přiměřená (adekvátní). V judikatuře se objevil případ, kdy se obviněný dovoláním domáhal kvalifikování skutku jako pokusu trestného činu zabití (právní kvalifikace skutku nalézacím soudem byla pokus trestného činu vraždy podle § 21 odst. 1 k § 140 odst. 1 TZ). Obviněný se dopustil trestného činu ve stavu silného rozrušení, který měl formu prostého zlobného afektu a byl projevem jeho psychických predispozic. Samotnému činu obviněného předcházelo jednání poškozeného, který odsunul slíbenou platbu v celkové částce 17 000 Kč za poskytnuté stavební práce. Obviněný se domáhal okamžitého uspokojení plnění, poškozený tomuto však nemohl vyhovět a nabídl, že poskytne částečné plnění ve výšce 7 000 Kč a zbylé plnění poskytne později. Obviněný byl tak vystaven psychické zátěži, neboť se jeho rodina nacházela v nepříznivé finanční situaci, a ve stavu silného rozrušení napadl poškozeného sekýrou do hlavy. Nejvyšší soud se ztotožnil s právní kvalifikací nalézacího i odvolacího soudu. Argumentoval především tím, že předmětem sporu byla pouze doba splatnosti závazku, nikoli jeho existence (poškozený závazek nepopíral), přičemž nabídnuté částečné plnění nebylo vzhledem k celkové částce zanedbatelné. Pokud obviněný toto částečné plnění mohl odmítnout, jeho rodinná situace bezpochyby nebyla tak kritická a bezvýchodná. Reakce obviněného pak byla s ohledem na předmět sporu natolik neadekvátní, že nelze vůbec uvažovat o omluvitelném hnutí mysli.²⁶⁷

Z psychologického hlediska strach představuje nepříjemný prožitek zpravidla s neurovegetativním doprovodem (zblednutím, chvěním, zrychleným bušením srdce atp.). Jde o normální reakci na nebezpečí nebo ohrožení, kdy jedinec získává určitou pohotovost k obraně či útěku. Úlek pak představuje spontánní reakci se silným fyziologickým doprovodem na nečekaný ohrožující podnět či situaci.²⁶⁸

²⁶⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 7. 2016, sp. zn. 7 Tdo 881/2016.

²⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2012, sp. zn. 7 Tdo 18/2012.

²⁶⁸ HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3. akt. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 566–567 a s. 654.

Ze zákona uvedených forem zdrojů silného rozrušení (strach, úlek, zmatek), které mají povahu omluvitelného hnutí mysli, vyplývá, že pachatelovy reakce budou spíše obranného (astenického) charakteru, byť tomu tak nemusí být vždy, protože jde pouze o zákonem uvedené příkladné formy. Stav silného rozrušení může být vyvolán i až souhrnem dílčích forem těchto zdrojů omluvitelného hnutí mysli (např. samotný úlek nedosahuje intenzity silného rozrušení pachatele, ale společně se strachem či jiným omluvitelným hnutím mysli již ano).²⁶⁹ Při posuzování příčin silného rozrušení je třeba mít na paměti zejména objekt trestného činu zabití.²⁷⁰ Usmrcení jiného v silném rozrušení ze strachu bude zejména strach tak mimořádný, že se pachatel obává o svůj vlastní život nebo život někoho jiného, těžké újmy na zdraví či jiné bezprostředně hrozící těžké újmy. S ohledem na výše zmíněnou judikaturu bude potřeba nikoli pouhá silnější emoce, ale často strach vystupňovaný, dosahující velmi vysoké intenzity. Hořák upozorňuje na to, že strach nemusí být způsobený obavou poškozeného jako útočnicka, ale i např. snahou zachránit se usmrcením jiného za stavu přírodní katastrofy.²⁷¹

Usmrcení jiného v silném rozrušení z úleku či zmatku bude způsobeno spíše zkratkovitým jednáním pachatele, kdy pachatel bude reagovat na ohrožující situaci, ze které bude chtít vyváznout. I zde nemusí být poškozený zdrojem nebezpečí či ohrožení. Z praxe lze uvést příklad, kdy se pachatel dostal do konfliktu (nejprve verbálního, pak i fyzického) s ženou („poškozená A“), na jejíž obranu na pachatele zaútočil muž ze společnosti poškozené A („poškozený B“). Poškozený B měl výrazně silnější fyzickou stavbu těla než pachatel. Poškozený B pachatele natlačil ke zdi a rdousil ho, v tu chvíli pachatel, v silném rozrušení ze strachu o svůj život a ve stavu stupňující se úzkosti, bodl poškozeného B dvakrát nožem do hrudníku. V ten moment k poškozenému B a pachateli přiběhl manžel poškozené A („poškozený C“). Pachatel se, ve stavu silného stresu²⁷², snažil vymanit z krizové situace a bodl dvakrát nožem do hrudníku poškozeného C. Následně k pachateli přiběhla poškozená A, která ho chytla za oblečení a začala na něj křičet (ale nijak ho neohrožovala). Pachatel stále ve stavu silného rozrušení, kdy se zoufale snažil dostat se z krizové situace, bodl nožem do hrudi i poškozenou A. Soud v tomto případě shledal, že pachatel byl v silném rozrušení z omluvitelné pohnutky a jednání posuzoval

²⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2015, sp. zn. 7 Tdo 538/2015-39.

²⁷⁰ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 206.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Pachatel byl poškozeným B silně udeřen do oka, v následku čehož špatně viděl a vnímal jen obrysy postav. Domníval se, že jde o další útočníky, kteří chtějí dokonat, co počal poškozený B. Nůž na další poškozené nevedl záměrně, spíše nožem „šermoval“, aby odradil od útoku další domnělé útočníky. Nejvyšší soud v tomto jednání shledal úmyslné zavinění pachatele ve formě nepřímého úmyslu.

dle ustanovení trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a TZ, neboť pachatel nejednal v úmyslu někoho usmrtit.²⁷³

Šámal v komentáři upozorňuje, že pod silné rozrušení ve smyslu § 141 odst. 1 TZ nelze podřadit silné rozrušení pachatele vzniknuvší situací, kdy poškozený jednal v souladu se zákonem (např. vymáhal od pachatele oprávněný dluh), ačkoli to bylo pachateli nepříjemné.²⁷⁴ Na tyto případy upozorňuje i Hořák ve své monografii: „Zároveň by však tato situace neměla být důsledkem vlastního protiprávního či morálně zavrženíhodného jednání pachatele.“²⁷⁵ Takové závěry jsou zcela správné a logické, plně respektující obecnou právní zásadu, že nikdo nemůže mít prospěch z vlastního protiprávního jednání. Představme si situaci, kdy pachatel nutí poškozenou pod pohrůzkou násilí k vykonání pohlavního styku, poškozená tomu odporuje, což by pachatele přivedlo do stavu silného rozrušení, v němž poškozenou usmrtí. Bylo by absurdní, aby takový pachatel prospíval z nižší trestní sankce ustanovením o trestném činu zabití.

4.2 Předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného (tzv. provokace)

Druhá alternativní kategorie privilegujících okolností trestného činu zabití používá jako zákonný znak předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného. Podle důvodové zprávy jde o případy tzv. viktimologického zavinění, kdy poškozený sám svým vlastním jednáním vytváří kriminogenní situaci (vytváří motivy ke spáchání trestného činu). Z judikatury vyplývá, že mezi předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného a samotným trestným činem pachatele musí existovat zřejmá a nepochybná příčinná souvislost a předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného musí představovat jedinou či alespoň převažující pohnutku pachatele k spáchání trestného činu (usmrcení poškozeného).²⁷⁶ To lze vyvodit i z dikce ustanovení „v důsledku předchozího ...“. Předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného tedy určuje motiv trestného činu, na rozdíl od silného rozrušení pachatele, které charakterizuje jeho duševní stav.

²⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2011, sp. zn. 6 Tdo 93/2011.

²⁷⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1328.

²⁷⁵ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 206.

²⁷⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1380/2011.

Z adjektiva „předchozího“ zavrženíhodného jednání vyplývá, že mezi samotným zavrženíhodným jednáním a usmrcením poškozeného může existovat i delší časová doba, kdy pachatel má i možnost si usmrcení poškozeného naplánovat. Nepůjde tedy, na rozdíl od první kategorie privilegujících okolností, pouze o jednání v afektu, neboť kritérium duševního stavu pachatele zde není rozhodující.

Klíčové je pak samotné vymezení pojmu zavrženíhodné jednání poškozeného. Judikatura se k pojmu vyjadřuje relativně často, lze uvést např.: *„Zavrženíhodné jednání se vyznačuje tím, že výrazně odporuje morálním zásadám, svědčí o závažném morálním narušení jednající osoby, ukazuje na její značnou bezohlednost k zájmům jiných osob, vyhraněné sobectví, zjevnou neúctu a přezíravost k jiným osobám apod. Zavrženíhodnost tedy vyjadřuje ostrý morální odsudek.“*²⁷⁷ Předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného (provokující jednání) nemusí být dlouhodobé, může být i jednorázové, pokud dosahuje požadované intenzity, např. závažný fyzický útok poškozeného, kdy pachatel vykročí z mezí nutné obrany. Zavrženíhodné jednání poškozeného zároveň nesmí být vyprovokované ze strany pachatele.²⁷⁸ „Privilegování“ takového pachatele by nedávalo smysl, neboť zde lze jen těžko uvažovat o ospravedlnitelné pohnutce pachatele, pokud sám zavrženíhodné jednání vyprovokoval. Tím spíše toto bude platit v případech, kdy pachatel úmyslně vyprovokuje poškozeného k zavrženíhodnému jednání v úmyslu ho později usmrtit. Domnívám se, že tato situace je v jistém smyslu analogická k situaci, kdy se pachatel (např. znalý trestního práva) záměrně přivede do stavu afektu s cílem jiného usmrtit a těžit tak z nižší trestní sankce.

Jako předchozí zavrženíhodné jednání si lze představit sexuální zneužívání, časté těžké fyzické útoky, domácí násilí atp. Toto jednání ale nemusí být pouze fyzického rázu, může jít i o psychické týrání, šíření pomluv nebo třeba i uvádění do veřejnosti informací pravdivých, ale způsobilých přivodit těžkou újmu na osobnostních právech. Předchozí zavrženíhodné jednání tedy nemusí vždy naplňovat znaky trestného činu, může být i v rámci trestního práva nepostihnutelné, avšak musí být silně odporující morálním zásadám (a to ne z hlediska jedince, protože každý má své morální hodnoty nastavené jinak, ale z hlediska společnosti) a hrozící způsobením závažné újmy na trestním zákonem chráněných zájmech jako je život, zdraví, svoboda a důstojnost. Negativní charakter a míra provokujícího jednání poškozeného musí být v odpovídajícím poměru

²⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1743/2016.

²⁷⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1328.

k mimořádnému významu objektu skutkové podstaty trestného činu zabití – lidskému životu.²⁷⁹ Soudní praxe se přiklání k názoru, že vzhledem k tomuto mimořádnému významu objektu trestného činu zabití by tato privilegující okolnost měla být vykládána spíše restriktivně.²⁸⁰ Zákonem požadovaný znak předchozího zavrženíhodného jednání tak zpravidla nebude naplněn např. v případě běžné partnerské krize, kdy se partneři hádají o majetek a výchovu svých dětí.²⁸¹ Hořák se ve své monografii zabývá i zavrženíhodným jednáním poškozeného spočívající v útoku proti majetku. Podle Hořáka je v těchto případech potřeba opatrnosti. Pokud útok směřuje proti majetku, jde o znak zavrženíhodného jednání ve smyslu § 141 odst. 1 TZ uvažovat tehdy, je-li škoda na majetku natolik závažná, že představuje pád do chudoby, existenční ohrožení nebo významné zhoršení životní úrovně anebo se zároveň jedná o citelný zásah do osobní sféry pachatele.²⁸² Tento názor přijala i soudní praxe.²⁸³

Předmětem útoku pachatele trestného činu zabití (míněno v této kategorii privilegujících okolností) může být pouze právě ten poškozený, který se dopustil předchozího zavrženíhodného jednání.²⁸⁴ Pachatelem trestného činu zabití však může být kdokoliv, resp. kterákoli fyzická osoba, které naplnila znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu. Vzhledem k nutné příčinné souvislosti mezi předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného a samotným zabitím, bude pachatelem trestného činu pravděpodobně někdo, kdo má k dané situaci citový (byť ne pouze osobní) vztah. Lze si představit situaci, kdy pachatel trestného činu zabití byl již od útlého dětství v roli „pozorovatele“ dlouhodobého týrání své matky ze strany svého nevlastního otce a když dospěl, rozhodl se s těmito příkořími vyrovnat jeho usmrcením.

²⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 3/2011, roč. LXIII, č. 14/2011.

²⁸⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1743/2016.

²⁸¹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1539/2011.

²⁸² HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 214.

²⁸³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 3/2011, roč. LXIII, č. 14/2011.

²⁸⁴ Tamtéž.

4.3 Exces z nutné obrany

Podle Ústavního soudu je třeba při aplikaci privilegované skutkové podstaty zabití činit rozdíl mezi případy, kdy pachatel jedná s časovým odstupem a když reaguje bezprostředně na nevyprovokovaný závažný fyzický útok. V případech, kdy pachatel reaguje na příkoří ze strany poškozeného s časovým odstupem, lze ustanovení o trestném činu zabití připustit pouze tehdy, pokud bylo předchozí jednání poškozeného „z hlediska etických měřítek společnosti mimořádně zlé, zraňující a pro druhé ponižující nebo hrozící jim způsobit závažnou újmu na jejich právech“²⁸⁵. Naproti tomu v případech, kdy pachatel reaguje bezprostředně na nevyprovokovaný závažný fyzický útok pozdějšího poškozeného, musí jít o útok podle obecných měřítek surový, bolestivý, citelně ohrožující fyzickou integritu napadaného (např. těžké údery do citlivých částí těla). Reakce pachatele pak musí být v bezprostřední návaznosti na takový útok činěna „pod dojmem otřesu z přestálého útoku“²⁸⁶. Právě v těchto případech, dojde-li k překročení mezi nutné obrany, lze uvažovat o privilegovaných skutkových podstatách (trestný čin zabití podle § 141 TZ nebo ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a TZ). Podle Ústavního soudu je kritériem „sociálně a eticky odůvodnitelná shovívavost vůči pachateli, který se trestného činu dopustil v excesu z nutné obrany“²⁸⁷. Ústavní soud svůj názor opírá o judikaturu obecných soudů.

Domnívám se, že jde o velmi rozumnou úvahu. Zákonné znění „v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného“ by totiž mohlo implicitně naznačovat, že zde zpravidla bude určitá časová prodleva mezi samotným provokujícím jednáním a reakcí pachatele, avšak v praxi dané ustanovení o trestném činu zabití často dopadá na případy překročení mezi nutné obrany (resp. obvinění se často v těchto případech domáhají kvalifikace skutku jako trestného činu zabití). V teorii trestního práva rozlišujeme exces z nutné obrany na exces extenzivní (obrané jednání provedeno v době, kdy útok ještě bezprostředně nehrozí, nebo již byl ukončen) a exces intenzivní (obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku).²⁸⁸ Na oba tyto případy excesů při splnění dalších podmínek přichází v úvahu aplikace trestného činu zabití. Naopak v případě, kdy jsou splněny podmínky nutné obrany, nejde o trestný čin. V nutné obraně nemusí jednat pouze ten, proti komu útok směřuje, ale kdokoliv (tzv. pomoc v nutné obraně). Často se také v praxi jedná o tzv. putativní nutnou obranu, kdy se pachatel mylně domnívá o průběhu útoku, ačkoliv zde žádný útok není. Putativní nutná obrana se hodnotí podle zásad

²⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2012, sp. zn. III. ÚS 3395/10, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, sv. č. 66, roč. 2012.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 226.

o skutkovém omylu pozitivním (§ 18 odst. 4 TZ), kdy je vyloučeno úmyslné zavinění, nicméně zde zůstává trestní odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti. V případech putativní obrany tedy nemůže jít o trestný čin zabití, neboť pro ten je vyžadováno úmyslné zavinění – v úvahu tak přichází usmrcení z nedbalosti podle § 143 TZ nebo ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 TZ, případně těžké ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 TZ.

Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3395/10 ze dne 18. 9. 2012, kde výše zmíněný názor vyjádřil, posuzoval skutek, který odvolací soud kvalifikoval jako trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb. (předchozí trestní zákon). Ve stručnosti šlo o to, že pachatel přistoupil k plotu, kde se nacházel pes. Pachatel na tohoto psa mluvil, na což majitel psa (dále jen „poškozený“) reagoval tím, že vyběhl na ulici a na pachatele zaútočil několika pěstmi do obličeje, srazil ho na zem, kopal do něj a vypuštěný pes dále pachatele kousnul do ruky. Pachatel na danou situaci reagoval neadekvátně a to tak, že poškozeného dvakrát střelil legálně drženou zbraní, přičemž jedna střela zasáhla srdce a poškozený zemřel. Ústavní soud zjistil porušení práva na spravedlivý proces a dotčené rozsudky soudů zrušil. Nalézací a odvolací soud předchozí napadení pachatele do jisté míry bagatelizovaly v tom, že nevybočovaly z běžných potyček. Zároveň se dostatečně nezabývaly skutečností, kdo zasadil „první ránu“, což je pro posouzení jak nutné obrany, tak excesu z nutné obrany, velmi důležité.²⁸⁹

Výše uvedený skutek bych rád srovnal se jiným skutkem, kterým se zabýval Nejvyšší soud v usnesení ze dne 11. 1. 2017 sp. zn. 4 Tdo 1743/2016. Ve stručnosti šlo o to, že poškozený po předchozím verbálním konfliktu s obviněným ohledně vrácení finanční částky ve výši 800 Kč, kterou obviněný dlužil poškozenému, udeřil obviněného pěstí do obličeje. Obviněný na tento útok reagoval tak, že poškozeného bodl nožem do hrudi a z místa činu utekl, přičemž poškozený v důsledku způsobeného zranění zemřel. Obviněný byl shledán vinným z trestného činu vraždy podle § 140 odst. 1 TZ a v dovolání se domáhal překvalifikování skutku na trestný čin zabití²⁹⁰ podle § 141 odst. 1 TZ (ať již v důsledku silného rozrušení z omluvitelného hnutí mysli či předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného).²⁹¹

²⁸⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2012, sp. zn. III.ÚS 3395/10, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, sv. č. 66, roč. 2012.

²⁹⁰ V následujícím textu abstrahuji od argumentace použití privilegující okolnosti silného rozrušení pachatele z omluvitelného hnutí mysli, neboť svůj výklad směřuji k předchozímu zavrženíhodnému jednání poškozeného jakožto fyzického útoku proti pachateli.

²⁹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1743/2016.

S výše uvedeným skutkem, který řešil Ústavní soud, nalezneme řadu podobností. Jako první se brachiálního (tělesného) útoku dopustil v obou posuzovaných případech poškozený. Zároveň oba pachatelé u sebe měli zbraň (pistoli a nůž). V druhém případě však Nejvyšší soud neshledal fyzický útok jako zavrženíhodný ve smyslu § 141 odst. 1 TZ. Podle soudu šlo o jednání nekorektní, které však nebylo dostatečně závažné. Dalším podstatným rozdílem je, že v druhém případě se obviněný setkal s poškozeným a věděl, že finanční částku poškozenému nevrátí, navíc se na setkání „vyzbrojil“, tedy muselo mu být jasné, že setkání nebude bezproblémové a nemohl tak být úderem do obličeje příliš zaskočen. Osobně se domnívám, že závěry obou soudů jsou správné. Na uvedených případech lze ale demonstrovat, že v konkrétních případech posuzování fyzického útoku poškozeného jakožto zavrženíhodného jednání nepůjde pouze o samotnou intenzitu útoku (byť jde o podstatné kritérium), ale je potřeba pečlivě posuzovat i to, co útoku předcházelo a za jakých okolností a z jakých pohnutek k prvotnímu útoku došlo.

4.4 Některá aplikační úskalí

Příprava k trestnému činu zabití není trestná, neboť zde není trestnost přípravy výslovně uvedena, jak je požadováno podle § 20 odst. 1 TZ. Příprava zpravidla nepřichází v úvahu při usmrcení jiného v silném rozrušení z omluvitelného hnutí mysli. Mezi předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného a trestným činem pachatele však může existovat i delší doba, během které pachatel svůj čin promyslí a naplánuje. Bezrestnost přípravy se tak dotýká i návodce. Pokud tak někdo jako návodce vzbudí v jiném rozhodnutí usmrtit poškozeného pro jeho zavrženíhodné jednání, nebude za to trestně postihnutelný, pokud rozhodnutí zůstane ve stádiu přípravy a nepokročí alespoň do stádia pokusu. Je otázkou, zda jsou z hlediska prevence kriminality takové závěry správné. Předchozí zavrženíhodné jednání může v některých případech být skutečně takové povahy, kdy se může pachateli zdát, že usmrcení poškozeného představuje určitou formu satisfakce, avšak zejména v případech, kdy předchozí zavrženíhodné jednání naplňuje znaky některého trestného činu (byť tomu tak nemusí být vždy), by určitě rozumnější volbou bylo ohlásit předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného na policii. Kuriózně pak v tomto kontextu působí zařazení trestného činu zabití do taxativního výčtu trestného činu nepřekážení trestného činu podle § 367 TZ, který se vztahuje na páčání i přípravu těchto taxativně uvedených trestných činů. Vzhledem k mimořádnému objektu trestného činu zabití se osobně domnívám, že by bylo *de lege ferenda* vhodné o trestnosti přípravy trestného činu zabití po předchozím zavržení jednáním poškozeného uvažovat.

Účastenství na trestném činu zabití může být všeobecně problematické. Pachatelem trestného činu zabití totiž může být kdokoli (jedinou podmínkou jsou specifické fakultativní znaky subjektivní stránky trestného činu, kdy se pachatel musí nacházet v silném rozrušení v zákonem požadované kvalitě nebo jedná v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného). Hořák v tomto ohledu dochází k závěru, že zřejmě bude potřeba postupovat analogicky jako v případě trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 TZ a privilegující okolnosti mohou „*prospívat jen těm pachatelům, kteří se pod vlivem těchto emocí či stavů trestného činu dopustili*“²⁹². U předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného pak bude záležet na tom, zda pachatel jednal v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, nebo z jiné pohnutky (např. motiv finanční odměny nájemného vraha, který o předchozím jednání poškozeného nic neví).

S takovým závěrem se plně ztotožňuji a jeví se mi v současné právní úpravě jako jediné možné řešení, protože nelze připustit, aby z privilegovaného ustanovení těžil např. spolupachatel, který o předchozím zavrženíhodném jednání poškozeného vůbec nevěděl. Jako problém se mi ale jeví zejména stránka dokazování tohoto předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, navíc s ohledem na nutnou příčinnou souvislost s jednáním pachatele. Pokud trestný čin zabití bude dokonán, nebude zde možnost poškozeného vyslechnout. Nežádka se také toto předchozí zavrženíhodné jednání děje za „zavřenými dveřmi“, aniž by o něm kdokoli věděl (např. sexuální zneužívání v dětství, problematika domácího násilí), kdy se pachatel snaží po dlouhou dobu s touto křivdou těžko vyrovnat, a nakonec se rozhodne poškozeného usmrtit. Pokud se tyto skutečnosti nepodaří prokázat, pachatel bude odsouzen podle ustanovení o trestném činu vraždy.

²⁹² HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10, s. 65.

4.5 Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby

Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou upraveny v § 141 odst. 2 TZ: „*Odnětím svobody na pět až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1*

a) na dvou nebo více osobách,

b) na těhotné ženě, nebo

c) na dítěti mladším patnácti let.“

Pro trestný čin zabití jsou tedy zvláště přitěžující okolnosti stanoveny výrazně úžeji, než je tomu u trestného činu vraždy. Je to poměrně logické, neboť pohnutka trestného činu zabití je dána samotnou skutkovou podstatou trestného činu (omluvitelné hnutí mysli nebo předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného). Tím je vyloučena aplikace zvláště přitěžujících okolností, kde pachatel jedná vzhledem k okolnosti v přímém úmyslu, protože v takových případech by šlo o trestný čin vraždy (např. těžko úmyslně usmrtit jiného v omluvitelném hnutí mysli a zároveň v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch). Podle důvodové zprávy k TZ jsou uvedené zvláště přitěžující okolnosti stanoveny s přihlédnutím, jak se budou případy vyskytovat v praxi. Zákonodárce tak třeba nepředpokládá, že by se pachatel trestného činu zabití dopustil tohoto činu opětovně. Takové závěry, s ohledem na strukturu privilegované skutkové podstaty, jsou dle mého názoru správné, neboť pachatel jedná pod vlivem mimořádné psychické zátěže a za jiných okolností by jiného s nejvyšší pravděpodobností neusmrtil. Právě s ohledem na tuto skutečnost je významné, že pachatel nebude doživotně stigmatizován označením „vraha“ a bude tak mít vyšší šance po výkonu trestu na návrat do běžného života.

O zvláště přitěžující okolnosti podle § 141 odst. 2 písm. a), b) a c) TZ pak platí obdobně, co bylo řečeno o těchto okolnostech ve výkladu o trestném činu vraždy. Jedná se o osoby (předměty útoku), které v rámci TZ požívají určité vyšší ochrany z důvodu jejich zranitelnosti (těhotná žena, dítě mladší patnácti let). Úmyslné usmrcení dvou a více osob je pak, z povahy věci, vždy více závažné než usmrcení jedné osoby. Významný dopad pro osoby odsouzené podle kvalifikované skutkové podstaty § 141 odst. 2 TZ je v tom, že mohou být podmíněně propuštěny až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody.²⁹³ Naproti tomu u trestného činu zabití podle § 141 odst. 1 TZ v případech, kdy soud uloží nejnižší možný trest (odnětí svobody na tři roky), přichází v úvahu podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody.²⁹⁴

²⁹³ § 88 odst. 4 TZ.

²⁹⁴ § 81 odst. 1 TZ.

4.6 Usmrcení ze soucitu

Vzhledem ke konstrukci skutkové podstaty zpravidla nebude možné posuzovat usmrcení ze soucitu (usmrcení z útrpnosti) podle ustanovení o zabití. To je dáno skutečností, že osoba usmrcující jiného např. z důvodu dlouhodobě nevyлéčitelné nemoci, provázené těžkými chronickými bolestmi, většinou nebude ve stavu „silného rozrušení“ v zákonem požadované kvalitě. Mohlo by tomu tak být v případě spontánní reakce „pachatele“. Lze si představit těžce zraněnou osobu např. z důvodu zhroucení stavby, ve které se tato osoba nacházela. Soused se půjde podívat ke stavbě, uvidí tuto těžce zraněnou osobu (která má třeba pádem těžkých předmětů amputované končetiny), která v nesnesitelné bolesti prosí souseda o usmrcení, a soused podlehne a ve stavu silného rozrušení tuto osobu usmrtí. Domnívám se, že zde by zákonné znaky trestného činu zabití splněny byly. Podobný názor zastal ve své monografii i Hořák, byť situaci ilustruje na jiných příkladech.²⁹⁵

Problematika částečně naráží na usmrcení na žádost, tedy eutanazii. Eutanazie²⁹⁶ je velmi často a ostře diskutovaným tématem, a to v odborné i širší veřejnosti. Jde o téma velmi složité, které se nedotýká pouze práva, ale i filozofie, náboženství a zejména pak lékařské etiky. Eutanazie by zajisté mohla být samostatným tématem diplomové práce a mým cílem není tuto problematiku komplexně pokrýt, pouze zmínit některé aspekty v kontextu mnou představené problematiky (usmrcení jiného z pohnutky lítosti či soucitu).

Definování pojmu eutanazie není jednoduché, protože zde existuje mnoho definic – některé jsou užší, některé širší. Nejširše lze eutanazii definovat jako „jednání, jehož vlastním cílem je zkrácení života a rozhodujícím důvodem je soucit s trpícím“²⁹⁷. Tato definice se mi ale zdá až příliš široká, a proto bych raději použil definici eutanazie od Vozára, který ji definuje jako „vědomé ukončení života smrtelně nemocného člověka plně způsobilého k právním úkonům na jeho žádost“²⁹⁸. Můžeme rozlišovat mezi eutanazii aktivní a pasivní, kdy aktivní eutanazií se rozumí aktivní zásah třetí osoby do tělesné integrity „trpícího“, kterému je v důsledku tohoto zásahu způsobena smrt. Pasivní eutanazie pak představuje naopak nekonání, v důsledku kterého „trpícímu“ život není prodloužen (může jít např. o nepokračování v léčbě nebo ukončení léčby, která pacienta udržovala

²⁹⁵ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011, s. 208.

²⁹⁶ Pojem eutanazie pochází ze spojení dvou řeckých slov – eu (dobře) a thanatos (smrt). Z etymologie názvu tak pojem představuje „milosrdnou smrt“.

²⁹⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 558.

²⁹⁸ VOZÁR, J. Pojem eutanázia. *Právník*. 1996, č. 3, s. 231.

při životě). Od pojmu eutanazie musíme odlišit pojem asistované sebevraždy, kdy smrtelný následek nezpůsobí třetí osoba, ale samotný trpící, ale tato třetí osoba mu např. podá injekci se smrtelnou látkou, poskytne prostory, zajistí dohled atd.

Vládní návrh trestního zákoníku z roku 2004 explicitní úpravu usmrcení na žádost upravoval. Jednalo se privilegovanou skutkovou podstatu k vraždě, která zněla: „*Kdo ze soucitu usmrtí nevléčitelně nemocnou osobu, která trpí somatickou nemocí, na její vážně míněnou a naléhavou žádost, bude potrestán odnětím svobody až na šest let.*“²⁹⁹ V druhém odstavci bylo upraveno výkladové ustanovení žádosti v zákonem požadované kvalitě: „*Vážně míněnou a naléhavou žádostí se rozumí svobodný a určitý projev vůle osoby starší osmnácti let, která není zbavena ani omezena ve způsobilosti k právním úkonům a není stížena duševní poruchou, jednoznačně a důrazně směřující k jejímu vlastnímu usmrcení.*“³⁰⁰ Jednalo se o zvláštní typ privilegované skutkové podstaty k trestnému činu vraždy. Podle důvodové zprávy k tomuto návrhu trestního zákoníku se jednalo o velmi úzkou výše z eutanazie, neboť nebyla vázána pouze na omluvitelnou pohnutku pachatele (zejména soucit s trpícím), ale také na somatickou nevléčitelnou nemoc (tj. nemoc, která je doprovázena fyzickými příznaky – např. bolest). Ustanovení dopadalo jak na eutanázii aktivní, tak pasivní. Toto ustanovení bylo v průběhu projednávání návrhu poměrně kritizováno a byl podán návrh na jeho zrušení, který ale Poslanecká sněmovna nakonec odmítla.³⁰¹ Návrh trestního zákoníku z roku 2004 na druhou stranu neobsahoval trestný čin zabití tak, jak je v dnešní právní úpravě, ale jako nedbalostní trestný čin.³⁰²

Podle současné právní úpravy bude aktivní eutanazie (krom výše uvedených případů, kdy bude u pachatele přítomen stav silného rozrušení z omluvitelného hnutí myslí a lze uvažovat o posouzení činu jako trestného činu zabití dle § 141 odst. 1 TZ) posuzována jako trestný čin vraždy podle § 140 odst. 1 nebo 2 TZ. V případě pasivní eutanazie bude záležet na okolnostech případu (zda tu byl úmysl ke smrtelnému následku atp.) K pachatelově pohnutce soucitu či lítosti soud při výměře trestu přihlédne jako k obecně polehčující okolnosti podle § 41 písm. b) TZ.³⁰³ V případě asistované sebevraždy půjde o trestný čin účasti na sebevraždě podle § 144 TZ. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, pak v § 36 upravuje institut dříve vysloveného přání, kdy pacient může předem vyslovit nesouhlas s poskytnutím

²⁹⁹ ŠÁMAL, P. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 149.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Tamtéž, s. 150.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 559.

zdravotních služeb. Dříve vyslovené přání však nelze respektovat, pokud nabádá k takovým postupům, jejichž výsledkem je aktivní způsobení smrti.³⁰⁴ Pacient může rovněž podle § 34 odst. 3 stejného zákona vyslovit nesouhlas s poskytnutím zdravotní péče (tzv. negativní revers), učiněn písemným prohlášením, který je podmíněn opakovaným podáním informace o jeho zdravotním stavu a možných následcích neposkytnutí zdravotních služeb. Pokud tak odmítne léčbu plně svéprávný pacient, lékař nemůže být trestně odpovědný za neposkytnutí zdravotní péče, neboť zde chybí protiprávní jednání.³⁰⁵ Podle Ústavního soudu „nelze stavět lékařskou diagnózu nad právo“³⁰⁶. Z hlediska práva je možné smrtelně nemocnému pacientovi podávat léčiva utlumující bolest, ačkoli mohou v některých případech urychlit smrt (tzv. nepřímá eutanazie, kdy smrt pacienta nastává jako nezamýšlený vedlejší následek), takový postup je považován za *lege artis*.³⁰⁷

Česká lékařská komora s legalizací eutanazie nesouhlasí a jejím cílem je takovým pacientům zajistit kvalitní a dostupnou paliativní péči.³⁰⁸ Osobně se domnívám, že postoje lékařů by se v tomto ohledu měly v právní úpravě plně reflektovat.³⁰⁹ Na druhou stranu, usmrcení ze soucitu je problematika širší, a ne vždy tu bude osobou způsobující smrtelný následek lékař. Vzhledem k tomu, že současná konstrukce trestného činu zabití vyžaduje (kromě předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného) stav silného rozrušení pachatele, bylo by *de lege ferenda* vhodné tuto skutkovou podstatu rozšířit o pachatele, kteří nejednali v tomto stavu, avšak jejich pohnutkou byl soucit nebo lítost, protože v některých případech, kdy nemocný opravdu dlouhou dobu těžce trpí a nemá naději na zlepšení svého zdravotního stavu, jde o pohnutku šlechetnou. Ještě vhodnější by se mi jevila samostatná skutková podstata jako tomu bylo v návrhu trestního zákoníku z roku 2004, avšak formulace skutkové podstaty v tomto návrhu mi připadá dosti problematická – a to zejména z hlediska dokazování. Nejsem si jist, jak by se prokazovalo, zda usmrcená osoba skutečně trpěla nevléčitelnou somatickou nemocí a že její žádost byla naléhavá a učiněná svobodně. Pro naplnění zákonných znaků by tak bylo pravděpodobně nutné učinit komplexní lékařské vyšetření osoby žádající usmrcení (pravděpodobně i psychiatrické vyšetření),

³⁰⁴ § 36 odst. 5 písm. d) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.

³⁰⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 2078/16, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, sv. č. 84, roč. 2017.

³⁰⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 5. 2001, sp. zn. IV. ÚS 639/2000, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, sv. č. 22, roč. 2001.

³⁰⁷ Srov. Etický kodex České lékařské komory, stavovský předpis č. 10, oddíl II., bod 7.

³⁰⁸ PTÁČEK, R., BARTŮNĚK, P. a kol. *Eutanazie – pro a proti*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 14.

³⁰⁹ Česká lékařská komora ve spolupráci s Psychiatrickou klinikou 1. lékařské fakulty a Všeobecnou fakultní nemocnicí realizovala průzkum na názor eutanazie mezi lékaři, zdravotními sestrami, soudci a obecnou populací, výsledky však zatím nebyly uveřejněny. (PTÁČEK, R. Eutanazie pro a proti 2019. *Tempus Medicorum*. Časopis lékařské komory. č. 6/2019, roč. 28, s. 4).

což směřuje k odpovědnosti lékaře. Vzhledem k dlouhodobému postoji České lékařské komory k problematice usmrcení na žádost se mi takový postup jeví jako nevhodný. Zároveň mi navržená zákonná trestní sazba za tento trestný čin přijde příliš široká. Zejména skutečnost, že dolní hranice zákonné trestní sazby za tento případ úmyslného usmrcení není stanovena (byť se jedná o usmrcení velmi specifické), ve mně vyvolává určité skepse s ohledem na generálně preventivní funkci trestu a princip právní jistoty. Pravděpodobně nejlepším kompromisem by dle mého názoru v současné době bylo pachatele jednající z pohnutky soucitu či lítosti zahrnout do již existující skutkové podstaty trestného činu zabití jakožto třetí privilegující okolnosti, která není (stejně jako předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného) vázána na stav silného rozrušení pachatele. Domnívám se, že pokud současný trestní zákoník privileguje pachatele jednající v důsledku provokujícího jednání poškozeného, kteří měli dostatek času se o svém jednání rozhodnout či ho dokonce naplánovat, neměl by být pachatel ke svému činu vedený pohnutkou soucitu či lítosti trestán výrazně přísněji a už vůbec ne stigmatizován jako vrah.

5 Právní úprava úmyslných usmrcení ve Státu Izrael

V této kapitole bych se rád zmínil k právní úpravě úmyslných usmrcení ve Státu Izrael (dále jen „Izrael“). Ačkoliv nejde o zemi, se kterou by se naše právní úprava tradičně srovnávala, o to víc mi srovnání přijde zajímavé. Izraelský právní systém je navíc smíšeným právním systémem, který v sobě zahrnuje prvky kontinentálního práva i angloamerického práva. Prvky kontinentálního práva pocházejí zejména z historických souvislostí, kdy bylo území dnešního Izraele součástí Osmanské říše³¹⁰, převažující prvky angloamerického práva pak tehdejším vlivem Britského mandátu Palestina a pozdější „amerikanizací“ právního vzdělání.³¹¹

Základním pramenem trestního práva v Izraeli je trestní zákon č. 5737-1977 (Penal Law, 5737-1977) z roku 1977 (dále jen „TZI“), který konsolidoval předchozí trestní zákony do kodexu a nahradil tak dosavadní značně roztržitou právní úpravu.³¹² TZI byl publikován pouze v hebrejštině, ale pod záštitou ministerstva spravedlnosti Izraele byl úředně přeložen do angličtiny a zároveň nepravidelně knižně vychází rozšíření tohoto překladu, které zapracovává pozdější novelizace trestního zákona. V této kapitole vycházím z anglického překladu³¹³ TZI.

Trestní odpovědnost vzniká dosažením dvanácti let.³¹⁴ Izrael má diferencovanou systematiku úmyslných usmrcení. Úmyslná usmrcení jsou upravena společně s některými dalšími trestnými činy v hlavě desáté (ublížení na zdraví), oddílu prvním (způsobení smrti) zvláštní části TZI. Původní systematika úmyslných usmrcení v TZI byla následující – trestný čin zabití (§ 298 TZI), trestný čin vraždy (§ 300 TZI) a trestný čin infanticida (§ 303 TZI). Trestným činem infanticida se dále nebudu zabývat, pouze zmíním, že na rozdíl od úpravy v TZ je zde širší časové hledisko. Matkou usmrcené dítě musí být mladší dvanácti měsíců a matka musí být při svém jednání rozrušena z důvodu porodu nebo kojení po porodu („*not fully recovered from the effect of giving birth or because of the effect of nursing after the birth*“³¹⁵). Trestní sazba za tento trestný čin je stanovena na pět let, což je méně než v TZ.

³¹⁰ Trestní zákoník Osmanské říše z roku 1858 přebral úpravu z napoleonského Code pénal z roku 1810. (SCHULL, K. Ottoman Criminal Justice and the Transformation of Islamic Criminal Law and Punishment in the Age of Modernity, 1839-1922. In: *Prisons in the Late Ottoman Empire: Microcosms of Modernity*, s. 17–41. [online]. 2014 [cit. 21.5.2020]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt9qdrdm.8.

³¹¹ WALTER, Ch., MEDINA, B., SCHOLZ, L. a kol. *The Israeli legal system: An Introduction*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2019, s. 24.

³¹² FRIEDMANN, R. *Crime and Criminal Justice in Israel*. Assessing the Knowledge Base Toward the Twenty-First Century. Albany: SUNY Press, 1998, s. 187.

³¹³ GREENFIELD, A. *Penal Law 5737-1977*. Verbatim English translation incorporating all amendment up to and including amendment No. 119. 9. vyd. Haifa: A.G. Publications, 2015.

³¹⁴ § 34F TZI.

³¹⁵ § 303 písm. a) TZI, v anglickém překladu.

Trestný čin zabití (*manslaughter*) je definován jako způsobení smrti jinému zakázaným jednáním (spočívajícím v konání či nekonání) a hrozí za něj trest odnětí svobody na dvacet let.³¹⁶

Trestný čin vraždy je definován ve čtyřech odstavcích, kdy všechna jednání v těchto odstavcích jsou považována za trestný čin vraždy (*murder*):

- v odst. 1 jako způsobení smrti svému otci, matce, dědovi nebo babičce se zlým úmyslem zakázaným jednáním (konáním či nekonáním),
- v odst. 2 jako způsobení smrti jinému se znakem premeditace,
- v odst. 3 jako způsobení smrti jinému se zlým úmyslem během páchaní jiného trestného činu, jeho přípravě nebo k usnadnění tohoto jiného trestného činu,
- v odst. 4 jako způsobení smrti jinému po již spáchaném jiném trestném činu s cílem zajistit únik sobě nebo osobě, která se účastnila na tomto trestném činu, nebo s cílem vyhnout se trestu.

Za trestný čin vraždy hrozí pouze trest odnětí svobody na doživotí.³¹⁷

Pokus vraždy pak představuje samostatný trestný čin, proto výše uvedená ustanovení hovoří o „způsobení smrti“. Není však na místě hovořit o odpovědnosti za výsledek. Úmysl k trestnému činu je totiž upraven v obecném ustanovení TZI. Pojem úmyslu byl však v minulosti soudy vykládán nekonzistentně, což bylo v nauce kritizováno. Zákonodárce tak reagoval novelou TZI, kdy pojmy blíže definoval a určil, že např. nepravá lhostejnost postačí k naplnění subjektivní stránky trestného činu.³¹⁸

TZI v § 301 obsahuje výkladové ustanovení znaku premeditace pro účely trestného činu vraždy jako rozhodnutí k usmrcení jiného chladnokrevně (*in cold blood*) bez bezprostředně předcházejícího provokujícího jednání poškozeného za takových okolností, kdy pachatel mohl přemýšlet a rozumět způsobenému následku, a potom, co se k usmrcení poškozeného připravil nebo si připravil nástroj, kterým poškozeného usmrtil.³¹⁹

³¹⁶ § 298 TZI, vlastní překlad z angličtiny.

³¹⁷ § 300 písm. a) TZI, vlastní překlad z angličtiny.

³¹⁸ LEVY, Y. Criminal Intent: Criminal Intent: A Comment on “Foreseeability”, “Probability,” “Purpose” and “Knowledge”. *Israel Law Review*. 1966, č. 30, s. 106–125.

³¹⁹ § 301 písm. a) TZI, vlastní překlad z angličtiny.

Z výkladového ustanovení je patrné, že premeditace představuje vyšší formu pachatelova zhodnocení svého jednání než v případě zákonného znaku rozmyslu podle našeho TZ. Premeditace se tedy skládá ze tří prvků – rozhodnutí usmrtit jiného, přípravy k jednání a absence provokace.³²⁰ Tyto znaky jsou stanoveny kumulativně. Příprava k trestnému činu pak může alternativně spočívat v tzv. psychické přípravě (pachatel si klade otázku – měl bych?) anebo ve způsobu usmrcení poškozeného, resp. volby nástroje (pachatel si klade otázku – jak?).³²¹ Z judikatury vyplývá, že samotná příprava prokazuje pouze objektivní stránku trestného činu (*actus reus*), nikoli úmysl pachatele, resp. zavinění (*mens rea*).³²²

Tato systematika však neumožňovala nižší postih pachatelům, kteří jednali vlivem mimořádných okolností. Zákonodárce tak na tento problém reagoval v roce 1995 přijetím novely č. 44 k TZI, která obsahuje ustanovení o důvodech snížení trestní sazby za trestný čin vraždy.³²³ V původním návrhu se hovořilo o názvu ustanovení jako nižší trestní odpovědnost. Tento název však byl odmítnut s argumentací, že se stále jedná o úmyslné usmrcení jiného a není namístě směřovat privilegující okolnosti k odpovědnosti, nýbrž pouze k sankci.³²⁴ Pachatelé trestného činu vraždy tedy i při naplnění privilegujících okolností budou plně odpovědni za trestný čin vraždy.

Novelou přidaný § 300A TZI uvádí jako důvody možného snížení trestní sazby za trestný čin vraždy, pokud pachatel jednal v důsledku těžké duševní poruchy (*severe mental disturbance*) nebo inteligenčního defektu, které podstatně omezily jeho rozlišovací schopnosti, schopnost rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládat své jednání. Dále pokud z okolností případu vyplývá, že pachatel lehce vykročil z mezí nutné obrany, krajní nouze nebo nátlaku (jedná se o okolnosti vylučující protiprávnost dle TZI). A dále pak pokud se pachatel nacházel v silném rozrušení mysli (*severe mental distress*), způsobeném závažným nebo pokračujícím jednáním ze strany poškozeného, které pachateli nebo členu jeho rodiny způsobovalo trýzeň („*because of severe or continued tormenting of himself or of a member of his family by the person whose death the defendant caused*“³²⁵). Z dikce ustanovení tedy vyplývá, že provokace vůči pachateli nebo členu

³²⁰ Yonantan vs. State of Israel, CrimA 746/14, ze dne 31.5.2016 [online]. 31.5.2016 [cit. 22.5.2020]. Dostupné z: <https://versa.cardozo.yu.edu/sites/default/files/upload/opinions/Yamar%20v.%20State%20of%20Israel.pdf>.

³²¹ KREMNITZER, M. On Premeditation. *Buffalo Criminal Law Review*. 1998, č. 1, díl 2, s. 627–668.

³²² Naim vs. State of Israel, CrimA 396/69. Dostupné z: KREMNITZER, M. On Premeditation. *Buffalo Criminal Law Review*. 1998, č. 1, vyd. 2, s. 633.

³²³ DAYAN, H. To Kill or Not to Kill: (When) That Is the Question? A Legislative Treatise on Battered Israeli Women Facing a Dead End Road. *William & Mary Journal of Women and the Law*. [online]. 2017, č. 23, díl 2. [cit. 20.5.20]. Dostupné z: <https://scholarship.law.wm.edu/wmjowl/vol23/iss2/4>.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ § 300A písm. c) TZI, v anglickém překladu.

jeho rodiny bude trýznivého charakteru, působící závažné nebo trvajících fyzické nebo duševní útrapy, a bude zdrojem pachatelova silného rozrušení, ve kterém trestný čin spáchá.

Jedním z rozlišujících kritérií mezi vraždou a zabitím tak je zejména bezprostřední provokace poškozeného. V případě absence tohoto provokujícího jednání poškozeného se jedná o trestný čin vraždy, v případě existence tohoto provokujícího jednání jde o trestný čin zabití (což plyne z výkladového ustanovení premeditace). Za úmyslné usmrcení spáchané v reakci na bezprostředně předcházející provokující jednání poškozeného judikatura shledala např. i jednání pachatele, který zastřelil svou manželku s jejím milencem, kteří se před manželem (pachatelem) záměrně líbali a vyznávali si lásku.³²⁶ Pro naplnění zákonného znaku provokace se v judikatuře objevuje tzv. objektivní a subjektivní test. Subjektivní test hodnotí, zda samotné provokující jednání poškozeného skutečně pachatele rozrušilo natolik, že ztratil schopnost sebeovládání a jednal bez zhodnocení následků svého smrtícího činu.³²⁷ Objektivní test naproti tomu hodnotí, zda by rozumná osoba (*reasonable person*) ve stejné situaci rovněž ztratila schopnost sebeovládání a jednala stejným způsobem, kterým jednal pachatel.³²⁸ Subjektivní test tedy může obstát pouze v případě, že pachatel nejednal s rozmyslem nebo po předchozím uvážení („*lacked the special character resulted from discretion and forethought*“³²⁹) a pokud jednal spontánně, reagoval bezprostředně na provokující jednání a jeho jednání mělo povahu ztráty sebekontroly.³³⁰

Protože právní řád Izraele stojí zejména na principech obecného práva (*common law*), rozsudky Nejvyššího soudu mají rozhodný význam nejen pro interpretaci zákonných ustanovení, ale zejména k jejich doplnění. Rozsudky Nejvyššího soudu jsou závazné pro všechny ostatní soudy jako pramen práva, ale Nejvyšší soud sám těmito rozsudky není vázán a může se od nich odchýlit. Nejvyšší soud zároveň slouží jako odvolací soud v trestních věcech. Judikaturu Nejvyššího soudu pak lze charakterizovat jako eklektickou. Využívá různé zdroje, zejména se silně inspiruje judikaturou Spojených států amerických, ale i židovským náboženským právem a příležitostně i judikaturou kontinentálních právních systémů. Zároveň se však někdy odchyluje od typických interpretací v obecném právu. Např. v obecném právu pro trestný čin zabití není vyžadován úmysl

³²⁶ *Azuelos vs. the State of Israel*, CrimA 3071/92, ze dne 21.4.1996. Dostupné z: AZUELOS-ATIAS, S. *A Pragmatic Analysis of Legal Proofs of Criminal Intent*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, s. 155–162.

³²⁷ *Beno vs. the State of Israel*, CrimA 396/69. Dostupné z: AZUELOS-ATIAS, S. *A Pragmatic Analysis of Legal Proofs of Criminal Intent*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, s. 89.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ *Schatz vs. the State of Israel*, CrimA 392/91. Dostupné z: AZUELOS-ATIAS, S. *A Pragmatic Analysis of Legal Proofs of Criminal Intent*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, s. 89.

³³⁰ Tamtéž.

(mens rea), v izraelském právu však musí pachatel alespoň předvídat následky svého jednání. Lze tak učinit závěr, že Izrael vytváří svůj vlastní unikátní právní systém.³³¹

Srovnáme-li úpravu dle TZI a našeho TZ, nalezneme možná některé podobné formulace, ale systematika je výrazně odlišná. V izraelské právní úpravě je zabití de facto základní kategorie úmyslného usmrcení, ze které je vyčleněn trestný čin vraždy. Úprava trestného činu vraždy podle TZI v sobě skrývá jak vraždu premeditativní, tak vraždu, kterou bychom v systematice naší právní úpravy označili za vraždu za zvlášť přitěžujících okolností. Některé tyto „přitěžující okolnosti“ pak náš TZ ani nezná - např. vražda člena rodiny ze zlého úmyslu (tato úprava vychází z právní úpravy v Osmanské říši).³³² Hranice mezi premeditativní vraždou a zabitím jsou pak určeny ve výkladovém ustanovení o premeditaci. Vraždy podle ostatních odstavců pak budou považovány za trestný čin vraždy, a to bez ohledu na to, zda byl naplněn znak premeditace či nikoli. Premeditace představuje vyšší formu racionálního uvážení než znak rozmyslu podle úpravy dle TZ. TZI výslovně uvádí, že existence bezprostředního provokujícího jednání poškozeného vylučuje jeho usmrcení posuzovat jako vraždu premeditativní. Toto výkladové ustanovení osobně považuji za velmi praktické. Ustanovení o snížení trestní sazby pak připomíná zmenšenou přičetnost podle § 27 TZ a trestný čin zabití podle § 141 odst. 1 TZ, avšak s výjimkou, že provokující jednání poškozeného samo o sobě nestačí, ale musí být zdrojem silného rozrušení pachatele. Zároveň na rozdíl od právní úpravy v TZ zde musí toto provokující jednání poškozeného směřovat přímo vůči pachateli nebo členu jeho rodiny. Oproti naší právní úpravě pak zajímavě vyznívají hrozící trestní sazby, kdy v uvedených případech soud nemůže udělit jiný trest než trest odnětí svobody na doživotí a v případech snížené trestní sazby naopak není uvedena nejnižší trestní sazba ani z dikce znění zákona nevyplývá, že je soud povinen sazbu trestu snížit.

V roce 2019 vstoupila v účinnost novela č. 137 TZI, která změnila systematiku úmyslných usmrcení. Dochází k terminologickému odlišení, kdy zákon opouští termín zabití (*manslaughter*). V nové systematice nalezneme vraždu (*murder*), vraždu za přitěžujících okolností (*murder under aggravated circumstances*) a usmrcení za okolností, které snižují odpovědnost (*killing under circumstances of reduced liability*). Vražda za přitěžujících okolností představuje např. usmrcení svědka nebo osoby, která má svědčit v trestním řízení nebo byla soudcem v probíhajícím trestním

³³¹ FRIEDMANN, R. *Crime and Criminal Justice in Israel*. Assessing the Knowledge Base Toward the Twenty-First Century. Albany: SUNY Press, 1998, s. 191–195.

³³² DAYAN, H. To Kill or Not to Kill: (When) That Is the Question? A Legislative Treatise on Battered Israeli Women Facing a Dead End Road. *William & Mary Journal of Women and the Law*. [online]. 2017, č. 23, díl 2. [cit. 20.5.20]. Dostupné z: <https://scholarship.law.wm.edu/wmjowl/vol23/iss2/4>.

řízení, a pachatel jedná s cílem poškodit soudní proces. Dále pak vraždy motivované rasismem nebo nenávisí k náboženskému vyznání, etnickému původu, sexuální orientaci poškozeného nebo z pohnutky nenávisi nebo rasismu k pracovníkům ze zahraničí. Další z přitěžujících okolností je manželský vztah mezi poškozeným a pachatelem, kdy pachatel svého manžela či manželku dlouhodobě a systematicky psychicky nebo fyzicky týral. Přitěžující okolností je také spáchání trestného činu vraždy zvláště trýznivým nebo surovým způsobem, spáchání vraždy na dítěti nebo na osobě, nad kterou měl pachatel dohled. Za jednu z mnoha přitěžujících okolností je i vražda premeditativní. Usmrcení za okolností, které snižují trestní sazbu, pak více méně kopíruje dosavadní úpravu důvodů možného snížení trestní sazby (zejména provokující jednání poškozeného).³³³

Vzhledem ke skutečnosti, že TZI v novelizovaném znění zatím nebyl úředně přeložen do angličtiny (a není dostupný ani neoficiální překlad), rozhodl jsem se zaměřit na předchozí právní úpravu, která byla v platnosti více než čtyřicet let (ačkoliv s významnou novelou, o které hovořím výše). K terminologii nové právní úpravy lze jen konstatovat, že je více systematická a zároveň řeší problematiku stigmatizace pachatelů, kteří se trestného činu dopustili pod vlivem mimořádných okolností. Zároveň v nové systematice vražda představuje základní kategorii úmyslných usmrcení, čímž dochází ke zvýšení přehlednosti právní úpravy.

³³³ LEVUSH, R. Israel: New categories of Killing Offenses Go into Effect. In: *LAW.gov* [online]. 9.8.2019 [cit. 22.5.2020]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/israel-new-categories-of-killing-offenses-go-into-effect/>.

Závěr

Cílem mé práce bylo podat komplexní rozbor trestného činu vraždy a zabití podle § 140, § 141 trestního zákoníku a dále pak zhodnotit, zda současná právní úprava trestného činu zabití je de lege ferenda dostatečná. Protože úmyslná usmrcení představují nesmírně široké téma, zaměřil jsem se na trestněprávní aspekty vraždy a zabití a jejich systematizaci v současné právní úpravě. K tomu, aby byl výklad komplexní, jsem aplikoval některé poznatky z oboru psychiatrie, psychologie a příbuzných oborů.

V první kapitole jsem se věnoval historickému exkursu do vývoje úmyslných usmrcení na území dnešní České republiky. Zmínil jsem právní památku Břetislavova dekretu z roku 1039, neboť zde můžeme vidět postupný přechod od kolektivní krevní msty k trestnímu monopolu státu. V 13. století v úpravě úmyslných usmrcení rovněž najdeme instituty, které připomínají dnešní okolnosti vylučující protiprávnost. Od 16. století si lze všimnout terminologického odlišení mordu jakožto úmyslného usmrcení s rozmyslem a vraždy jako usmrcení jiného bez rozmyslu. Pozdějším významným právním dílem je Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně, vydaný Josefem II. v roce 1787, který zakotvil zásadu nullum crimen sine lege na našem území. Podrobněji jsem se věnoval až zákonu o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852, který na našem území v podstatě platil až do roku 1950. Zákon rozlišoval mezi vraždou a zabitím, přičemž rozdíl spočíval v úmyslu pachatele. Pozdější trestní zákony z roku 1950 a 1961 obsahovaly takřka jednotnou kategorii trestného činu vraždy, což bylo v odborné nauce dlouhodobě kritizováno. Zákonodárce tak reagoval novou právní úpravou.

Ve druhé kapitole jsem se zabýval legislativně technickým systémem úmyslných usmrcení. Došel jsem k závěru, že systematika úmyslných usmrcení je v současném trestním zákoníku postavena na bipartičním systému, který pojmově rozlišuje mezi trestným činem vraždy a trestným činem zabití, který představuje privilegovanou skutkovou podstatu. Dále jsem se věnoval skutkovým podstatám obou trestných činů. Objektem těchto trestných činů je lidský život. Lidský plod přechází v živého člověka počátkem porodu. Přikláním se k názoru, že počátek porodu nastává v ten okamžik, kdy je plod vybavován z těla matky a lze vidět jeho hlavičku nebo jinou část těla. V tu chvíli se stává živým jedincem, který požívá práva na ochranu svého života. Smrt pak nastává nevratnou ztrátou funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo nevratnou zástavou krevního oběhu. Pachatelem trestného činu vraždy i zabití může být kdokoli, kdo naplní skutkovou podstatou těchto trestných činů. Objektivní stránka spočívá v usmrcení

člověka a toto jednání může mít podobu aktivního konání či opomenutí. Subjektivní stránka se pak pro trestný čin vraždy a zabití liší. V obou trestných činech pachatel musí jednat úmyslně a z judikatury lze konstatovat, že z hlediska naplnění subjektivní stránky u pachatele postačí i tzv. nepravá lhostejnost.

Ve třetí kapitole jsem se zabýval trestným činem vraždy. Trestný čin vraždy dle současné právní úpravy rozlišujeme na vraždu prostou a vraždu premeditativní. Můžeme říct, že definičním znakem vraždy prosté je nedostatek rozmyslu. Vražda premeditativní pak může být vražda s rozmyslem nebo vražda po předchozím uvážení, která představuje vyšší stupeň racionální kontroly pachatele a spočívá zejména v plánování trestného činu. Plán však nemusí být sofistikovaný, postačí, že pachatel zváží rozhodující okolnosti k usmrcení oběti, případně stanoví způsob tohoto usmrcení. Podrobně jsem se věnoval jednotlivým okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby, kde jsem de lege ferenda shledal některé nedostatky ohledně ochrany jedinců příslušných k určité skupině jako např. osoby s odlišnou sexuální orientací nebo zdravotním postižením. V rámci vývojových stádií trestného činu vraždy jsem došel k závěru, že hranice mezi projevem myšlenky usmrtit jiného a samotnou přípravou k vraždě je relativně tenká, spočívající zejména v tom, zda pachatel přistoupil ke konkrétnímu jednání (např. oslovení konkrétního nájemného vraha, či zvolení konkrétního způsobu usmrcení oběti), nebo pokud se stále pohybuje v teoretické rovině. V případech přípravy i pokusu trestného činu vraždy lze při splnění zákonem požadovaných podmínek uvažovat o zániku trestní odpovědnosti za přípravu nebo pokus trestného činu. V případech ukončeného pokusu, kdy pachatel učinil vše, co považoval za nutné k dokončení trestného činu, avšak smrtelný následek ještě nenastal, bude možnost zániku trestní odpovědnosti za takový pokus trestného činu zcela výjimečná.

Ve čtvrté kapitole jsem se věnoval trestnému činu zabití. Trestný čin zabití spočívá ve dvou kategoriích privilegujících okolností, a to buď stavu silného rozrušení pachatele z omluvitelného hnutí mysli (tzv. afektdelikt) nebo z důvodu předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace). Tyto okolnosti jsou určeny alternativně. Významnou část tzv. provokace tvoří případy, kdy pachatel vykročil z mezí nutné obrany. Účastenství na trestném činu zabití bude pravděpodobně nutno řešit analogicky podle trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou, kdy privilegující okolnosti mohou prospívat jen tomu pachateli, který naplňuje zákonem požadované znaky. V rámci kapitoly jsem dospěl k názoru, že současné pojetí trestného činu zabití není de lege ferenda dostatečné, neboť pod privilegující okolnosti nelze zahrnout případy, kdy

pachatel jedná ze soucitu či lítosti, pokud se během samotného jednání nenachází v silném rozrušení v zákonem požadované kvalitě.

V páté kapitole jsem pak rozebral systematiku úmyslných usmrcení v Izraeli, kde trestný čin zabití představuje základní kategorii úmyslného usmrcení, ze které je vyčleněn trestný čin vraždy. I v právním řádu Izraele nalezneme znak premeditace, který je definován ve výkladovém ustanovení kumulativně jako rozhodnutí pachatele ke spáchání trestného činu, plánování tohoto činu a absencí bezprostředně předcházející provokace ze strany poškozeného. Premeditace tak v tamějším právním řádu představuje vyšší formu racionální úvahy pachatele než podle naší úpravy.

Při psaní mé práce mě překvapila jistá omezenost dostupných zdrojů ohledně zpracovaného tématu. Co se týče trestného činu zabití, většina knižní literatury odkazuje na Hořákovu monografii. Překvapilo mě také jak málo skutků je v praxi skutečně posouzeno jako trestný čin zabití. Během psaní práce jsem pracoval s velkým počtem judikatury a ve většině případů se trestný čin zabití objevil v argumentaci obviněného, nikoli ve výsledné právní kvalifikaci. Zároveň ve většině případů, kdy bylo dovoláním dotčeno ustanovení o trestném činu zabití, Nejvyšší soud svá teoretická východiska opakuje a rovněž odkazuje na monografii od Hořáka. Jistou výzvou pak pro mě bylo porovnání naší systematiky úmyslných usmrcení s úpravou v Izraeli, a to s ohledem na cizojazyčnou literaturu, která byla většinou psána americkými nebo izraelskými akademiky, kteří terminologicky vychází z angloamerického právního systému, který je výrazně odlišný od naší právní kultury.

Během psaní této práce mě napadly náměty, které by mohly být zajímavé za účelem dalšího zpracování, ačkoli jsem se jim přímo v práci více nevěnoval, neboť hlubší analýza by odvedla pozornost už od tak dost širokého tématu. Domnívám se, že by bylo zajímavé se blíže věnovat problematice usmrcení z útrpnosti či na žádost trpícího, neboť tento znak se několikrát vyskytl v osnovách či návrzích trestního zákona (např. v osnovách z roku 1926 i 1937 a později v návrhu trestního zákoníku z roku 2004), ale do naší platné právní úpravy se nedostal. Ostatně v tom spatřuji jeden z největších nedostatků naší současné právní úpravy úmyslných usmrcení.

Seznam použitých zdrojů

Monografie, komentáře a další odborné publikace:

- ADAMOVIČ, K. a SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86898-04-0.
- AZUELOS-ATIAS, S. A *Pragmatic Analysis of Legal Proofs of Criminal Intent*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. ISBN 978-90-272-2716-4.
- BAILEY, W. "You shall not kill" or "You shall not murder"? The assault on a biblical text. Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 2005. ISBN 9780814652145.
- BRIKČÍ Z LICKA, M. *Práva městská*. Praha: Právnická jednota, 1880 (dle textu z r. 1536).
- ČECH, E., HÁJEK, Z., MARŠÁL, K. a kol. *Porodnictví*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-1303-8.
- DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-179-0.
- DOLEŽAL, A. *Eutanazie a rozhodnutí na konci života: Právní aspekty*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2687-3.
- DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník: komentář. I díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.
- FRIEDMANN, R. *Crime and Criminal Justice in Israel. Assessing the Knowledge Base Toward the Twenty-First Century*. Albany: SUNY Press, 1998. ISBN 978-0791437131.
- HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3. akt. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HOŘÁK, J. Úmyslná usmrcení de lege ferenda. In: *Aktuální problémy rekodifikace trestního práva hmotného*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané dne 11. 5. 2007 v Praze. Praha: Karolinum, 2007, s. 133–141. ISBN 0323-0619-0207.
- HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. In: JELÍNEK, J. *O novém trestním zákoníku*. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestní sekce. Praha: Leges, 2009, s. 72–87. ISBN 978-80-87212-21-9.
- HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011. ISBN 978-80-87146-48-4.
- HOSÁK, L., HRDLIČKA, M., LIBIGER, J. a kol. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2998-8.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-58-8.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 5. vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. 7. akt. vyd. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-230-1.
- MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989.

- MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995.
- MALÝ, K a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3 přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1.
- MAUTNER, M. *Law and the Culture of Israel*. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-960056-4.
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. 2. díl. 2. dopl. a roz. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-170-7.
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-90-5.
- PTÁČEK, R., BARTŮNĚK, P. a kol. *Eutanazie – pro a proti*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4659-3.
- RABOCH, J., ZVOLSKÝ, P. a kol. *Psychiatrie*. Praha: Galén, 2001. ISBN 80-7262-140-8.
- RAUSCHER, R. *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927.
- ŘÍČAN, P. *Psychologie*. 3. dopl. a uprav. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-560-8.
- SOLNAŘ, V. *Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972.
- ŠÁMAL, P. *Osnova trestního zákoníku 2004–2006*. Praha: C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-527-5.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-178-9.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část. (§ 1 až 139). Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.
- TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015. ISBN 978-80-7418-248-8.
- TESAŘ, J. *Soudní lékařství*. Praha: Avicenum, 1976.
- VANDUCHOVÁ, M., HOŘÁK, J. a kol. *Na křižovatkách práva*. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-388-2.
- VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4056-4.
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-127-4.
- WALTER, Ch., MEDINA, B., SCHOLZ, L. a kol. *The Israeli legal system: An Introduction*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2019. ISBN 978-3-8487-4766-5.
- ZAPLETAL, J. *Úmyslná usmrcení*. Praha: VÚK, 1980.

- ŽIGO, P., KUČERA, M. a. kol. *Na písme zostalo: Dokumenty Veľkej Moravy*. Bratislava: Perfekt, 2012. ISBN 978-80-8046-594-0.

Články v odborných časopisech:

- CÍSAŘOVÁ, D. Iura novit curia (několik poznámek k článku dr. Dolenského „Momentum partus“). *Trestní právo*. 1998, č. 5.
- DOLENSKÝ, A. Momentum partus. *Trestní právo*. 1998, č. 3.
- EYSSELT, E. Úmyslná usmrcení. *Právnik*. 1948, roč. 87, č. 1.
- GŘIVNA, T. Privilegované skutkové podstaty de lege lata a de lege ferenda. *Trestní právo*. 2003, č. 6.
- HOŘÁK, J. Vyprovokované zabití v německém trestním právu. *Kriminalistika*. 2008, č. 4.
- HOŘÁK, J. Předem uvážená vražda a vražda spáchaná s rozmyslem (část I.) K výkladu ustanovení § 140 odst. 2 trestního zákoníku. *Trestní právo*. 2008, č. 10.
- HOŘÁK, J. Předem uvážená vražda a vražda spáchaná s rozmyslem (II. část). *Trestní právo*. 2008, č. 11.
- HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10.
- KREMNITZER, M. On Premeditation. *Buffalo Criminal Law Review*. 1998, č. 1, díl 2.
- KUČERA, J. Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*. 2003, roč. 2, č. 5.
- KÜHN, Z. K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva. *Trestní právo* 1998, č. 10.
- LEVY, Y. Criminal Intent: Criminal Intent: A Comment on “Foreseeability”, “Probability,” “Purpose” and “Knowledge”. *Israel Law Review*. 1966, č. 30.
- MAYER, D. Netradiční pohled na Desatero. *Maskil*. Praha: Bejt Simcha, 2009, roč. 8, č. 9.
- MUSIL, J. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*. 2004, č. 10.
- PTÁČEK, R. Eutanázie pro a proti 2019. *Tempus Medicorum*. Časopis lékařské komory. č. 6/2019, roč. 28.
- VOZÁR, J. Pojem eutanázia. *Právnik*. 1996, č. 3.
- ŽUKOV, I., HOŘÁK, J., FISCHER, S., PTÁČEK, R. Zločiny v afektu – forenzní vyhodnocení – právní komentář. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2011, 107 (3).

Internetové zdroje:

- DAYAN, H. To Kill or Not to Kill: (When) That Is the Question? A Legislative Treatise on Battered Israeli Women Facing a Dead End Road. *William & Mary Journal of Women and the Law*. [online]. 2017, č. 23, díl 2. [cit. 20.5.20]. Dostupné z: <https://scholarship.law.wm.edu/wmjowl/vol23/iss2/4>.
- FREMR, R. Zabití – hit trestního zákoníku? In: *Jinéprávo.blogspot.com* [online]. 25.1.2010 [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: <https://jinepravo.blogspot.com/2010/01/robert-fremr-zabiti-hit-trestniho.html>.

- JELÍNEK, J. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. In: *Česká-justice.cz* [online]. 30.4.2017 [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/jeste-k-rozsahu-kriminalizace-jednani-pravnickych-osob?browser=full>.
- LEVUSH, R. Israel: New categories of Killing Offenses Go into Effect. In: *LAW.gov* [online]. 9.8.2019 [cit. 22.5.2020]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/israel-new-categories-of-killing-offenses-go-into-effect/>.
- LOCKSHIN, Martin. Does the Torah Differentiate Between Murder and Killing? In: *TheTorah.com* [online]. 2016 [cit. 10.11.2019] Dostupné z: <https://www.thetorah.com/article/does-the-torah-differentiate-between-murder-and-killing>).
- SCHULL, K. Ottoman Criminal Justice and the Transformation of Islamic Criminal Law and Punishment in the Age of Modernity, 1839-1922. In: *Prisons in the Late Ottoman Empire: Microcosms of Modernity*, s. 17–41. [online]. 2014 [cit. 21.5.2020]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt9qdrdm.8.
- ŠVARC, J. Posuzování duševního stavu v trestním řízení a poskytování psychiatrické péče. In: *Psychiatriepropraxi.cz* [online]. 2014 [cit. 25.4.2020]. Dostupné z: <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2014/01/11.pdf>.
- VÁVRA, L. Příprava vraždy. In: *Právníprostor.cz* [online]. 15.9.2017 [cit. 25.3.2020]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/priprava-vrazdy>.
- Statistický přehled kriminality, 2020 [online]. Policie ČR. [cit. 4.5.2020]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx?q=Y3BpPTE%3d>.
- Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně [online]. [cit. 25. 11. 2019] Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000017747&local_base=KPS.
- Yonantan vs. State of Israel, CrimA 746/14, ze dne 31.5.2016 [online]. 31.5.2016 [cit. 22.5.2020]. Dostupné z: <https://versa.cardozo.yu.edu/sites/default/files/upload/opinions/Yamar%20v.%20State%20of%20Israel.pdf>.

Použité právní předpisy:

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
- Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.
- Předpis č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

Trestní zákony:

- Zákon č. 117/1852 Ř.z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Další zákony:

- Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů.

Novelizační zákony:

- Zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.
- Zákon č. 152/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
- Zákon č. 134/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 692/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 306/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a některé další zákony.
- Zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zahraniční právní předpisy:

- Trestní zákoník Spolkové republiky Německo (Strafgesetzbuch) ze dne 15. 5. 1871.
- Zákon č. 30/2005 Z. z., Trestný zákon (Slovensko).
- Trestní zákon Státu Izrael č. 5737-1977 z roku 1977. Dostupné z: GREENFIELD, A. *Penal Law 5737-1977*. Verbatim English translation incorporating all amendment up to and including amendment No. 119. 9. vyd. Haifa: A.G. Publications, 2015.

Všechny výše zmíněné právní předpisy, pokud není uvedeno jinak, jsou dostupné prostřednictvím informačního systému Beck-online na internetových stránkách <https://www.beck-online.cz/>.

Použitá judikatura:

Rozhodnutí Ústavního soudu:

- Nález Ústavního soudu ze dne 18. 5. 2001, sp. zn. IV. ÚS 639/2000, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, sv. č. 22, roč. 2001.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS sv. č. 45, roč. 2007.

- Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2012, sp. zn. III. ÚS 3395/10, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS sv. č. 66, roč. 2012.
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS sv. č. 67, roč. 2012.
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 2078/16, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, sv. č. 84, roč. 2017.

Rozhodnutí a stanoviska Nejvyššího soudu ČSSR a Najvyššieho súdu SR:

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, sp. zn. 8 Tz 122/68, publikován ve Sbírce rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR č. 6/1969 pod č. 19/1969.
- Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, sp. zn. Tpjf 30/76, publikována ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 8/1976 pod č. 41/1976.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 8. 1986, sp. zn. 1 Ntd 246/86, publikován v Bulletinu Nejvyššího soudu České republiky pod č. 2/87-10.
- Rozsudek Najvyššieho súdu SR ze dne 10. 7. 1990, sp. zn. 3 To 20/90, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 1/1991 pod č. 12/1991.

Rozhodnutí a stanoviska Nejvyššího soudu ČR:

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2002, sp. zn. 7 Tdo 356/2002, publikované pod č. T 416 ve svazku 17 Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2003, sp. zn. 5 Tdo 944/2003.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 4. 2006, sp. zn. 7 Tdo 215/2006.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1368/2008, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 9/2009, roč. LXI, č. 54/2009.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 155/2009.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 1334/2008.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2010, sp. zn. 11 Tdo 1374/2009.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 3/2011, roč. LXIII, č. 14/2011.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 4 Tdo 1517/2010, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 2/2012, roč. LXIV, č. 9/2012.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2011, sp. zn. 6 Tdo 84/2011, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. č. 10/2011, roč. LXIII, č. 58/2011.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2011, sp. zn. 6 Tdo 93/2011.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1539/2011.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1380/2011.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1360/2011.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2012, sp. zn. 7 Tdo 18/2012.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. 3 Tdo 964/2012.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2013, sp. zn. 8 Tdo 537/2013-52.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 4 Tdo 455/2014-56.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. 6 Tdo 544/2014.

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2014, sp.zn. 8 Tdo 462/2014, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 4/2015, roč. LXVII, č. 21/2015.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1186/2014-54.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 12. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1573/2014.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2015, sp. zn. 7 Tdo 30/2015-43.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2015, sp. zn. 7 Tdo 538/2015-39.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2015, sp. zn. 3 Tdo 543/2015-26.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. 8 Tdo 998/2015 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 2/2016, roč. LXVIII, č. 10/2016.
- Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2015, sp. zn. Tpjn 304/2014, publikované v Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 10/2015, roč. LXVII, č. 51/2015.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1431/2015-36.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2016, sp. zn. 8 Tdo 747/2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 7. 2016, sp. zn. 7 Tdo 881/2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1743/2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 7. 2017, sp. zn. 4 Tdo 628/2017.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 8 Tdo 514/2017, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 7/2018, roč. LXX, č. 35/2018.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2018, sp. zn. 4 Tdo 460/2018.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2018, sp. zn. 8 Tdo 474/2018.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1165/2018.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2019, sp. zn. 8 Tdo 631/2019 - I, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 1/2020, roč. LXXII, č. 2/2020.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2019, sp. zn. 8 Tdo 1120/2019.

Judikatura vrchních soudů:

- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 22. 4. 1994, sp. zn. 7 To 59/94, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 9/1994, roč. XLVI, č. 42/1994.
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 5. 2000, sp. zn. 8 To 45/2000, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 3/2001, roč. LIII, č. 11/2001.
- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31. 8. 2005, sp. zn. 5 To 81/2005, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 8/2006, roč. LVIII, č. 43/2006.
- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 3. 1. 2013, sp. zn. 1 To 39/2012.

Uvedená judikatura, pokud není publikována ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu nebo ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, je dostupná prostřednictvím informačního systému Beck-online na internetových stránkách <https://www.beck-online.cz/> nebo internetových stránkách Nejvyššího soudu <http://www.nsoud.cz/>.

Ostatní zdroje:

- *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy.* Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926.
- *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II. Odůvodnění osnov.* Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926.
- *Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon.* Praha: Státní tiskárna, 1937.
- Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, Sněmovní tisk 410/0.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, Sněmovní tisk 304/0.
- Etický kodex České lékařské komory, stavovský předpis č. 10.
- Archiv bezpečnostních složek, fond K 7/5 Městské oddělení VB Sušice, inv. č. 1, Fikáčková Marie: dvojnásobná vražda a ublížení na zdraví, 1960.

Trestný čin vraždy a zabití podle § 140, § 141 tr. zák.

Abstrakt

Tato práce se zaměřuje na trestný čin vraždy a zabití podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Cílem práce je podat komplexní rozbor trestných činů vraždy a zabití podle § 140, § 141 trestního zákoníku a zhodnotit právní úpravu de lege ferenda.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola je věnována historickému vývoji úmyslných usmrcení na území dnešní České republiky. Pozornost je směřována zejména na právní úpravu od rakouského trestního zákona z roku 1852 až po přijetí současného trestního zákoníku v roce 2009.

Druhá kapitola se zabývá skutkovými podstatami trestného činu vraždy a zabití. Oba tyto trestné činy mají společný objekt mimořádného významu – lidský život. V této kapitole je věnována pozornost otázce počátku a konce lidského života z pohledu trestního práva.

Třetí kapitola je věnována rozboru trestného činu vraždy a jeho systematizaci dle trestního zákoníku. V kapitole je vymezena vražda prostá a vražda premeditativní, v rámci které lze rozlišovat mezi vraždou s rozmyslem a vraždou po předchozím uvážení. Významnou část kapitoly představuje popis okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby a jejich hodnocení de lege ferenda. Dále je věnován prostor vývojovým stádiím trestného činu vraždy.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na trestný čin zabití. Privilegujícími okolnostmi trestného činu zabití je silné rozrušení pachatele z omluvitelného hnutí mysli anebo alternativě předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného. Prostor je dále věnován excesům z nutné obrany a usmrcením z útrpnosti, kde de lege ferenda byly shledány určité nedostatky a navrženo jejich řešení.

V páté kapitole je popsána systematika úmyslných usmrcení ve státu Izrael, která je odlišná od naší právní úpravy, neboť trestný čin zabití zde zabití představuje základní kategorii úmyslných usmrcení. V rámci této kapitole je poskytnuto stručné srovnání s naší systematikou.

Klíčová slova: vražda, zabití, usmrcení

Crime of murder and manslaughter under section 140, 141 of the Criminal Code

Abstract

This thesis is focused on crimes of murder and manslaughter under Act No. 40/2009 Coll., Criminal Code. The aim of the thesis is to deliver a complex analysis of crimes of murder and manslaughter under section 140, 141 of the Criminal Code and evaluate them *de lege ferenda*.

The thesis is divided into five chapters. The first chapter is dedicated to the historical development of intentional killings regulation in the premises of today's Czech Republic. In particular, the attention is brought to the Austrian Penal Act from 1852 all the way up to the adaptation of the present Criminal Code of the Czech Republic.

The second chapter is focused on *actus reus* of the crime of murder and manslaughter. Both of these crimes are of special significant object – the human life. This chapter's focus is also dedicated to the beginning and the end of human life from the perspective of criminal law.

The third chapter focuses on the analysis of the crime of murder and its systematization under the present Criminal Code. Within this chapter, the simple murder and premeditative murder are outlined from which is murder with forethought and murder after prior consideration further defined. The significant part of this chapter is the description of murder under circumstances that condition application of a more severe sentence. Furthermore, the preparation of murder and attempted murder are presented.

The fourth chapter is focused on the crime of manslaughter. The privileging circumstances of the crime of manslaughter are strong derangement caused excusable mental motion or, alternatively, previous condemnable conduct of the aggrieved person. Furthermore, the focus is brought to the exceeding the limits of self-defence and killings from suffering, where were found shortcomings in the current regulation and presented solutions *de lege ferenda*.

The fifth chapter describes the intentional killings system in the State of Israel, which is different from our regulation as the crime of manslaughter represents the basic category of intentional killings there. In the frame of the chapter, there is a concise comparison with our systematics.

Key words: murder, manslaughter, homicide